THE HARVARD ORIENTAL SERIES

VOLUME FOURTEEN

HARVARD ORIENTAL SERIES

EDITED
WITH THE COOPERATION OF VARIOUS SCHOLARS
BY

CHARLES ROCKWELL LANMAN

PROFESSOR AT HARVARD UNIVERSITY; HONORARY MEMBER OF THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, SOCIETE ASIATIQUE, ROYAL ASIATIC SOCIETY, AND DEUTSCHE MORGENLANDISCHE GESELLSCHAFT, ETC.; CORRESPONDING MEMBER OF THE KONIGLICHE GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN ZU GOTTINGEN, THE IMPERIAL RUSSIAN ACADEMY, AND THE INSTITUTE OF FRANCE

Volume Fourteen

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS
The Harvard University Press
1915

THE PANCHATANTRA

A Collection of Ancient Hindu Tales

IN ITS OLDEST RECENSION THE KASHMIRIAN, ENTITLED

TANTRAKHYAYIKA

THE ORIGINAL SANSKRIT TEXT EDITIO MINOR
REPRINTED FROM THE CRITICAL EDITIO MAJOR WHICH WAS MADE FOR THE
KONIGLICHE GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN ZU GOTTINGEN

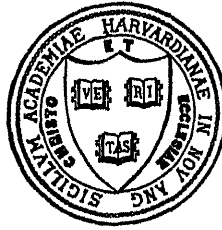
BY

DR JOHANNES HERTEL
PROFESSOR AM KONIGLICHEN REALGYMNASIUM DOBELN SAXONY

CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS
The Harvard University Press
1915

The volumes of this Series may be had in America by addressing Messrs Ginn and Company at New York or Chicago or San Francisco or at the home-office 29 Beacon Street Boston Mass in England by addressing Messrs Ginn and Company 9 St Martin's Street Leicester Square London W C and in Continental Europe by addressing Mr Otto Harrassowitz Leipzig —For the titles and descriptions and prices see the List at the end of this volume

PRINTED FROM TYPE IN 1913 AT THE
ORIENTAL PRINTING OFFICE OF
G KREYSING
LEIPZIG, SAXONY, GERMANY

First Edition issued in 1915
Twelve Hundred and Fifty Copies

CONTENTS

Book II or second Tantra The winning of friends

PREFACE BY THE EDITOR OF THIS SERIES

The titles of this work and its importance — This volume contains the Sanskrit text of the Tantrākhyāyika or Panchatantra a collection of ancient Hindu tales in its oldest extant form Hertel renders *tantra* as case of good sense or Klugheitsfall The alternative title Panchatantra The five (*pañca*) cases of good sense is the one by which the many forms of the work are commonly known in the Occident and it alludes to the five books into which the work is divided Hertel translates the title Tantrākhyāyikam as [Manual] consisting of tales of cases of good sense or in German as Aus Erzahlungen von Klugheitsfallen bestehendes [Lehrbuch] In the preface to his volume entitled Das Pañcatantra page vii he says

This book treats of the history of a work which has made an unparalleled triumphal progress from its native land over all the civilized parts of the globe and which for more than fifteen hundred years has delighted young and old educated and uneducated rich and poor high and low and still delights them Even the greatest obstacles — whether of language or customs or religion — have not been able to check that triumphal progress

The Panchatantra, he adds is not only the oldest extant work of Hindu artistic fiction but it is also the one which has exercised a greater influence than any other work of India upon the literature of the world It was the Panchatantra that formed the basis of the studies of the immortal pioneer in the field of comparative literature Theodor Benfey It was his work entitled Das Pantschatantra that laid the foundation of the scientific treatment of the history of the fable From the Panchatantra there came the lost but famous, Pahlavi translation among whose effluxes are some of the most notable books of southwestern Asia and of Europe the Old Syriac Kalilag and Damnag the Arabic Kalila and Dimna, John of Capua's Directorium vitae humanae, the Buch der Beispiele der alten Weisen, in German of great vigor and beauty — and so on down to that gem of racy Tudor English the translation[1] of Doni's La filosophia morale by Sir Thomas North

The Panchatantra its place of origin author date and purpose — Several of the most important of Hertel's conclusions, as set forth in his book Das Pañcatantra, may here be given, but without detailed references

[1] Reprinted by Joseph Jacobs The earliest English version of the fables of Bidpai [Pilpay] London 1888

since the conclusions are easily found mostly in the second chapter — The native land of the Tantrākhyāyika was probably Kashmir Its author was a Vishnuite brahman whose name and date we do not know It purports to be the work of an octogenarian brahman sage named Vishnusarman It was written in the language of the educated court circles of the time the Sanskrit Its purpose was to train young princes to discreet behavior (klugem Handeln) in private and political life and incidentally and by a faultless model to teach them the court language the Sanskrit

Earliest and latest time limits of this work 300 B C and 570 A D — A prior time limit for the Tantrākhyāyika may be determined by a reference which it makes to Chānakya Its author at stanza 2 pays homage to six authors of hand books for princes among them to Chānakya the great whose Artha sāstra very recently found and published was known to the author of our text and used by him Chānakya otherwise known as Kāutilya or Vishnugupta was the prime minister of the first king of the Mauryan dynasty king Chandragupta or Σανδρακοττος of Pātaliputra or Παλίβοθρα, 321–297 B C at whose court Megasthenes lived as ambassador of Seleukos Nikator The earliest time limit for the Tantrākhyāyika would accordingly be about 300 B C

The latest time limit is set by the date of the famous translation of our text into Pahlavi The celebrated Persian king of the Sassanian dynasty Chosrau Anōsharwān, 531–579 A D commanded his learned physician Burzuyeh or Burzōe who knew both the Indian and the Persian tongue to go to India and get this and other books and translate them into Persian that is Pahlavi (See Hertel page 362) This command Burzoe executed The date of the Tantrākhyāyika must accordingly be somewhere between about 300 B C and about 570 A D

For any precise date as already intimated, no cogent arguments have as yet been adduced Certain genuine passages of the Tantrākhyāyika do indeed mention *dinara* as coins Winternitz following Jolly assumes that the pronunciation of *denaria* or δηναρια as διναρια was not earlier than the second century of our era and that Sanskrit works which mention *dinara* can therefore not be earlier than the second century Hertel accordingly with perhaps too great caution thinks that Winternitz and F W. Thomas may be right in setting the date of the Tantrākhyāyika at about 300 A D On the other hand Keith maintains (JRAS 1915 page 504) that Indian works with this iotacism need not on that account be later than the beginning of our era The genealogical tree of the forms and versions of the Indian original shows that the Tantrākhyāyika must have been an old work even at the time of king Chosrau And we know that its fame had

already reached to distant Persia Its style and vocabulary moreover show signs of relatively high antiquity Hertel is of opinion that the Tantrākhyāyika is, as said above the oldest extant work of Hindu artistic fiction To this Winternitz (DLZ 1914, column 2432) demurs

Hertel s essays and books on the Panchatantra — For the last fifteen years and more Professor Johannes Hertel has devoted himself with marvellous industry and enthusiasm and success to the study of the narrative literature of India In particular he has investigated the collection of ancient Hindu tales entitled Panchatantra — the history of the forms and texts thereof and of their substance The results of his studies are contained in a multitude of scattered essays and in various independent works, of which works the following should here be mentioned

Uber das Tantrākhyāyika die Kasmirische Rezension des Pañcatantra Mit dem Texte der Handschrift Deccan College VIII 145 Von Johannes Hertel [= Band XXII No V der Abhandlungen der philologisch historischen Klasse der Konigl Sachsischen Gesellschaft der Wissenschaften] Leipzig B G Teubner 1904

Das sudliche Pañcatantra Sanskrittext der Rezension β mit den Lesarten der besten Handschriften der Rezension α Herausgegeben von Johannes Hertel [= Band XXIV No V of the same] Leipzig B G Teubner 1906

The Panchatantra A collection of ancient Hindu tales in the recension called Panchakhyanaka and dated 1199 A D of the Jaina monk Purnabhadra Critically edited in the original Sanskrit by Dr Johannes Hertel Oberlehrer am Koeniglichen Realgymnasium Doebeln Saxony [= Volume XI of the Harvard Oriental Series] Cambridge Massachusetts Published by Harvard University 1908

The Panchatantra text of Purnabhadra Critical introduction and list of variants By the same [= Volume XII of the same] The same 1912

The Panchatantra text of Purnabhadra and its relation to texts of allied recensions as shown in parallel specimens By the same [= Volume XIII of the same] The same 1912

Tantrakhyayika Die älteste Fassung des Pañcatantra Aus dem Sanskrit übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen von Johannes Hertel [Two volumes] Erster Teil Einleitung Zweiter Teil Übersetzung und Anmerkungen 1909 Leipzig und Berlin Druck und Verlag von B G Teubner

Tantrākhyāyika Die älteste Fassung des Pañcatantra Nach den Handschriften beider Rezensionen zum ersten Male herausgegeben von Johannes Hertel Oberlehrer am Kgl Realgymnasium zu Dobeln Berlin Weidmannsche Buchhandlung 1910 [= Abhandlungen der Koniglichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Gottingen Phil hist Klasse Neue Folge Band XII No 2]

Das Pañcatantra Seine Geschichte und seine Verbreitung Von Johannes Hertel Gekronte Preisschrift [Monogram of B G T and the motto Orient und Occident sind nicht mehr zu trennen] Verlag von B G Teubner in Leipzig und Berlin 1914

The missing Introduction and Notes to the present volume — The printing of the text of the Tantrākhyāyika given on pages 1 to 143 of this volume, volume XIV of the Harvard Oriental Series, was completed September 16, 1913. Professor Hertel had promised to write a brief introduction giving a summary of the history of the Pañcatantra. That summary would of course have been a résumé of the volume last cited, Das Pañcatantra, and would everywhere have referred to it for proofs and details. Professor Hertel had promised also to prepare for this volume a body of annotations which should justify the occasional departures of the text here given from the text of the editio major, should define the words which have not yet been given in the Sanskrit lexicons, should briefly explain passages that are difficult or that had been wrongly rendered in his own translation, and should make any needed comment on passages which had already evoked public discussion among the critics. The substance of much of the intended contents of these notes may be found in the numerous articles of Professor Hertel published during the last few years. Especially important in this connection are his articles in volume 25 of the Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, Einzelbemerkungen zu den Texten des Pañcatantra, and in volumes 67 to 69 of the Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Indologische Analekta.

Hertel's book, Das Pañcatantra, appeared only a short time before the outbreak of the world war. The teaching staff of the Gymnasium at Döbeln was reduced in number and the work of those left at home was correspondingly heavier. In December 1914 Professor Hertel, while on a sick bed, received his orders to join the colors. His latest letter to me is dated Borna (Saxony), February 9, 1915. It explains the situation as to the promised Introduction and Notes, and says that he daily expects to be ordered to the front. If he returns to his wife and seven children and to the studies in which he has won such great distinction, he may yet prepare the Introduction and Notes so that they may be issued with the translation of the Tantrākhyāyika which I have undertaken.

The only course that lay open to me was to write the indispensable preliminary matter for this volume myself and to issue the volume[1] without the Introduction and Notes.

Acknowledgments — To the printing house of G. Kreysing of Leipzig a public acknowledgment of thanks is due. Dr. Hertel gave me the

[1] The printed sheets were shipped from Leipzig to Boston via Rotterdam and by the Holland America Line about the middle of February 1915, the beginning of the great activity of the German submarines. In spite of torpedoes and mines and other dangers of the long list given in the war insurance policy, the sheets arrived safe in Boston about the first of April.

welcome assurance that the compositor and proof reader did their work so well as to save him a great deal of trouble And the general appearance of the text called forth from him expressions of satisfaction and delight The larger Sanskrit type of this volume was brand new when the work was begun and it certainly yields a clear cut and beautiful result Scholars may well be grateful to good master printers and I wish for this printing house, now in the second century of its history a long continuance of its useful and honorable activity

The Royal Society of Sciences at Gottingen deserves the thanks of Indianists for publishing Dr Hertel s elaborate critical edition of this text or editio major The Society s edition is of course the indispensable basis for all further scientific investigation of the Panchatantra And I make this statement explicitly and in Dr Hertel s name since he promised the Royal Society to do so when he received permission to issue this editio minor

The price of the editio major is necessarily too large for the purse of the average student It seemed accordingly that an inexpensive reprint or editio minor might prove very useful For the permission to make this reprint I here express on behalf of Dr Hertel and myself our thanks to the Royal Society of Sciences at Gottingen

Since the text of the Tantrākhyāyika is of great intrinsic importance by reason of its antiquity and its history and its contents and its suitability as a reading book for students it is hoped that this editio minor may find a hearty welcome and a wide circulation

CHARLES R LANMAN

Harvard University
August 9, 1915

TYPOGRAPHICAL DEVICES ETC EXPLAINED

Head lines page numbers line numbers indication of emboxments — The typographical devices of this volume are substantially the same as those employed in the Panchatantra of Purnabhadra Harvard Oriental Series volume XI (see pages xxiv–xxv) The useful **head lines** are self explaining The wording of the **titles** of the tales is so chosen as to accord so far as possible with the wording in volume XI The **page numbers** are given on the left hand corner of each page no matter whether it be odd or even and **every third line** (not fifth) is numbered at the beginning (not the end) This is far more convenient than numbering every fifth line And a number at the beginning of the line is much more easily caught by the eye than a number at the end especially if the lines are not of just the same length As to the **indication of emboxments,** I may quote my own words as found at page xxv of volume XI changing what needs to be changed

Emboxments indicated by vertical wavy lines — It is the Hindu habit to embox one story within another and a third within the second and so on To follow any given story through these interruptions is not always easy for a master and is most difficult for a beginner who reads slowly In this edition the frame story is distinguished by small type emboxments of the first degree by large type emboxments of the second degree by large type and one vertical wavy line at the right-hand margin emboxments of the third degree by large type and two wavy lines The general structure of the whole work appears also very plainly from the Table of Contents in which I have tried to make the relation of frame story to emboxments and of these to one another clear at a glance [1]

Thus tale i of book II Mouse and two monks runs over 11 pages (62 to 72) with tale ii (Hulled grain for hulled grain) as an interruption which interruption is itself interrupted by tale iii (Too greedy jackal) The text of tale i is indicated at a glance by the large type and the absence of wavy line If you wish to read it all and continuously you have only to skip the passages marked with wavy line or lines The precise limits of tale ii (Hulled grain) are shown at a glance by the single wavy line which runs from 63^{15} to 64^{8} and from 65^{1} to 65^{2} And the limits of tale iii (Too greedy jackal) are made no less clear by the double wavy line which runs from 64^{5} to 65^{2}

The extreme simplicity and effectiveness of my device for showing the emboxments will I hope commend itself to all and lead to its adoption in other texts of this kind

[1] Incidentally those Tables of Contents of volumes XIV and XI show very clearly the contrast between the Tantrākhyāyika and Pūrnabhadra s text in the use of emboxments The ancient text uses them very sparingly (the Too greedy jackal is the only emboxment of the third degree) while the modern text employs them with a most objectionable freedom and complexity See page xii of volume XI

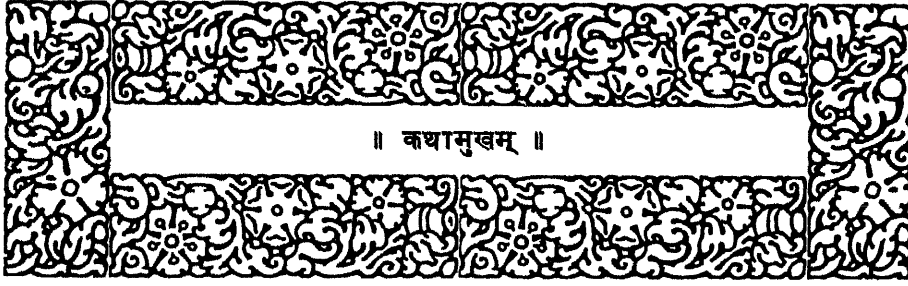
Vertical straight black faced lines — These lines in the right hand margin have been employed in cases where on account of a lacuna in the manuscript *α* it was necessary to put the reading of *β* into the text The beginning or end of such a *β* passage is indicated by an asterisk in case it does not coincide exactly with the beginning or end of a line Thus on page 99 all of lines 1 to 5 is taken from *β* while in lines 19 to 20 only the words *uktam* to *iti* are taken from *β* So *eranda-* (10^{17}) to *bhidya* inclusive (11^{5}) As page 99 shows the use of straight line and wavy line together makes no confusion — A series of asterisks indicates a lacuna Thus at 61^{13} the missing speech of the crow is indicated by eight stars

Device for citing whole paragraphs of the frame stories — In the editio major Dr Hertel has divided the frame stories into paragraphs or Abschnitte (each paragraph being a unit as to substance or contents) and has marked them with letters and figures in the left hand margin These markings run in one sequence [1] from A1 to A308 Here A stands for Abschnitt Those paragraph divisions and numberings are repeated in this editio minor Their usefulness is seen in Hertel s Synoptic Table in the Einleitung to his Ubersetzung pages 100 to 126 And Schulthess has adopted them in his translation of the Old Syriac version

Citation of tales and stanzas — Whole tales are cited by Roman numerals a capital for the book or tantra and a lower case numeral for the tale Stanzas (or strophes) are cited by an Arabic numeral Thus I viii means book I tale viii Blue jackal while I 8 means book I stanza 8 (page 6^{1-4}) But A8 means paragraph or Abschnitt 8 of the frame story (page 4^{8-25}) This method of citation is followed by Dr Hertel in his translation of this text and elsewhere

C R L

[1] The passages of frame story interpolated into *β* and given in Appendix IV pages 142 and 143 are marked by the bracketed numbering [A296] to [A302] And certain *β* passages given in Appendix II page 1 8 which follow page 107 line 10 of this text are marked A225ba and A225bb

॥ कथामुखम् ॥

॥ ॐ स्वस्ति प्रजाभ्यः । ॐ नमो विघ्नहन्त्रे ॥

यत्रानिशं मधुकरीव मही निषण्णा
यत्पावनस्य मधुनः परमं निधानम् ।
तद्ब्रह्मणः सकलमण्डलपुण्डरीकं
पायादनन्तवपुषः फणमण्डलं वः ॥ १ ॥

मनवे वाचस्पतये शुक्राय पराशराय ससुताय ।
चाणक्याय च महते नमो ऽस्तु नृपशास्त्रकर्तृभ्यः ॥ २ ॥
सकलार्थशास्त्रसारं जगति समालोक्य विष्णुशर्मापि ।
तन्त्रैः पञ्चभिरेतैश्चकार सुमनोहरं शास्त्रम् ॥ ३ ॥

॥ तथानुश्रूयते ॥

दाक्षिणात्ये जनपदे मिहिलारोप्यं नाम नगरम् । तत्र च सकलार्थिजनमनोरथकल्पद्रुमः प्रवरनरपतिमुकुटमणिमरीचिनिचयरञ्जितचरणयुगलः कलासु पारगः सकलार्थशास्त्रविदमरशक्तिर्नाम राजा बभूव । तस्य च पुत्रास्त्रयः परमदुर्मेधसो वसुशक्तिरुग्रशक्तिरनेकशक्तिश्चेतिनामानो बभूवुः । तानर्थशास्त्रं प्रति अज्ञानालोक्य राजा सचिवानाहूय संप्रधारितवान् । ज्ञातमेव भवद्भिः । यथा ममैते पुत्राः परमदुर्मेधसः । तदेषां बुद्धिप्रबोधनं केनोपायेनानुष्ठीयत इति । तत्र केचिदाहुः । देव । द्वादशभिर्वर्षैः किल व्याकरणं ज्ञायत इति । तत्र केचिदाहुः । न वा ज्ञायते च । ततो धर्मार्थकामशास्त्राणि ज्ञेयानि । तदेतदतिगहनं धीमतामपि । किं पुनर्मन्दबुद्धीनाम् ।

तदत्र वसुनि नीतिशास्त्रविद्विष्णुशर्मा नाम ब्राह्मणो ऽनेकशास्त्रविख्यातकीर्तिरस्ति । तमाहूय तस्मै समर्थ्यन्तां कुमारा इति । एवमनुष्ठिते सचिवाहूतः स राजानं द्विजातिमार्गोचितेनाशीर्वादेनाभिनन्द्योपाविशत् । सुखोपविष्टं तमाह राजा ।

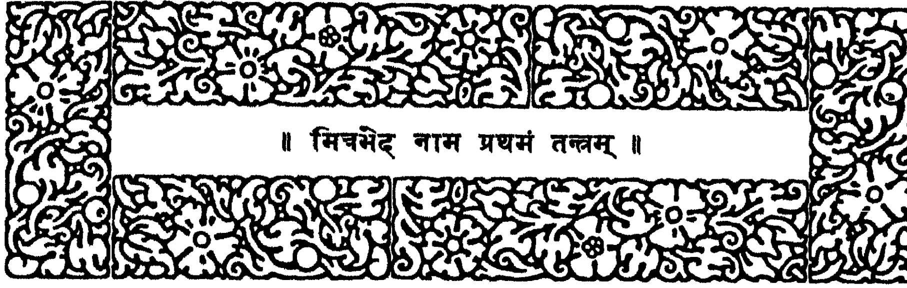
ब्रह्मन् । मदनुग्रहार्थमेतान्कुमारान्दुर्मेधसस्त्वमर्थशास्त्रं प्रत्यनन्यसमान्कर्तुमर्हसि । अर्थ-
मात्रया च त्वा समानयिष्यामीति । एवमभिहितवति पार्थिवे विष्णुशर्मापि तं रा-
3 जानं विज्ञापितवान् ।

कार्यं यथा वदति यः स तथा प्रकारो
युक्तं न युक्तमिदमित्यविचार्यमेतत् ।
6 उद्दिश्य किं वदति को ऽनुशयो ऽस्य को ऽय-
मेवार्थतत्त्वमिति तत्प्रभुणा विचार्यम् ॥ ४ ॥

A तत्किं बहुना । श्रूयतामद्य मम वचनसिंहनादः । नाहमर्थलिप्सुरित्येव ब्रवीमि ।
9 न च ममाशीतिवर्षस्य व्यावृत्तसर्वेन्द्रियस्य कश्चिदर्थोपभोगकालः । किंतु त्वद्धितार्थं
बुद्धिपूर्वको ऽयमारम्भः । तल्लिख्यतामद्यतनो दिवसः । यद्यहं न षण्मासाभ्यन्तरात्तव
पुत्रान्नीतिशास्त्रं प्रत्यनन्यसमान्करोमि । ततो ममार्हसि मार्गसंदर्शनेन हस्तशतमप-
12 क्रामयितुमिति ।

एतामसंभाव्यां ब्राह्मणस्य प्रतिज्ञां श्रुत्वा ससचिवो राजा परं विस्मयमगमदाह
च । यस्तावदर्थमेतं संपन्नमिति मां पुनर्विज्ञापयिष्यति । तस्याहं पुष्टमनुग्रहं करि-
15 ष्यामि । इत्युक्त्वा सबहुमानं तस्मै समर्पितवान्कुमारान् । तेनापि च सूपायमालोच्य
शास्त्राणि लिखितानि पञ्च तन्त्राणि । न सो ऽस्ति तिरश्चां मनुष्याणां वा । यं
यथायोगं स्वार्थसिद्धये न निवेशितवान् ॥

18 ॥ कथामुखमेतत्समाप्तम् ॥

A 3 अत इदमारभ्यते मित्रभेद नाम प्रथम तन्त्रम् । यस्यायमाद्य श्लोक ।

वर्धमानो महान्स्नेह सिंहगोवृषयोर्वने ।
3 पिशुनेनातिलुब्धेन जम्बुकेन विनाशित ॥ १ ॥

A 4 ॥ तद्यथानुश्रूयते ॥

दाक्षिणात्ये जनपदे मिहिलारोप्यं नाम नगरम् । तत्र च धर्मोपार्जितवृत्तिर्वर्ध-
6 मानको नाम श्रेष्ठिपुत्रो बभूव । तस्य कदाचिच्चित्तमुत्पन्नम् । प्रभूते ऽपि वित्ते ऽर्थ-
वृद्धि करणीयेति । उक्तं च ।

अलब्धमर्थं लिप्सेत लब्धं रक्षेदवेक्षया ।
9 रक्षितं वर्धयेच्चैव वृद्धं पात्रेषु निक्षिपेत् ॥ २ ॥

A 5 अलब्धलाभार्था लब्धपरिरक्षणी रक्षितविवर्धिनी वर्धितस्य तीर्थप्रतिपादनी चेति
लोकयात्रा । अरक्ष्यमाणो ह्यर्थो बहूपद्रवतया सद्यो विनश्यति । अवर्धमानो ऽप्यञ्ज-
12 नादिक्षयदर्शनाच्छनैरप्युपयुज्यमान क्षीयते । अनुपयुज्यमान प्रयोजनोत्पत्तौ तुल्यो
ऽप्राप्तेनेति । अत प्राप्तस्य रक्षणविवर्धनोपयोगा कार्या । उक्त च ।

उपार्जितानामर्थानां त्याग एव हि रक्षणम् ।
15 तडागोदरसंस्थानां परीवाह इवाम्भसाम् ॥ ३ ॥

A 6 इति । एव संप्रधार्य मथुरागामि भाण्डमुपसंगृह्य शुभे तिथौ गुरुजनानुज्ञातस्त-
स्मान्नगराद्विनिर्गत । तस्य च द्वौ वृषभौ वोढारावग्रधुरायां नन्दकसंजीवकनामा-
18 नावभूताम् । गच्छतस्तस्य कस्मिंश्चिद्देशे दूरावरूढगिरिनिर्झरस्खलितवारिजनितकर्द-
मैकचरणवैकल्याच्छकटस्य चातिभाराद्भिहत कथमपि दैववशात्संजीवको युगभङ्गं
कृत्वा निषसाद । तं च दृष्ट्वा वर्धमानक सार्थवाह परं विषादमगमत् । त्र्यहं
21 चोदीक्ष्य यदासौ नाविकल्पतां लभते स्म । तदा तस्य रक्षिपुरुषान्दत्त्वा शेषसार्थ-
संरक्षणार्थं बहूपायं वनमिति मत्वा यथाभिलषितं दिगन्तरं प्रायात् । अन्यदा
स्वात्मभयात्तत्परै रक्षिपुरुषैरागत्य तस्य मृषोक्तम् । स्वामिन् । मृतो ऽसौ संजीवक
24 इति । अस्माभिश्चाग्न्यादिना सत्कृत । इति । एतच्छ्रुत्वा वर्धमान सार्थवाहश्च कृत-

ज्ञतया प्रेतकृत्यानि तस्य कृत्वा गत । अथासावपि संजीवक आयु शेषतया सलि
लपृषतैर्वायुनाप्यायितशरीर कथंचिदुत्थाय यमुनाकच्छमुपश्लिष्ट । तत्र च मरकत
3 सदृशानि शष्पाग्राणि भक्षयन्कतिपयैरहोभिर्हरवृषभ इव पीनककुद्धारी बलवांस्सं
वृत्त । प्रत्यहं च वल्मीकशिखराणि शृङ्गाग्रघट्टितैरुल्लिखन्नदंस्स प्रतितिष्ठति स्म ।

A 7 अथ कदाचित्तस्मिन्वने सर्वमृगपरिवृत पिङ्गलको नाम सिंह उदकग्रहणार्थं
6 यमुनाकच्छमवतितीर्षु सजीवकस्य महान्त गर्जितशब्दमशृणोत् । तं च श्रुत्वातीवक्षु
भितहृदय आकारमाच्छाद्य मण्डलवटप्रदेशे चतुर्मण्डलावस्थानेनावस्थित ।

A 8 चतुर्म*ण्डलावस्थानं कृत्वा ' सिंह सिंहानुयायी काकरव किंवृत्त इति मण्ड
9 लानि । तत्र च सर्वेष्वेव ग्रामनगरपत्तनाधिष्ठानखेटखर्वटोद्यानाग्रहारकाननवनस्था
नेष्वेक एव सिंह स्थानीयो भवति । कतिपयसिंहानुयायिनस्तन्त्रधारा । काकरव
वर्गा मध्यमवर्गा । किंवृत्ता एवान्यस्थानवासिन । अथ पिङ्गलक सामान्यजनपरि
12 वार स्वजनसुहृज्जनच्छत्त्रचामरव्यजनवाहनविलासविस्तारविरहितमकृत्रिमसाहसिका
न्तरसदर्पोन्नतमभग्नमानमदोत्सेकमसहमानस्वयंग्राहि निरङ्कुशदर्शनैश्वर्यमनभिज्ञमितर
जनसेविताना कृपणवचसां सामर्षरोषसंरम्भगर्भसंस्थानकामानां पुरुषाणामगम्यमनु
15 त्थितप्राञ्जलिपुटमदीनमभीतमकृतचाटुकर्मोद्यमव्यवसायगुरुपौरुषाभिमानावष्टम्भभार
भासुरमनन्यसेवि नि सङ्गमनात्मंभरि परोपकारत्यक्तपुरुषकारफलमपरिभूतप्रार्थितम
तुच्छमपगतदुर्गप्रतिसंस्कारवृत्तमगणितायव्ययविलोपमनन्यायत्तमौजस्व्योपार्जितप्रतापा
18 तिशयमषाड्गुण्यसंप्रधारणमप्रहरणाभरणं विरुद्धग्राममपरोपवृत्तमनाशङ्कनीयमनपे
क्षितपरकलत्रमकापुरुषगम्यम् *अप्रार्थितमन्त्रच्छलपार्ष्णिग्राहासाराक्रन्दम्* अनिभ्य
मविघट्टिताशिक्षितस्तुतिप्रयोगमनिच्छाविघाति परिजननिरपेक्षमभ्यासनिवाससी-
21 हित्य बकुसत्त्वाश्रमैकान्तविहारिणां त्यक्तकामानुशयरसानां वीतरागाणां यावदुप
भोग्यमपाङ्गधीरावलोकिताभ्यवहारजलोपकरणं वनान्तरे नि साध्वसमुच्चै शिरो
वहन्राजत्वमनुभवन्नास्ते । अपि च ।

24 एकाकिनि वनवासिन्यराजलक्षणनीतिशास्त्रज्ञे ।
सत्त्वोच्छ्रिते मृगपतौ राजेति गिर परिणमन्ति ॥ ४ ॥

A 9 तस्य च करटकदमनकनामानौ द्वौ शृगालौ मन्त्रिपुत्रावास्ताम् । तौ च परस्परं
27 मन्त्रयत । तदत्र दमनको ऽब्रवीत् । भद्र करटक ' अयं तावदस्मत्स्वामी पिङ्गलक
उदकग्रहणार्थमभिप्रवृत्तमति किं निमित्तमिहावस्थित । सो ऽब्रवीत् । किमनेन
व्यापारेणावयोरिति । उक्तं च ।

30 अव्यापारेषु व्यापारं यो नर कर्तुमिच्छति ।
स नरो निहत शेते कीलोत्पाटीव मर्कट ॥ ५ ॥

A 10 दमनक आह । कथं चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा १ ॥

अस्ति कश्चिद्वणिजक । नगरसमीपे तेन देवतायतन क्रियते ।
3 तत्र ये कर्मकारा स्थपत्याद्य ' ते मध्याह्नवेलायामाहारनिमित्त
भोजनमण्डपमनुप्रविष्टा । अकस्माच्चानुषङ्गिक देवगृहे वानरयू-
थमागतम् । अथ तत्रैकस्य शिल्पिनो ऽर्धस्फोटितकाष्ठस्तम्भो ऽर्जुन-
6 मय खदिरकीलकेन मध्ये यन्त्रनिखातेनावष्टब्धो ऽवतिष्ठते । तत्र
कदाचिद्वानरयूथो गिरिशिखरादवतीर्य स्वेच्छया तच्छिखरप्रा-
सादशृङ्गदारुनिचयेषु प्रक्रीडितुमारब्ध । एकस्तु तत्रासन्नविनाश-
9 श्चापलादुपविश्य स्तम्भे यन्त्रचारमुद्दिश्येदमाह । केनायमस्थाने
कीलको निखात । इति पाणिभ्यामेव सगृह्योत्पाटयितुमारब्ध ।
स्थानाच्चलिते कीले यद्वृत्तम् ' तदनाख्येयम् ' एवमेव भवता
12 ज्ञातमिति ।

A 11 अतो ऽह ब्रवीमि । अव्यापार प्राज्ञै परिहर्तव्य ' इति । पुनश्चाब्रवीत् । आव
योस्तावद्भक्षितशेषमाहारनिर्वर्तनमस्त्येव । करटक दमनक आह । कथमाहारमाचार्थी
15 केवलं भवान् । सर्वस्तावत्प्रधानसेवां कुरुते विशेषार्थी । साधु चेदमुच्यते ।

सुहृदामुपकारकारणा
द्विषतामप्यपकारकारणात् ।
18 नृपसश्रय इष्यते बुधै
र्जठर को न बिभर्ति केवलम् ॥ ६ ॥

अपि च ।

21 स्वल्प स्नायुवसावसेकमलिनं निर्मांसमप्यस्थि गो
श्वा लब्ध्वा परितोषमेति न च तत्तस्य क्षुध शान्तये ।
सिंहो जम्बुकमङ्कमागतमपि त्यक्त्वा निहन्ति द्विपं
24 सर्व कृच्छ्रगतो ऽपि वाञ्छति जन सत्त्वानुरूपं फलम् ॥ ७ ॥

अन्यच्च ।

लाङ्गूलचालनमधश्चरणावपात
भूमौ निपत्य वदनोदरदर्शनं च ।
8 श्वा पिण्डदस्य कुरुते गजपुगवस्तु
धीर विलोकयति चाटुशतैश्च भुङ्क्ते ॥ ८ ॥
विद्याविक्रमज यो ऽस्ति साधु सो ऽस्तीह मानव ।
6 श्वापि नाम स्वलाङ्गूलचालनाद्बलिमश्नुते ॥ ९ ॥
यज्जीव्यते क्षणमपि प्रथित मनुष्यै
र्विज्ञानविक्रमयशोभिरभग्नमानम् ।
9 तन्नाम जीवितमिह प्रवदन्ति लोके
काको ऽपि जीवति चिराय बलि च भुङ्क्ते ॥ १० ॥
सुपूरा वै कुनदिका सुपूरो मूषकाञ्जलि ।
12 सुसतुष्ट कापुरुष स्वल्पकेनापि तुष्यति ॥ ११ ॥
अहितहितविचारशून्यबुद्धे
श्रुतसमयैर्बहुभिर्बहिष्कृतस्य ।
15 उदरभरणमात्रकेवलेच्छो
पुरुषपशोश्च पशोश्च को विशेष ॥ १२ ॥

A 12 करटक आह । आवां तावदप्रधानौ । किमावयोरनेन व्यापारेण । दमनक
18 आह । कियता कालेन प्रधानो वाप्रधानो भवति ।

न कस्यचित्कश्चिदिह प्रभावा
द्भवत्युदारो ऽभिमत खलो वा ।
21 लोके गुरुत्वं विपरीततां च
स्वचेष्टितान्येव नरं नयन्ति ॥ १३ ॥
बहूनामप्यमित्राणां य इच्छेत्कर्तुमप्रियम् ।
24 आत्मा तेन गुणैर्योज्यस्तेषां महदप्रियम् ॥ १४ ॥
आरोप्यते ऽश्मा शैलाग्रं यत्नेन महता यथा ।
निपात्यते क्षणेनाधस्तथात्मा गुणदोषयो ॥ १५ ॥

A 13 27 तत् । भद्र । आत्मायत्तो ह्यात्मा सर्वस्य । करटक । अथात्र भवान्किं कर्तु
मना । दमनक । अयं तावत्स्वामी भीरुश्च भीरुपरीवारश्च मूढमति । करटक ।
कथं भवाञ्जानाति । दमनक । किमत्र ज्ञेयम् । उक्तं च ।

30 उदीरितो ऽर्थ पशुनापि गृह्यते
हयाश्च नागाश्च वहन्ति चोदिता ।
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जन
33 परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धय ॥ १६ ॥

A 14 तदेनमद्यैव प्रज्ञाप्रभावेनात्मीकरिष्यामि । करटक । भद्र । अनभिज्ञो भवान्सेवाधर्मस्य । कथमात्मीकरिष्यसि । दमनक । कथमहं सेवानभिज्ञ । ननु मयैष सकलो ऽनुजीविधर्मो विज्ञात । अपि च ।

को ऽतिभार समर्थाना किं दूरं व्यवसायिनाम् ।
को विदेश सविद्याना क पर प्रियवादिनाम् ॥ १७ ॥

A 15 करटक । कदाचिदसावनुचितप्रवेशाद्भवन्तमवमन्यते । दमनक । अस्त्येतत् । तथापि ।

आसन्नमेव नृपतिर्भजते मनुष्य
9 प्रज्ञाविहीनमकुलीनमसस्तुत वा ।
प्रायेण भूमिपतय प्रमदा लताश्च
य पार्श्वतो वसति तं परिवेष्टयन्ति ॥ १८ ॥

12 कोपप्रसादवस्तूनि विचिन्वन्त समीपगा ।
आरोहन्ति शनैर्भृत्या धूर्त तमपि पार्थिवम् ॥ १९ ॥

A 16 करटक । अथ भवान्किं तत्र वक्ष्यति । दमनक । भद्र ।

15 उत्तरादुत्तर वाक्यमुत्तरादेव जायते ।
सुवृष्टिगुणसपन्नाद्बीजाद्बीजमिवापरम् ॥ २० ॥

अपि च ।

18 अपायसंदर्शनजा विपत्ति
मुपायसदर्शनजा च सिद्धिम् ।
मेधाविनो नीतिविद प्रयुक्तां
21 पुर स्फुरन्तीमिव दर्शयन्ति ॥ २१ ॥

A 17 न चाहमप्राप्तकाल वक्ष्यामि ।

अप्राप्तकाल वचनं बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ।
24 लभते बुद्ध्यवज्ञानमवमानं च केवलम् ॥ २२ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

नादेशे नाकाले नापरिपक्वेन्द्रिये न गुणहीने ।
27 कथयति कथा हि सुकथो न ततो ऽस्य कथा भवति वन्ध्या ॥ २३ ॥

अपि च ।

कल्पयति येन वृत्तिं सदसि च सद्भि प्रशस्यते येन ।
30 स गुणस्तेन गुणवता विवर्धनीयश्च रक्ष्यश्च ॥ २४ ॥

A 18 करटक । दुरारोहाश्च नरपतय पर्वता इवाजस्र प्रकृतिविषमा रन्ध्रान्वेषिणश्च सर्पाहिणश्च । कुत ।

क्षितिभृन्मर्यादावान्गम्भीरो रत्नवान्सत्त्ववांश्च ।
जलधिरिव दुरवगाहो विदुषा ग्राहाकुलो नृपति ॥ २५ ॥

3 अपि च ।

भोगिन कञ्चुकासक्ता क्रूरा कुटिलगामिन ।
फणिनो मन्त्रसाध्याश्च राजानो भुजगा इव ॥ २६ ॥

A 19 6 दमनक । एवमेतत् । तथापि ।

राजानमपि सेवन्ते विषमप्युपभुञ्जते ।
रमन्ते च सह स्त्रीभि कुशला खलु मानवा ॥ २७ ॥

9 अपि च ।

यस्य यस्य हि यो भावस्तेन तेन हि त नरम् ।
अनुप्रविश्य मेधावी क्षिप्रमात्मवशं नयेत् ॥ २८ ॥
12 येन येन हि राजन्त पश्येत पुरुषं क्वचित् ।
तेन तस्य गुणा ग्राह्या विदुषा भूतिमिच्छता ॥ २९ ॥

A 20 करटक । शिवास्ते पन्थान । यथाभिप्रेतमनुष्ठीयतामिति ।

A 21 15 तथा चानुष्ठिते सो ऽपि तमामन्त्र्य शनै सिंहान्तिकमगमत् । तत्र गुहाद्वारं प्रविशन्तं दमनक दृष्ट्वा पिङ्गलको द्वास्थानब्रवीत् । मा विचार्यताम् । अपसार्यन्तां वेत्राणि । अयमस्माकं दमनकश्चिरन्तनो मन्त्रिपुत्र । अव्याहतप्रवेशो ह्ययं द्वितीय 18 मण्डलभागिति । अथोपश्लिष्य दमनक प्रणम्य पिङ्गलकनिर्दिष्टे चासने निषसाद । स च तस्य नखकुलिशालङ्कृतं दक्षिणपाणिमुपरि दत्त्वा मानपुरःसरमब्रवीत् । अपि भवत शिवम् । चिरदृष्टो ऽसीति । दमनक । न किंचिन्मया । स्वामिन् । पादानां 21 प्रयोजनमस्तीति । तथाप्यवश्यं प्राप्तकालं वक्तव्यम् । यस्मान्न केनचिद्राज्ञामुपयोग कारणं नास्ति । उक्तं च ।

दन्तस्य वा निष्कुषणेन राजन्
24 कर्णस्य कण्डूयनकेन वापि ।
तृणेन कार्यं भवतीश्वराणां
किमङ्ग वाग्घस्तवता जनेन ॥ ३० ॥

27 अपि च ।

कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्ते
र्न शक्यते धैर्यगुणः प्रमार्ष्टुम् ।
30 अधोमुखस्यापि कृतस्य वह्ने
र्नाध शिखा याति कदाचिदेव ॥ ३१ ॥

यदि कोकिलमेचकाञ्जनाभो
भुजग पादतलाहतो ऽप्यकाले ।
न करोत्यगुणं कयापि बुद्ध्या
किमसौ नष्टविषो ऽभिनन्दितव्य ॥ ३२ ॥

तत् । राजन् ।

विशेषज्ञो भव सदा राष्ट्रस्य च जनस्य च ।
तदन्तरज्ञानमात्रप्रतिबद्धा हि सपद ॥ ३३ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

कार्षक सर्वबीजानि समालोड्य प्रवापयेत् ।
उत्पन्ने बीजसद्भाव त्वङ्कुरेण विभावयेत् ॥ ३४ ॥

A 22 तद्विशेषज्ञेन स्वामिना भवितव्यम् । ज्ञात्वा च ।

स्थानेष्वेव नियोक्तव्या भृत्याश्चाभरणानि च ।
न हि चूडामणि पादे प्रभवामीति बध्यते ॥ ३५ ॥
कनकभूषणसंग्रहणोचितो
यदि मणिस्त्रपुणि प्रतिबध्यते ।
न स विरौति न चापि न शोभते
भवति योजयितुर्वचनीयता ॥ ३६ ॥

अपि च ।

बुद्धिमाननुरक्तो ऽयमिहोभयमयं जड ।
इति भृत्यविचारज्ञो भृत्यैरापूर्यते नृप ॥ ३७ ॥

अन्यथा ।

असमै समीयमान समैश्च परिहीयमाणसत्कार ।
अधुरि विनियुज्यमानस्त्रिभिरर्थपतिं त्यजति भृत्य ॥ ३८ ॥

A 23 अन्यच्च । देव । पादानां वयमन्वयागता भृत्या आपत्स्वप्यनुगामिन । यतो नास्माकमन्या गतिरस्ति । तदमात्यानां वचनम् ।

सव्यदक्षिणयोर्यच्च विशेषो नास्ति हस्तयो ।
कस्तत्र क्षणमप्यार्यो विद्यमानगतिर्वसेत् ॥ ३९ ॥

अपि च ।

वाजिवारणलोहानां काष्ठपाषाणवाससाम् ।
नारीपुरुषतोयानामन्तरं महदन्तरम् ॥ ४० ॥

विशेषवचनेन तूच्यते ।

पाषाणभारसहस्र य स्कन्धेनाभिवाञ्छति हि वोढुम् ।
श्रममेति विनाश वा सो ऽबुद्धिस्तद्वहन्नेव ॥ ४१ ॥
3 अङ्गुष्ठोदरमात्रं विशेषवित्प्राप्य पद्मरागमणिम् ।
सुखसंवाह्यमनुत्तरमथ किं तेन नाप्नोति ॥ ४२ ॥

A 24 तेन हि स्वामिगुणादेव भृत्यविशेष । कथम् ।

6 अश्व शास्त्र शस्त्र वीणा वाणी नरश्च नारी च ।
पुरुषविशेषं प्राप्ता भवन्त्ययोग्याश्च योग्याश्च ॥ ४३ ॥

A 25 यच्च शृगालो ऽयमिति मत्वा ममोपर्यनादर क्रियते । तदप्ययुक्तम् । यत ।

9 विष्णु सूकररूपेण मृगरूपी महानृषि ।
षण्मुखश्छागरूपेण पूज्यते किं न साधुभि ॥ ४४ ॥

अपि च ।

12 नैतदेकान्तत सिद्ध गृहजातश्चिरन्तन ।
भृत श्रेयस्करो नित्यममात्यो निभृतस्त्विति ॥ ४५ ॥

तथा हि ।

15 मूषको गृहजातो ऽपि हन्तव्यो ऽनुपकारक ।
उपप्रदानैर्मार्जारो हितकृत्प्रार्थ्यते ऽन्यत ॥ ४६ ॥
एरण्डभिण्डार्कनलै प्रभूतैरपि संभृतै ।
18 दारुकृत्यं यथा नास्ति तथा नाज्ञै प्रयोजनम् ॥ ४७ ॥
किं भक्तेनासमर्थेन किं शक्तेनापकारिणा ।
भक्तं शक्तं च मां राजन्यथावज्ज्ञातुमर्हसि ॥ ४८ ॥

21 अपि च ।

अविज्ञानाद्राज्ञो भवति मतिहीन परिजन
स्ततस्तत्प्राधान्याद्भवति न समीपे बुधजन ।
24 बुधैस्त्यक्ते राज्ये भवति हि न नीतिर्गुणवती ।
प्रनष्टायां नीतौ सनृपमवशं नश्यति कुलम् ॥ ४९ ॥

A 26 पिङ्गलक आह । भद्र । मैवं वोच । चिरन्तनस्त्वमस्माकं मन्त्रिपुत्र । दमनक ।
27 देव । किंचिद्वक्तव्यमस्ति । पिङ्गलक । ब्रूहि । यत्ते विवक्षितम् । दमनक । उद
कग्रहणाभिप्रवृत्तमति स्वामी । तत्किं निमित्तमिहावस्थित । पिङ्गलक आत्मप्रच्छा
दनार्थम् । दमनक । न किंचित्कारणमस्ति । दमनक । देव । यदि नाख्येयं नाम ।
30 तन्नच्छामि । अथ पिङ्गलकस्तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास । योग्यो ऽयम् । आख्येयमस्मै ।
आह च । दमनक । श्रूयतामयं शब्द । स आह । स्वामिन् । श्रुतं श्रुत शब्द ।
पिङ्गलक आह । भद्र । अस्माद्वनादपक्रामितुमिच्छामि । यत्कारणम् । दृष्टमपूर्वं

सत्त्वमिह प्रविष्टम् । यस्यायं निर्घोष श्रूयते । शब्दानुरूपेण सत्त्वेन च भवितव्यम् । सत्त्वानुरूपेण च पराक्रमेण । यश्च परस्य भयं प्रयुङ्क्ते । स एव भय न वेत्ति । 3 तत्सर्वथा नेह स्थातव्यम् । दमनक आह । किं शब्दमात्रादेव भयमुपागत स्वमी । अपि च ।

अम्भसा भिद्यते सेतुस्तथा मन्त्रो ऽप्यरक्षित ।
6 पैशुन्याद्भिद्यते स्नेहो वाग्भिर्भिद्येत कातर ॥ ५० ॥

A 27 तन्न युक्तं स्वामिन शब्दमात्रादेव पूर्वोपार्जितमिद वनं परित्यक्तुम् । इह ह्यने कप्रकारा शब्दा श्रूयन्ते । तच ये शब्दा एव केवला । न तेभ्यो भय विद्यते । 9 तद्यथा । मेघस्तनितवीणावेणुपणवमृदङ्गघण्टाकवाटयन्त्रशकटादीनाम् । न तेभ्य शङ्कितव्यम् । उक्तं च ।

पूर्वमेव मया ज्ञातं पूर्णमेतद्धि मेदसा ।
12 अनुप्रविश्य विज्ञातं यावद्दारु च चर्म च ॥ ५१ ॥

A 28 पिङ्गलक । कथमेतत् । दमनक ।

॥ कथा २ ॥

15 अस्ति । कश्चिद्गोमायुराहारविच्छेदात्क्षुत्क्षामकण्ठ इतश्चेत परिभ्रमन्नुभयसैन्यस्यायोधनभूमिमपश्यत् । तत्र च महान्त शब्दमशृणोत् । तद्भयसक्षुभितहृदय. किमिदम् । विनष्टो ऽस्मि । कस्याय 18 शब्द । क्व वा कीदृशो वैष शब्द । इति चिन्तयता दृष्टा गिरिशिखराकारा भेरी । ता च दृष्ट्वाचिन्तयत् । किमय शब्दो ऽस्या स्वाभाविक: । उत परप्रेरित इति । अथ सा यदा वायुप्रेरितैर्वृ- 21 क्षाग्रैः स्पृश्यते । तदा शब्द करोति । अन्यदा न । इति तूष्णीमास्ते । स तु तस्या. सारासारता ज्ञातु सनिकर्षमुपश्लिष्ट । स्वय च कौतुकादुभयोर्मुखयोरताडयत् । अचिन्तयच्च । गम्य चैतद्भक्ष्य 24 च मम । इत्यवधार्यैकदंष्ट्रया क्षुधाविष्ट. पाटितवान् । परुषत्वाच्च चर्मण. कथमपि न दंष्ट्राभङ्गमवाप्तवान् । प्रतिबद्धाशश्च पुनरप्यचिन्तयत् । नूनमस्या अन्तर्भक्ष्य भविष्यति । इत्यध्यवस्य भेर्या मुख

विदार्यान्त प्रविष्ट । तस्मिन्नपि न किंचिदासादितवान् । प्रति-
निवर्तितुमशक्तो ऽन्तर्लीनार्धकायो विहस्याब्रवीत् । पूर्वमेव मया
3 ज्ञातमिति ।

A 29 अतो ऽहं ब्रवीमि । शब्दमात्रादेव क्षोभो न कार्य । किंतु यस्यायं शब्द ।
तत्समीपमहं गच्छामि । पिङ्गलक । किं भवांस्तदन्तिकमुत्सहते गन्तुम् । बाढमि
6 त्यसावाह ।

A 30 गते तस्मिन्पिङ्गलकश्चिन्तयामास । न शोभनमापतितम् । कदाचिदयमुभयोर्भे
दक स्यात् । उक्तं च समानितविमानिता । प्रत्याख्याता । क्रुद्धा । लुब्धा । परि
9 क्षीणा । स्वयमुपगताश्छद्मना प्रचारयितुं शक्या । अत्यन्तास्वाकाराभिन्यस्ता । समा
हूय पराजिता । तुल्यकारिणि शिल्पोपकारे विमानिता । प्रवासोपतप्ता । तुष्टै
रन्तर्हिता । प्रत्यपहृतमाना । तथात्याहृतव्यवहारा । तत्कुलीनाशंसव समवाये
12 च स्वधर्मान्न चलन्ति । समन्तात्सोपधाशुद्धत्याज्या इति । सो ऽयं प्रत्यपहृतमानो ऽहमिति
मत्वा ममैवोपरि कदाचिद्विकारं भजेत । अथवासामर्थ्याद्बलवता प्रत्यनुबद्धो ममैव
मध्येनागच्छेत् । तथाप्यहं विनष्ट एव । तत्सर्वथास्मात्स्थानादन्यत्स्थानमाश्रयामि ।
15 यावदस्य मया विज्ञातं चिकीर्षितमिति ।

A 31 दमनको ऽपि संजीवकेन सहोपचारपरिचयादितश्चेतश्चात्मानं प्रदर्श्य पिङ्गलका
न्तिकं प्रायात् । पिङ्गलको ऽपि पूर्वस्थानमाश्रितवानाकारप्रच्छादनार्थम् । अन्यथायं
18 दमनको मंस्यते । भीरुरयं भीरुपरिवारश्चेति । अथ दमनको ऽब्रवीत् । दृष्टं
तन्मया । स्वामिन् । पिङ्गलक । यथावद्दृष्टम् । दमनक । यथावदिति । पिङ्गलक ।
न यथावद्दृष्टम् । यत्कारणम् । भवान्प्रधान । शक्तिहीनत्वाच्च तवोपरि न कश्चि
21 त्तस्य प्रतिबन्ध । यस्मात् ।

तृणानि नोन्मूलयति प्रभञ्जनो
मृदूनि नीचै प्रणतानि सर्वश ।
24 समुच्छ्रितानेव तरून्प्रबाधते
महान्महत्स्वेव करोति विक्रियाम् ॥ ५२ ॥

अपि च ।

27 गण्डस्थले मदकलो मदवारिलुब्ध
मत्तभ्रमद्भ्रमरपादतलाहतो ऽपि ।
कोपं न गच्छति नितान्तबलो ऽपि नाग
30 तुल्ये बलेन बलिनं प्रति कोपयन्ति ॥ ५३ ॥

A 32 दमनक । मया तावत्पूर्वमेवाभिज्ञातम् । यथैव स्वामी वक्ष्यति । स्वामिन् ।
न ते विदितम् । एतावानसाविति । तत्किं बहुना । तमेवेह पादाना सकाशमा
3 नयामि । तच्च श्रुत्वा पिङ्गलक प्रीतिहर्षविकसितनयनवदनकमल परा तुष्टिमुपगत ।
दमनको ऽपि पुनर्गत्वा सजीवक साधिक्षेपमाह । एह्येहि । दुष्ट । स्वामी पिङ्गल
कस्त्वे व्याहरति । किं निर्भीर्भूत्वा पुन पुनर्व्यथ नदसि । तच्च श्रुत्वा सजीवको ऽब्र
6 वीत् । भद्र । क एष पिङ्गलको नाम । यो मां व्याहरति । तत सविस्मय विहस्य
दमनकस्तमाह । कथ स्वामिनं पिङ्गलकमपि न जानासि । फलेन ज्ञास्यसीत्यब्रवी
त्सामर्षम् । नन्वय मृगराट्सर्वमृगपरिवृतो मण्डलवटाभ्याशे मानोन्नतचित्त स्वामी
9 पिङ्गलकस्तिष्ठति ।

तच्छ्रुत्वा संजीवको गतासुमिवात्मान मन्यमान पर विषादमगमदाह च । यदि
मयावश्यमेवागन्तव्यम् । तदभयप्रदानेन मे प्रसाद क्रियतामिति ।

12 दमनकस्तथा नामेति प्रतिपद्य सिंहसकाश गत्वा निवेद्य तमर्थ लब्धानुज्ञो यथा
प्रतिपन्नस्तमुपनीतवान्सिंहसकाश सजीवकम् । स च तस्य पीनवृत्तायत नखकुलि
शाभरणालंकृत दक्षिणं पाणिमुपरि दत्त्वा मानपुरःसरमब्रवीत् । अपि भवत
15 शिवम् । कुतस्त्वमस्मिन्विजने वन इति । एव पृष्टो यथापूर्ववृत्तान्तमात्मन साथ
वाहवर्धमानकाद्वियोगमाख्यातवान् । तच्च श्रुत्वा पिङ्गलकेनाभिहित । वयस्य ।
न भेतव्यम् । मद्भुजपरिरक्षिते ऽस्मिन्वने यथेप्सितमुष्यताम् । अपि च । भवता
18 मत्समीपविहारिणाजस्र भवितव्यम् । यत्कारणम् । बह्वपायमिद वनमनेकसत्त्वसं-
कटत्वादिति ।

A 33 एवमुक्त्वा सर्वमृगपरिवृतो यमुनाकच्छमवतीर्य प्रकाममुदकपान कृत्वा स्वैरप्रचारं
21 पुनस्तस्मिन्नेव वने शिविरमनुप्रविष्ट ।

A 34 एवं तयो पिङ्गलकसंजीवकयो प्रतिदिन प्रीतिपूर्वक परस्पर कालो ऽत्यवर्तत ।
अनेकशास्त्रार्थप्रणिहितबुद्धित्वाच्च संजीवकेनानभिज्ञो ऽपि वन्यत्वात्पिङ्गलको ऽल्पेनैव
24 कालेन धीमान्कृत । पश्चानां चाहाराणां कवलकग्राहे चैतनिकाचैतनिकस्पर्धावलोक
नादिजातानां व्यवहारे ऽवस्थापितो ऽन्यश्च । पिङ्गलकसंजीवकावेव रहस्यानि मन्त्र
येते । शेषो मृगजन सर्व एवैकमण्डलीकृत ।

A 35 27 सिंहपराक्रमव्यापादनाहारविरहाच्च केवलं शक्तिहीनत्वाद्दमनककरटकावेव क्षुधा
बाध्येते । तदृच दमनको ऽब्रवीत् । भद्र करटक । विनष्टावावाम् । यत्कारणम् ।
आत्मना कृतो ऽयं दोष संजीवकं पिङ्गलकसकाशमानयता । साधु चेदमुच्यते ।

30 जम्बुको हुडुयुद्धेन वयं चाषाढभूतिना ।
दूतिका तन्त्रवायेन त्रयो ऽनथा स्वय कृता ॥ ५४ ॥

A 36 दमनक करटकमाह ।

॥ कथा ३ ॥

a अस्ति कस्मिश्चित्प्रदेशे परिव्राड्देवशर्मा नाम । तस्यानेकसाधूपपादितसूक्ष्मवासोविशेषोपचयान्महत्यर्थमात्रा सवृत्ता । स च न कस्यचिदपि विश्वास याति । अथ कदाचिदाषाढभूतिर्नाम परवित्तापहर्ता कथमियमर्थमात्रास्य मया परिहर्तव्येति वितर्क्यावलगनरूपेणोपगम्य तत्कालेन च विश्वासमनयत् । अथ कदाचिदसौ परिव्राजकस्तीर्थयात्राप्रसङ्गे तेनाषाढभूतिना सह गन्तुमारब्ध । तत्र च कस्मिश्चिद्वनोद्देशे नदीतीरे मात्रान्तिक आषाढभूतिमवस्थाप्यैकान्तमुदकग्रहणार्थ गत ।

b अपश्यच्च महन्मेषयुद्धम् । अनवरतयुद्धशक्तिसपन्नयोश्च तयो शृङ्गपञ्जरान्तरोद्भूतमसृग्बन्ध भूमौ निपतित दृष्ट्वाशाप्रतिबद्धचित्त पिशितलोभतया गोमायुस्तज्जिघृक्षु सपीडितोद्घातात्सद्य पञ्चत्वमगमत् ।

a अथ परिव्राड्विस्मयाविष्टोऽब्रवीत् । जम्बुको हुडुयुद्धेनेति । कृतशौचश्चागतस्तमुद्देशमाषाढभूतिमपि गृहीतार्थमात्रासारमपक्रान्त नापश्यद्देवशर्मा । केवल त्वपविद्धत्रिदण्डकाष्ठकुण्डिकापरिस्रावणकूर्चकाद्यपश्यत् । अचिन्तयच्च । क्वासावाषाढभूति । नूनमह तेन मुषित । इत्युक्तवान् । वय चाषाढभूतिनेति ।

c अथासौ कपालशकलग्रन्थिकावशेष' कंचिद्ग्राममस्त गच्छति रवौ प्रविष्ट. । प्रविशन्नेकान्तवासिन तन्तुवायमपश्यत् । आवासक च प्रार्थितवान् । तेनापि तस्यात्मीयगृहैकदेशे स्थान निर्दिश्य

भार्याभिहिता। यावदहं नगर गत्वा सुहृत्समेतो मधुपान कृत्वा-
गच्छामि । तावदप्रमत्तया गृहे त्वया भाव्यम्। इत्यादिश्य गत ।
अथ तस्य भार्या पुंश्चली दूतिकासंचोदिता शरीरसंस्कार कृत्वा
परिचितसकाश गन्तुमारब्धा। अभिमुखश्चास्या भर्ता मदविलोपा-
समाप्ताक्षरवचन परिस्खलितगतिरवस्रस्तवासा समायात । त
6 च दृष्ट्वा प्रत्युत्पन्नमति कौशलादाकल्पमपनीय पूर्वप्रकृतमेव वेष-
मास्थाय पादशौचशयनाद्यारम्भमकरोत्। कौलिकस्तु गृह प्रविश्य
निद्रावशमगमत्। सुप्तप्रतिबुद्धश्चासौ तामाक्रोष्टुमारब्ध । पुंश्चलि ।
9 त्वद्गतमपचार सुहृदो मे वर्णयन्ति। भवतु। पुष्ट निग्रह करिष्या-
मीति । असावपि निर्मर्यादा प्रतिवचन दातुमारब्धा। पुनरपि
चासौ प्रतिबुद्धस्ता मध्यस्थूणायां रज्ज्वा सुप्रतिबद्धा कृत्वा प्रसुप्त ।
12 दूतिकैता पुनर्गमनाय प्रचोदितवती। सा तूत्पन्नप्रतिभा दूतिका-
मात्मीयदर्शनसंविधानेन बद्ध्वा कामुकसकाश ययौ । असावपि
प्रतिबुद्धस्तथैव तामाक्रोष्टुमारब्ध । दूतिका तु शङ्कितहृदयानुचि-
15 तवाक्योदाहरणभीता न किंचिदुक्तवती। तन्त्रवायस्तु शाठ्यादिय
न किंचिन्ममोत्तर प्रयच्छतीत्युत्थाय तस्यास्तीक्ष्णशस्त्रेण नासिका
छित्त्वाब्रवीत्। तिष्ठेवलक्षणा। कस्त्वामधुना वार्त्ता पृच्छति। इत्यु-
18 क्त्वा निद्रावशमुपागमत् । आगता च सा तन्त्रवायी दूतिकाम-
पृच्छत्। का ते वार्त्ता। किमय प्रतिबुद्धो ऽभिहितवान्। कथय
कथयेति। दूतिका तु कृतनिग्रहा नासिका दर्शयन्ती सामर्षमाह।
21 शिवास्ते सर्वा वार्त्ता । मुञ्च। गच्छामीति। तथा त्वनुष्ठिते ना-
सिकामादायापक्रान्ता । तन्त्रवाय्यपि कृतकबद्धमात्मान तथैवा-
करोत् । कौलिकस्तु यथापूर्वमेव प्रतिबुद्धस्तामाक्रोशत् । असा-
24 वपि दुष्टा बहु धृष्टतरमाह । धिग्घतो ऽसि । को मा निरागस

विरूपयितु समर्थ । शृण्वन्तु मे लोकपाला । यथाह कौमार
भर्तार मुक्त्वा नान्य परपुरुष मनसापि वेद्मि । तथा ममानेन
सत्येनाव्यङ्ग मुखमस्त्विति । अथासौ मूर्ख कृतकवचनव्यामो-
हितचित्त प्रज्वाल्योल्कामव्यङ्गमुखी जाया दृष्ट्वा प्रोत्फुल्लनयन
परिचुम्ब्य हृष्टमना बन्धनादवमुच्य पीडित च परिष्वज्य शय्या-
6 मारोपितवान् । परिव्राजकस्त्वादित एवारभ्य यथावृत्तमर्थमभि-
ज्ञातवान् ।

दूतिकापि हस्तकृतनासापुटा स्वगृह गत्वाचिन्तयत् । किमधुना
9 कर्तव्यमिति । अथ तस्या भर्ता नापितो राजकुलात्प्रत्यूषस्यागत्य
ता भार्यामाह । समर्पय । भद्रे । क्षुरभाण्डम् । राजकुले कर्म कर्त-
व्यमिति । सा च दुष्टाभ्यन्तरस्थैव क्षुरमेव प्राहिणोत् । स च सम-
12 स्तक्षुरभाण्डासमर्पणात्क्रोधाविष्टचित्तो नापितस्तमेव तस्या क्षुर
प्रतीप प्राहिणोत् । अथासावार्तरवमुच्चै कृत्वा पाणिना नासा-
पुट प्रमृज्यासृक्पातसमेता नासिका क्षितौ प्रक्षिप्याब्रवीत् । परि-
15 त्रायध्वम् । परित्रायध्वम् । अनेनाहमदृष्टदोषा विरूपितेति ।
तथाभ्यागतै राजपुरुषै प्रत्यक्षदर्शना ता दृष्ट्वा विरूपा कील-
पार्ष्णिलगुडैरतीव हत पश्चाद्गाढबन्धश्च तया सह धर्मस्थानमु-
18 पनीतो नापित । पृच्छ्यमानश्चाधिकृतै. किमिद महद्विशसन
स्वदारेषु त्वया कृतमिति यदा बहुश उच्यमानो नोत्तर प्रय-
च्छति । तदा धर्माधिकृता शूले ऽवतस्यतामित्याज्ञापितवन्त ।
21 निष्पाप च परिव्राट्कूलस्थान नीयमान नापित दृष्ट्वा सत्त्वा-
नुकम्पया चोपलब्धतत्त्वार्थो ऽधिकरणमुपगम्य धर्मस्थानाधिकृता-
नब्रवीत् । नार्हथैनमदोषकर्तार नापित शूले समारोपयितुम् ।
24 यत्कारणम् । इदमाश्चर्यत्रय श्रूयताम् ।

जम्बुको हुडुयुद्धेन वय चाषाढभूतिना ।
दूतिका तन्त्रवायेन त्रयो ऽनर्था स्वय कृता ॥ ५५ ॥
समुपलब्धतत्त्वार्थैश्चाधिकृतै परित्रायितो नापित इति ।

अतो ऽह ब्रवीमि । जम्बुको हुडुयुद्धेनेति । करटक । अथ किमत्र प्राप्तकाल भवा न्मन्यते । दमनक । भद्र । एवमप्यवस्थिते बुद्धिमता प्रत्युद्धारसामर्थ्यमस्त्येव । उक्त च ।

6 सन्नस्य कार्यस्य समुद्भवार्थ
मागामिनो ऽर्थस्य च सग्रहार्थम् ।
अनर्थकार्यप्रतिषेधनार्थ
9 यो मन्त्र्यते ऽसौ परमो हि मन्त्र ॥ ५६ ॥

तदय पिङ्गलको महाव्यसने वर्तते । अस्माद्वियोज्य । कस्मात् ।

व्यसन हि यदा राजा मोहात्सप्रतिपद्यते ।
12 विधिना शास्त्रदृष्टेन भृत्यैर्वार्य प्रयत्नत ॥ ५७ ॥

करटक । कस्मिन्स्वामी पिङ्गलको व्यसने वर्तते । इह हि सप्त व्यसनानि राज्ञाम् ।

स्त्रियो ऽक्षा मृगया पान वाक्पारुष्य च पञ्चमम् ।
15 महच्च दण्डपारुष्यमर्थदूषणमेव च ॥ ५८ ॥

दमनक । भद्र । एकत्र सङ्गो व्यसनमभिधीयते । करटक । कथमेकमेवेद व्यसनं भवति । दमनक । पञ्च मूलव्यसनानि । तद्यथा । अभाव प्रदोष प्रसङ्ग
18 पीडन गुणप्रतिलोमत्वमिति । करटक । कस्तेषा प्रतिविशेष । दमनक । स्वाम्य-मात्यमित्रजनपददुर्गकोशदण्डानामेकतरस्याप्यभावे व्यसनमभाव इत्यवगन्तव्यम् । यदा बाह्या प्रकृतयो ऽन्त प्रकृतयो वा प्रत्येकशो युगपद्वा प्रकुप्यन्ति । तद्व्यसनं प्रदोष
21 इति मन्तव्यम् । प्रसङ्ग पूर्वोक्त एव । तत्र कामजश्चतुर्वर्ग । कोपजस्त्रिवर्ग । तत्र कामजैर्व्याहतस्त्रिविधे कोपे प्रवर्तते । प्रकारवचनेनोच्यते क्रोधो वागर्थदण्डपारु ष्येण पराभिद्रोहबुद्धि । क्रोधान्निरपेक्ष सर्वकृत् । दोषश्रावणं वाक्पारुष्यम् ।
24 निरनुक्रोश स्वविलोपो ऽर्थपारुष्यम् । निर्दयो वधबन्धच्छेदो दण्डपारुष्यम् । इति सप्तधा प्रसङ्गो वर्ण्यते । पीडनमष्टधा । दैवाग्न्युदकव्याधिमरकविषूचिकादुर्भिक्षाख्या सुरी वृष्टिरिति । अतिवृष्टिरनावृष्टिर्वै । असावासुरीति विज्ञेया । एतदपि पीडनं
27 मन्तव्यम् । गुणप्रतिलोमता नाम । यदा संधिविग्रहयानासनसंश्रयद्वैधीभावानां षण्णां गुणानां प्रातिलोम्येन वर्तते । सधौ प्राप्ते विग्रहं करोति । विग्रहे प्राप्ते संधिं करोति । एवमेव शेषेष्वपि गुणेषु गुणप्रातिलोम्येन वर्तते । तदा तद्व्यसनं गुणप्रति-
30 लोमतेत्यवगन्तव्यम् ।

A 40b तत्सर्वथाय सञ्जीवकात्पिङ्गलको वियोज्य । यस्मात्प्रदीपाभावात्प्रकाशाभाव ।
करटक । असमर्थो भवान्कथं वियोजयिष्यतीति । दमनक । भद्र ।

3 उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमै ।
काकी कनकसूत्रेण कृष्णसर्पममारयत् ॥ ५९ ॥

A 41 करटक । कथ चैतत् । दमनक ।

॥ कथा ४ ॥

अस्ति कस्मिंश्चित्प्रदेशे वृक्ष । तस्मिंश्च वायसौ दम्पती प्रतिवसत स्म । तयोस्तु प्रसवकाले तद्वृक्षविवरानुसार्यसजातक्रियाण्ये-
9 वापत्यानि कृष्णसर्पो भक्षयति स्म । अथ तेनापकारनिर्वेदनाद्-
न्यवृक्षमूलवासिन प्रियसुहृद गोमायुमपृच्छत । यथा । भद्र ।
किमेव गते प्राप्तकाल भवान्मन्यते । बालघातित्वाच्च वृद्धयोरभाव
12 एवावयो । गोमायु ।

भक्षयित्वा बहून्मत्स्यानुत्तमाधममध्यमान् ।
अतिलौल्याद्बक पश्चान्मृत. कर्कटविग्रहात् ॥ ६० ॥

1 वायस । कथ चैतत् । गोमायु ।

॥ कथा ५ ॥

अस्ति । कश्चिद्बको वृद्धभावात्सुखोपाया वृत्तिमाकाङ्क्षमाण.
18 कस्मिंश्चित्सर प्रदेशे ऽधृतिपरीतमिवात्मनो रूप प्रदर्शयन्नवस्थित ।
तत्रानेकमत्स्यपरिवृत एकः कुलीरको ऽब्रवीत् । माम किमद्या-
हारकृत्य नानुष्ठीयते यथा पुरेति । बकः । अहं मत्स्यादः । तेनो-
21 पाधिना विना युष्मान्ब्रवीमि । मया युष्मानासाद्य पूर्वं प्राण-
रक्षा कृता । सप्राप्तो ममाद्य वृत्तिविच्छेद । अतो ऽहं विमना. ।

कुलीरक । माम ' केन कारणेन । बक । अद्य मत्स्यबन्धैरेतत्सर-
समीपेनातिक्रामद्भिरभिहितम् । बहुमत्स्यो ऽयं ह्रद । अस्मिञ्जाल
3 प्रक्षिपाम । नगरसमीपे ऽन्ये ह्रदा अनासादिता । तानासाद्य
पुनरागमिष्याम इति कथयामासु । तत् ' भद्र ' विनष्टा नाम
यूयम् । अहमपि वृत्तिच्छेदादुत्सन्न एव । ततस्तैर्विज्ञप्त ' यथा ।
6 यत एवापाय श्रूयते ' तत एवोपायो ऽपि लभ्यते । तदर्हस्य-
स्मान्परित्रातुम् । बक । अण्डजो ऽहमसमर्थो मानुषविरोधे ।
किंत्वस्माद्ध्रदादन्य जलाशय युष्मान्संक्रामयिष्यामि ।

9 ततस्तैर्विश्वासमुपगतैस्तात ' भ्रात ' मातुल ' मातुल ' मा नय '
मा नय ' प्रथमतर नयस्वेत्यभिहितम् । असावपि दुष्टमति क्रमेण
नीत्वा कौशलादजस्र तान्भक्षयन्पर परितोषमुपागत ।

12 कुलीरकस्तु मृत्युभयोद्विग्नो मुहुर्मुहुस्त प्रार्थितवान् । माम '
मामपि तावदर्हसि मृत्युमुखात्परित्रातुमिति । स तु दुष्टात्माचि-
न्तयत् । निर्विण्णो ऽस्म्यनेनैकरसेन मत्स्यपिशितेन । एनमपि ता-
15 वद्रसविशेषमास्वादयिष्यामि । ततस्तमुत्क्षिप्य वियत्सर्वाम्भ स्था-
नानि परिहृत्यैकदेशे तप्तशिलायामवतीर्ण ।

कुलीरको ऽपि पूर्वभक्षितमत्स्यशरीरावयवराशि दृष्ट्वाचिन्त-
18 यत् । निहता अनेन दुरात्मना प्रज्ञापूर्वक ते मीना । तत्किम-
धुना प्राप्तकालम् । अथवा ।

अभियुक्तो यदा पश्येन्न काचिद्गतिमात्मन ।
21 युध्यमानस्तदा प्राज्ञो म्रियेत रिपुणा सह ॥ ६१ ॥

अनभिज्ञो ऽपि बक कुलीरकसदंशग्रहस्य मौर्ख्यात्कुलीरक-
सकाशाच्छिरश्छेदमवाप्तवान् । कुलीरको ऽपि गृहीत्वा बकग्री-
24 वामुत्पलनालवदाकाशगमनप्रसाधितचिह्नमार्गो मत्स्यान्तिकमेव

प्रायात् । तैश्चाभिहित । भ्रात । क्वासौ माम इति । अथासाव-
ब्रवीत् । पञ्चत्वमुपगत । तस्यैतद्दुरात्मन शिर । भक्षितास्तेनोप-
3 धिना बहव स्वयूथ्या व । सो ऽपि मत्सकाशाद्विनष्ट इति ।

अतो ऽहं ब्रवीमि । भक्षयित्वा बहून्मत्स्यानिति । अथ वायसो
जम्बुकमाह । आवयो किं प्राप्तकालं मन्यसे । गोमायु । सुवर्ण-
6 सूत्रमादायात्रावासके स्थाप्यताम् । असशय तत्स्वामी त कृष्णसर्प
घातयिष्यति । इत्युक्त्वा स शृगालो ऽपक्रान्त ।

अथ वायस सुवर्णसूत्रान्वेषी राजगृह प्रायात् । दृष्ट च तेनान्त -
9 पुरैकदेशे धौतवस्त्रयुगलोपरि सुवर्णसूत्रमुक्तममणिविरचित म-
हार्ह प्रक्षाल्य चेटिकया स्थापितम् । तच्चावस्थाप्यान्यया सह कथा
कर्तुमारब्धा । वायसस्तु तद्गृहीत्वा वियता शनैरात्मान दर्शयन्स्व-
12 मालय प्रति प्रायात् । अथारक्षिपुरुषै प्रासमुद्गरतोमरपाणिभिर्म-
हता जवेन गत्वा वृक्षो ऽवलोकित. । यावत्तेन तत्स्वनीडे स्था-
पितम् । तत्रैकेनारोहता दृष्टम् । कृष्णभुजगो वायसपोतान्भक्ष-
15 यित्वा निद्रावशमगमत् । तेन चासौ सुप्त एव घातित । तत्कृत्वा
सुवर्णसूत्रमादाय गत इति ।

A 42 अतो ऽहं ब्रवीमि । उपायेन हि यच्छक्यमिति । समाप्ते चाख्याने पुनराह ।
18 यस्य बुद्धिर्बलं तस्य अबुधस्य कुतो बलम् ।
पश्य आतिबल सिंह शशकेन निपातित ॥ ६२ ॥
A 43 करटक । कथं चैतत् । दमनक ।

21 ॥ कथा ६ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिद्वनान्तरे महान्सिह' प्रतिवसति स्म । सो ऽजस्रं
मृगोत्साद कुरुते । अथ ते मृगा सर्वे एवाभिमुखा. प्रणतचित्ता

हरिततृणाङ्कुरवक्त्रधारिणो ऽवनितलासक्तजानवस्त मृगराज वि-
ज्ञापयामासु । भो मृगराज । किमनेन परलोकविरुद्धेन स्वामिनो
नृशसेन निष्कारण सर्वमृगोत्सादनकर्मणा कृतेन । वय तावद्वि-
नष्टा एव । तवाप्याहारस्याभाव । तदुभयोपद्रव । तत्प्रसीद । वय
तु स्वामिन एकैक वनचर वारेण स्वजातिसमुत्थ प्रेषयाम । तथा
कृते कालपर्ययाच्छशकस्य वारो ऽभ्यागत । स तु सर्वमृगाज्ञा-
पितो दूषितमनाश्चिन्तयामास । अन्तकरो ऽय मृत्युमुखप्रवेश ।
किमधुना प्राप्तकाल ममेति । अथवा बुद्धिमता किमशक्यम् ।
अहमेवोपायेन व्यापादयामि सिहम् । इति तस्याहारवेला क्षप-
यित्वा गत । असावपि क्षुत्क्षामकण्ठ क्रोधसरक्तनयन स्फुरद्वद-
नदशनसघर्षदष्ट्राकरालो लाङ्गूलास्फालनाकारभयकृत्तमाह । सु-
क्रुद्धैरपि कि क्रियते ऽन्यत्र प्राणवियोगात् । स त्वमद्य गतासुरेव ।
को ऽय तव वेलात्यय । शशक । न ममात्मवशस्यातिक्रान्ता ।
स्वामिन् । आहारवेला । सिह । केन विधृतो ऽसि । शश । सि-
हेनेति । तच्छ्रुत्वा परमोद्विग्नहृदय सिहो ऽब्रवीत् । कथमन्यो ऽत्र
मद्भुजपरिरक्षिते वने सिह इति । शशो बाढमित्याह ।

अथ सिहो व्यचिन्तयत् । किमनेन हतेन कारण मम । त सपत्न
सदर्शयिष्यतीति । त च व्यापाद्यैव भक्षयिष्यामि । इति तमाह ।
मम त दुरात्मान दर्शयस्वेति । असावपि शशो ऽन्तर्लीनमवहस्य
बृहस्पत्युशनसोर्नीतिशास्त्र प्रमाणीकृत्य स्वार्थसिद्धये विमलज-
लसपन्न द्विपुरुषप्राप्योदकमिष्टकाचित महान्त कूपमदर्शयत् ।
असावप्यात्मकायप्रतिबिम्बानभिज्ञतया कुमार्गापन्नचित्तो ऽयम-
सौ सपत्न इति मत्वा सहसैव तस्योपरि सनिपतितो मौर्ख्यात्प-
ञ्चत्वमगमत् ।

A 44 अतो ऽहं ब्रवीमि । यस्य बुद्धिर्बलं तस्येति । तच्छ्रुत्वा करटको ऽब्रवीत् । शिवास्ते पन्थान । यथाभिप्रेतमनुष्ठीयतामिति ।

A 45 3 अथ दमनक सिंहस्योपश्लिष्ट प्रणतश्च तस्थै । तेनाभिहित । कुत आगम्यते भवता । चिराद्दृष्टो ऽसि । सो ऽब्रवीत् । आत्ययिकं भवे निवेदयितुम् । न चाय मनोरथ सश्रितानाम् । किं च । उत्तरक्रियाकालविनिपातभीतैर्निवेद्यते । तथा हि ।

6 अनियुक्ता हि साचिव्ये यद्वदन्ति मनीषिण ।
अनुरागद्रवस्यैता प्रणयस्यातिभूमय ॥ ६३ ॥

A 46a अश्रद्धेयवचनत्वाच्च दमनकस्य सादरमपृच्छत् । किं भवता तर्कितमिति । दमनक ।
9 अयं तावत्सञ्जीवकस्तवोपरि द्रोग्धुमति । विश्वासोपगतश्चाय मत्संनिधावाह । दृष्टास्य पिङ्गलकस्य मया सारासारता शक्तित्रयस्य । यत एन हत्वा स्वयमेव वनं ग्रहीष्यामीति ।

A 46b 12 तच्च वज्राशनिदु सहतरं वचनं श्रुत्वा क्षुभितहृदय पिङ्गलको मोहमुपागतो न किंचिदभिहितवान् । दमनकस्तस्याकार दृष्ट्वैवमाह । अयमसावेकमन्त्रिप्राधान्येन दोष आपतित । साधु चैतदुच्यते ।

1 अत्युच्छ्रिते मन्त्रिणि पार्थिवे च
विष्टभ्य पादावुपतिष्ठते श्री ।
सा स्त्रीस्वभावादसहा भरस्य
18 तयोर्द्वयोरेकतरं जहाति ॥ ६४ ॥
कण्टकस्य तु भग्नस्य दन्तस्य चलितस्य च ।
अमात्यस्य च दुष्टस्य मूलादुद्धरणं सुखम् ॥ ६५ ॥

21 सुष्ठु चेदमुच्यते ।

एकं भूमिपति करोति सचिवं राज्ये प्रमाणं यदा
तं मोहाच्छ्रयते मद स च मदात्तस्यैव निर्विद्यते ।
4 निर्विण्णस्य पदं करोति हृदये तस्य स्वतन्त्रस्पृहा
स्वातन्त्र्यस्पृहया स एव नृपते प्राणानभिद्रुह्यति ॥ ६६ ॥

A 47 स चाधुना निरवग्रह सर्वकार्येष्विच्छति प्रवर्तितुम् । तत्किमत्र युक्तम् । अपि च ।

27 कार्याण्यर्थोपमर्देन स्वानुरक्तो ऽपि साधयेत् ।
नोपेक्ष्य सचिवो राज्ञा स तं मथ्नात्युपेक्षित ॥ ६७ ॥

A 48 तच्छ्रुत्वा सिंहो ऽब्रवीत् । अयं तावदसदृशो मम भृत्य । कथं ममोपरि
30 विकरिष्यति । दमनक ।

न सो ऽस्ति पुरुषो राज्ञां यो न कामयते श्रियम् ।
अशक्तभजमानास्तु नरेन्द्रं पर्युपासते ॥ ६८ ॥

A 49 सिंह । भद्र । तथापि तस्योपरि मे चित्तं न प्रदुष्यति । यत्कारणम् ।

लीलयापि हि यत्सन्तः प्रतिपन्नाः सकृत्क्वचित् ।
3 न तन्मिथ्या महात्मानः कुर्वन्त्युन्नतचेतसः ॥ ६९ ॥

अपि च ।

अनेकदोषदुष्टो ऽपि कायः कस्य न वल्लभः ।
6 कुर्वन्नपि व्यलीकानि यः प्रियः प्रिय एव सः ॥ ७० ॥

A 50 दमनकः । अत एवायं दोषः । युद्दस्य सर्व मृगजनं यस्योपर्यास्था प्रतिबद्धा । सो ऽयमधुना स्वामित्वमभिवाञ्छति । अपि च ।

9 यस्मिन्नेवाधिकं चक्षुरारोपयति पार्थिवः ।
सुते वा तत्कुलीने वा स लक्ष्म्या ह्रियते मनः ॥ ७१ ॥

A 51 तदसंभाव्यमेतत्परिहरणीयं दूरेण प्रकटसंबन्धेषु । यच्च महाकायो ऽयमिति 1 त्वमुपकाराय चिन्तयसि । तदपि नैवम् ।

किं गजेन प्रभिन्नेन गजकर्माण्यकुर्वता ।
स्थूले वा यदि वा निम्ने श्रेयान्कृत्यकरश्च यः ॥ ७२ ॥

A 52 1 तेन हि । देव । नायमुपायः ।

सतां मतमतिक्रम्य यो ऽसतां वर्तते मते ।
अचिरात्स च्युतः स्थानाद्विषतां वर्तते वशे ॥ ७३ ॥

18 तेन ।

अप्रियस्यापि वचसः परिणामाविरोधिनः ।
वक्ता श्रोता च यत्रास्ति रमन्ते तत्र संपदः ॥ ७४ ॥

21 अपि च ।

मौलभृत्योपरोधेन नागन्तून्प्रतिमानयेत् ।
नातः परतरो ऽन्यो ऽस्ति राज्यभेदकरो गदः ॥ ७५ ॥

24 सिंहः ।

उक्तो भवति यः पूर्वं गुणवानिति संसदि ।
न तस्य वाच्यं नैर्गुण्यं प्रतिज्ञां परिरक्षता ॥ ७६ ॥

A 53 27 अन्यच्च । मयास्य शरणागत इति कृत्वाभयमभ्यवपत्तिश्च दत्ता । तत्कथमयम कृतघ्नः । दमनकः ।

दुर्जनः प्रकृतिं याति सेव्यमानो ऽपि यत्नतः ।
30 स्वेदनाभ्यञ्जनोपायैः श्वपुच्छमिव नामितम् ॥ ७७ ॥

अपि च ।

अपृष्टस्तस्य तद्ब्रूयाद्यस्य नेच्छेत्पराभवम् ।
एष एव सतां धर्मो विपरीतो ऽसतां मतः ॥ ७८ ॥

A 54 ³ अन्यच्च । येनैतदभिहितम् ।

स्वजनो ऽथ सुहृन्नृपो गुरुर्वा
पुरुषेणोत्पथगो निवारणीयः ।
6 विनिवर्तयितुं स चेदशक्यः
परतस्तस्य मनोनुगं विधेयम् ॥ ७९ ॥

स तावद्द्रोही । किंतु ।

9 हितमहितैरकार्यमीहमाना
सुहृदः क्लेशपरिग्रहान्निवार्याः ।
परिपूर्णमिदं हि साधुवृत्तं
12 कथितं सद्भिरसाधुवृत्तमन्यत् ॥ ८० ॥
स स्निग्धो ऽकुशलान्निवारयति यस्तत्कर्म यन्निर्मलं
सा स्त्री यानुविधायिनी स च पुमान्यः सद्भिरभ्यर्च्यते ।
15 सा श्रीर्या न मदं करोति स सुखी यस्तृष्णया मोह्यते
तन्मित्रं यदयन्त्रणं स पुरुषो यः खिद्यते नेन्द्रियैः ॥ ८१ ॥

देव ।

18 सुप्तं वह्नौ शिरः कृत्वा भुजंगप्रस्तरे वरम् ।
रुचिमद्व्यसनास्वादे नान्यथोपेक्षितं मनः ॥ ८२ ॥

A 55 तदेतत्संजीवकसंसर्गव्यसनं पादानां त्रिवर्गघातायेति । अथ बहुप्रकारं विज्ञाप्य
21 माना पादा मद्वचनमाचिन्त्य कामतः प्रवर्तन्ते । तदुत्तरत्रापचारे भृत्यदोषो न कार्य
इति । उक्तं च ।

नृपः कामासक्तो गणयति न कार्यं न च हितं
24 यथेष्टं स्वच्छन्दः प्रविचरति मत्तो गज इव ।
ततो मानाध्मातः पतति स यदा शोकगहने
तदा भृत्ये दोषान्क्षिपति न निजं वेत्त्यविनयम् ॥ ८३ ॥

A 56 27 सिंह । भद्र । एवमवस्थिते किमसौ प्रत्यादेश्यः । दमनक । कथं प्रत्यादिश्यते ।
कातर एष भयः ।

प्रत्यादिष्टस्त्वरते रिपुरपकर्तुं बलात्प्रहर्तुं वा ।
30 तस्मात्प्रत्यादेष्टुं न्याय्यो ऽरिः कर्मणा न गिरा ॥ ८४ ॥

A 57 सिंह । स तावच्छष्पभुक् । वयं पिशितभुजः । तत्किमसौ ममापकर्तुं समर्थः ।
दमनक । एवमेतत् । स शष्पभुक् । पादाः पिशितभुजः । सो ऽन्नभूतः । पादाः

भोक्तृभूता । तथाप्यसौ यदि स्वयमनर्थं न करिष्यति । ततो ऽन्यस्मादुत्पादयिष्यति ।
सिंह । का शक्तिरस्य स्वतो ऽपकर्तुं परतो ऽपकर्तुं वा । दमनक । भवांस्तावद्ने
3 कगजयुद्धरदनसंनिपातव्रणशबलत्वान्नित्यमित्थं भूतः । अथ त्वत्समीपवासी प्रकीर्ण-
विण्मूत्रः । तदनुषङ्गात्कृमयः संभविष्यन्ति । *युष्मच्छरीरसामीप्यात्क्षतविवरानुसा
रिणो ऽन्तः प्रवेक्ष्यन्ति ।* तथा त्वं विनष्ट एव । उक्तं च ।

6 मा त्वविज्ञातशीलाय कश्चिद्दद्यात्प्रतिश्रयम् ।
टिट्टिभस्य तु दोषेण हता मन्दविसर्पिणी ॥ ८५ ॥

पिङ्गलकः । कथमेतत् । दमनकः ।

9 ॥ कथा ७ ॥

अस्ति कस्यचिद्राज्ञः सर्वगुणोपेतमनन्यसदृशं शयनम् । तस्मि-
न्प्रच्छदपटैकदेशे मन्दविसर्पिणी नाम यूका प्रतिवसति स्म । अथ
12 तस्मिंष्टिट्टिभो नाम मत्कुणो वायुना प्रेरितः संनिपतितः । स तु
तच्छयनमतिसूक्ष्मोत्तरच्छदमुभयोपधानं जाह्नवीपुलिनविपुलं प-
रममृदु सुरभि च दृष्ट्वा परं परितोषमुपगतः । तत्स्पर्शाक्लिष्टमना
15 इतश्चेतः परिभ्रमन्कथमपि तया मन्दविसर्पिण्या समेतः । तया-
भिहितः । कुतस्त्वमस्मिन्नयोग्याधिवास आगतः । अपगम्यताम-
स्मादिति । मत्कुणः । आर्ये । मया तावदिहानेकप्रकाराणि मा-
18 सान्यास्वादितानि ब्राह्मणक्षत्रियविट्शूद्रान्तःस्थानि रुधिराणि च ।
तानि तु रूक्षाणि पिच्छिलान्यतुष्टिकराण्यमनोज्ञानि । यः पुन-
रस्य शयनस्याधिष्ठाता । तस्य मनोरममममृतोपममसृग्भविष्यति ।
21 अजस्रं भिषग्भिः प्रयत्नादौषधाद्युपक्रमाद्वातपित्तश्लेष्मनिरोधाद-
नामयतया स्निग्धपेशलद्रवैः सखण्डगुडदाडिमत्रिकटुकपटुभिः
स्थलजजलजखेचरबलवत्प्रधानपिशितोपबृंहितैराहारैरुपचितं रु-
24 धिरं रसायनमिव मन्ये । तच्च सुरभि पुष्टिकरं चेच्छाम्यहं त्वत्प्र-

सादादास्वादयितुमिति । अतो ऽसौ मन्दविसर्पिण्याह । अस-
भाव्यमेतत्त्वद्विधानामग्निमुखाना दशवृत्तीनाम् । अपगम्यताम-
3 स्माच्छयनात् । ततो ऽसौ तस्या पादयोर्निपतित । सा तु दाक्षि-
ण्यात्तथा नामेति प्रतिपन्ना । किंतु नैवाकाले न चातिमृदुभागे
त्वयास्य प्रहर्तव्यमिति । सो ऽब्रवीत् । को ऽस्य काल । अन-
6 भिज्ञो ऽहमपरिचितत्वात् । सा त्वकथयत् । मधुपानश्रमागतनि-
द्रस्य रतिविलासनिर्भरसुप्तस्य च शनैर्मृदुतया भवता विचारणी-
यम् । मदश्रमनिद्रापरीतकायो नाशु प्रबुध्यत इति । एवमवस्था-
9 पिते प्रथमप्रदोष एवाकालज्ञेन दष्ट । असावपि पार्थिव उल्मुक-
दग्ध इव सलीनकुक्षिप्रदेश ससभ्रममुत्थायाह । अहो । दष्टो
ऽस्मि केनापि । अथ मत्कुणश्शङ्कितत्वाद्राजवचन श्रुत्वा शयनाद-
12 वतीर्यान्यद्विवरमाश्रित । शय्यापालैरपि स्वाम्यादेशात्सुनिपुण-
मन्विषद्भिर्वस्त्र परिवर्तयद्भिरन्तर्लीना मन्दविसर्पिणी समासा-
दिता व्यापादिता च ।

A 59 15 अतो ऽह ब्रवीमि । मा त्वविज्ञातशीलाय दद्यात्कस्यचित्प्रतिश्रयमिति । अन्यच्च ।
पादानां वयं क्रमागता भृत्या । तद्सं ह्यस्यातिविस्रम्भेण । उक्तं च ।

त्यक्ता आभ्यन्तरा येन बाह्याश्चाभ्यन्तरीकृता ।
18 स भूमौ निहत शेते मूर्खश्चण्डरवो यथा ॥ ८६ ॥

A 60 पिङ्गलक । कथमेतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ८ ॥

21 अस्ति कस्मिंश्चिन्नगरसमीपे सनिकृष्टविवराभ्यन्तरशायी जम्बु-
कश्चण्डरवो नाम । स कदाचिदाहारमन्वेषमाणः क्षपामासाद्य
क्षुत्क्षामगल समीलितलोचन परिभ्रमन्नगर प्रविष्ट । तन्नगरवा-

सिभिश्च सारमेयैस्तीक्ष्णदशनकोटिविलुप्यमानावयवो भयभैरव-
फेत्काररवपूरितदिग्विवर इतस्तत प्रस्खलन्पलायमान कस्मिंश्चि-
3 द्रजकस्थानान्नीलीकलशे संनिपतित । श्वगणाश्च यथागत प्रायातु ।
असावपि कृच्छ्रेणायु शेषतयास्मान्नीलीकलशात्समुत्तस्थौ । अ-
थास्य तच्छरीर नीलीरससरञ्जित दृष्ट्वा समीपवर्तिन क्रोष्टुकगणा
6 को ऽयमिति भयतरलदृश सर्वा दिश प्रदुद्रुवु । असावप्यचि-
न्तयत् । नूनमिमा स्वरूपविकृति दृष्ट्वैते पलायन्त इति । अथ
धीरचित्तस्ताञ्छनैरवादीत् । अल सभ्रमेण । अहमाखण्डलाज्ञया
9 सकलश्वापदकुलपालनक्षम क्षितितलमागत इति ।
अथ तद्वचनमाकर्ण्य सिहव्याघ्रचित्रकवानरशशहरिणवृषदश-
जम्बुकाद्य श्वापदगणास्त प्रणेमु । प्रतिदिन च केसरिकरजकु-
12 लिशदारितमत्तेभपिशितैरापूर्यमाणकुक्षि कक्षमिव त जम्बुकपूग
बहि कृत्वा सिहव्याघ्रादीनासन्नवर्तिनश्चकार । एकदा त्वसौ वि-
विधपिशितनाशितक्षुद्धिक्षु स्थिताना क्रोष्टुकाना क्रोशता निनाद
15 श्रुत्वा त्वरिततरमुच्चैर्निननाद ।
अतस्ते सिहादयस्त्रपया भूभागदृष्टिभाज कष्टमहो । वञ्चिता
स्म । क्रोष्टायमित्यवधार्य रुषा त परुषगिर नाशितवन्त इति ।

A 61 18 अतो ऽहं ब्रवीमि । त्यक्ता आभ्यन्तरा येन बाह्याश्चाभ्यन्तरीकृता इति ।
A 62 आख्याते चाख्याने पिङ्गलक आह । भद्र । कस्तस्य युद्धमार्ग इति । दमनक ।
अन्यदासौ सशङ्क पादान्तिकमागच्छति । अथ यदि शृङ्गाग्रप्रहरणाभिमुखो योद्धु
21 चिन्त सचकितस्योपश्लिष्येत् । तत्पादैरवगन्तव्यम् । द्रोग्धुबुद्धिरयमिति ।
A 63 एवमुक्त्वा संजीवकसकाश प्रयात । तस्यापि द्रोग्धुमतिरधृतिपरीतमात्मानम
दर्शयत् । तेन चाभिहित । भद्र । कुशलमिति । दमनक । कुत खलु कुशलमनु
24 जीविनाम् । कस्मात् ।
संपत्तय परायत्ता सदा चित्तमनिर्वृतम् ।
स्वजीविते ऽप्यविश्वासस्तेषां ये राजसंश्रिता ॥ ८७ ॥

अप्यग्निजीविका [illegible] ।
[illegible] ॥ ८८ ॥

3 सुष्ठु चेदमुच्यते ।

आचार्या नरपतयश्च तुल्यशीला
न ह्येषां परिचितिरस्ति सौहृदं वा ।
6 शुश्रूषां चिरमपि संचितां प्रयत्नात्
तत्क्रुद्धा रज इव नाशयन्ति मेघाः ॥ ८९ ॥

अपि च ।

9 कोऽर्थान्प्राप्य न गर्वितो भुवि नरः कस्यापदोऽस्तं गताः
स्त्रीभिः कस्य न खण्डितं भुवि मनः को नाम राज्ञां प्रियः ।
कः कालस्य न गोचरान्तरगतः कोऽर्थी गतो गौरवं
12 को वा दुर्जनवागुरानिपतितः क्षेमेण यातः पुमान् ॥ ९० ॥

तत्सर्वथा ।

कः कालः कानि मित्राणि को देशः कौ व्ययागमौ ।
15 कश्चाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्यं मुहुर्मुहुः ॥ ९१ ॥

A 64a हृदयान्तर्निहितभावस्य तस्य वचनं श्रुत्वा संजीवकोऽब्रवीत् । भद्र । अथ किम् । दमनक । भवांस्तावन्मम सुहृत् । अवश्यं च मया तव हितमाख्येयम् ।
18 स्वामी पिङ्गलकस्तवोपरि द्रोग्धुमति । तेन चाभिहितम् । संजीवकं हत्वा सर्वं क्रव्यादांस्तदामिषेण तर्पयामीति ।

A 64b तच्छ्रुत्वासौ परं विषादमगमत् । दमनक । यदत्र करणीयम् । तदद्दीनकालं
21 संचिन्त्यतामिति । पूर्वकालं अश्रेयवचनत्वाच्च दमनकस्य सुतरामाविग्नहृदयः परं भय मुपागतः संजीवकः । सुष्ठु खल्विदमुच्यते ।

दुर्जनगम्या नार्यः प्रायेणापात्रभृद्भवति राजा ।
24 कृपणानुसारि च धनं देवो गिरिदुर्गवर्षी च ॥ ९२ ॥

A 65 एवं चाचिन्तयत् । कष्टं भोः । किमिदमापतितं ममेति । अपि च ।

आराध्यमानो बहुभिः प्रकारैः
27 राराध्यते नाम किमत्र चित्रम् ।
अयं त्वपूर्वः प्रतिमाविशेषो
यः सेव्यमानो रिपुतामुपैति ॥ ९३ ॥

A 66 30 तत्सर्वथाशक्योऽयमर्थः ।

निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति ।

अकारणद्वेषि मनो हि यस्य वै
कथं परस्तं परितोषयिष्यति ॥ ९४ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

सरसि बकुशस्ताराछायां दृशन्परिवञ्चित
कुमुदविटपान्वेषी हंसो निशास्वविचक्षण ।
न दृशति पुनस्ताराशङ्की दिवापि सितोत्पल
कुहकचकितो लोक सत्ये ऽप्यपायमपेक्षते ॥ ९५ ॥

अथवा ।

व्यलीकमपरंपरेण न हि नाम नोत्पद्यते
न चापि न भवन्त्यकारणवशेन रोमोद्गमा ।
न तु प्रतिविशिष्टबुद्धिरसमीक्ष्य तत्त्वार्थत
श्चिरानुगतसर्वभावहृदयो जनस्त्यज्यते ॥ ९६ ॥

अपि च ।

वैद्यसांवत्सरामात्या यस्य राज्ञ प्रियंवदा ।
आरोग्यधर्मकोशेभ्य क्षिप्रं स परिहीयते ॥ ९७ ॥

A 67 आह च । किं मयापकृतं स्वामिन पिङ्गलकस्य । दमनक । वयस्य । निर्नि मित्तापकारा रन्ध्रान्वेषिणश्च राजान । संजीवक । एवमेतत् । साधु चेदमुच्यते ।

भक्तानामुपकारिणां प्रियहितव्यापारयुक्तात्मनां
सेवासंव्यवहारतत्त्वविदुषामेकार्पणानामपि ।
व्यापत्ति स्खलितान्तरेषु नियता सिद्धिर्भवेद्वा न वा
तस्मादम्बुनिधेरिवावनिपते सेवा सदाशङ्किनी ॥ ९८ ॥

A 68 स्वभावश्चायम् ।

स्निग्धैरेव ह्युपकृतिगणैर्द्वेष्यतामेति कश्चि
च्छाठ्यादन्यैरपकृतिशतै प्रीतिमेवोपयाति ।
दुर्ग्राह्यत्वान्नृपतिमनसां नैकभावाश्रयाणां
सेवाधर्म परमगहनो योगिनामप्यगम्य ॥ ९९ ॥

अथवा ।

गुणा गुणज्ञेषु गुणीभवन्ति
ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषा ।
सुस्वादुतोयप्रवहा हि नद्य
समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेया ॥ १०० ॥

अल्पे च गुणाः स्फीतीभवन्ति गुणसमुचितेषु पुरुषेषु ।
शशिनः श्वेतस्य गिरेः शिखरप्राप्ता इव मयूखाः ॥ १०१ ॥
3 नश्यन्ति गुणशतान्यपि पुरुषाणामगुणवत्सु पुरुषेषु ।
अञ्जनगिरिशिखरेष्विव निशासु चन्द्रांशव पतिताः ॥ १०२ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

6 कृतशतमसत्सु नष्टं सुभाषितशतं च नष्टमबुधेषु ।
वचनशतमवचनकरे बुद्धिशतमचेतने नष्टम् ॥ १०३ ॥
नष्टमपात्रे दानं नष्टं हितमफलबुद्धिविज्ञाने ।
9 नष्टो गुणो ऽगुणज्ञे नष्टं दाक्षिण्यमकृतज्ञे ॥ १०४ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

अरण्यरुदितं कृतं शवशरीरमुद्वर्तितं
12 स्थले ऽब्जमवरोपितं बधिरकर्णजापः कृतः ।
श्वपुच्छमवनामितं सुचिरमूषरे वर्षितं
कृतान्धमुखमण्डना यदबुधो जनः सेवितः ॥ १०५ ॥

15 अथवा ।

चन्दनतरुषु भुजंगा जलेषु कमलानि तत्र च ग्राहाः ।
गुणघातिनः खलु खला भोगेषु कुतः नु सुखान्यविघ्नानि ॥ १०६ ॥

A 69 18 अपि च । पन्नगैर्नगाः सपुष्पफला ग्राहैर्नलिन्यः सपङ्कजा दूषिताश्छायाश्च शार्दूलैः क्षुद्रैश्च सेवा । भद्रं हि दुर्लभमकण्टकम् । तथा च ।

केतक्यः कण्टकैर्व्याप्ता नलिन्यः पङ्कसंभवाः ।
21 विलासिन्यः सकुटुम्ब्यः क्व रत्नमनुपद्रवम् ॥ १०७ ॥

A 70 दमनकः । अयं तावत्स्वामी पिङ्गलक आदौ मधुरः । परिणामे विषप्रतिम इति । विचिन्त्य संजीवको ऽब्रवीत् । भद्र । एवमेतत् । मयैवैतदस्मादनुभूतम् । यथा ।

24 दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोत्सारितार्धासनो
गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथासंप्रश्नसक्तोत्तरः ।
अन्तर्गूढविषो बहिर्मधुमयश्चातीव मायापटुः
27 को नामायमपूर्वनाटकविधिर्यः शिक्षितो दुर्जनैः ॥ १०८ ॥

अपि च ।

आदावप्युपचारचाटुविनयालंकारशोभान्वितं
30 मध्ये चापि विचित्रवाक्यकुसुमैरभ्यर्चितं निष्फलैः ।
पैशुन्याविनयावमानमलिनं बीभत्समन्ते च यत्
दूरे नो ऽस्त्वकुलीनसंगतमसद्धर्मार्थमुत्पादितम् ॥ १०९ ॥

A 71 कष्टं भो । क्वाह शष्पभुक् । क्व सिंहससर्ग । तथा च ।

ऊताशज्वालाभे स्थितवति रवावस्तशिखरे
3 पिपासु किञ्जल्कं प्रविशति सरोज मधुकर ।
तद्वन्त सरोधं गणयति न सध्यासमयज
जनो ऽर्थी नापाय विमृशति फलैकान्ततृषित ॥ ११० ॥
6 कमलमधुनस्त्यक्ता पानं विहाय नवोत्पल
प्रकृतिसुभगा गन्धोद्दामामपास्य च मालतीम् ।
शठमधुकरा स्निग्धन्तीमे कटाम्बुषु दन्तिना
9 सुलभमपहायैव लोक कटेषु निहन्यते ॥ १११ ॥
गण्डोपान्तेष्वविरलसृत वारि मत्तद्विपाना
ये सेवन्ते नवमधुरसास्वादलुब्धा द्विरेफा ।
12 ते तत्कर्णव्यजनपवनप्रेङ्खितैर्भिन्नदेहा
भूमि प्राप्ता कमलविवरक्रीडितानि स्मरन्ति ॥ ११२ ॥

A 72 अथवा गुणवतामयं दोष ।

1 स्वफलनिचय शाखाभङ्ग करोति वनस्पते
र्गमनमलसं बर्हाटोप करोति शिखण्डिन ।
चतुरगमनो यो जात्यो ऽश्व स गौरिव वाह्यते
18 गुणवति जने प्रायेणैते गुणा खलु वैरिण ॥ ११३ ॥

अथवा ।

नरेन्द्रा भूयिष्ठ गुणवति जने ऽत्यन्तविमुखा
21 स्त्रिय प्रायो लोभाद्व्यसनिषु च मूर्खेष्वभिरता ।
नराणां माहात्म्यं गुणत इति मिथ्या स्तुतिरिय
जन प्रायेणायं न हि पुरुषतत्त्व गणयति ॥ ११४ ॥
24 सिंहे पञ्जरयन्त्रणापरिभवप्रम्लानदीनानने
नागैरङ्कुशभिन्नमस्तकतटैर्मन्त्रालसे पन्नगे ।
विद्वद्भिश्च निराश्रयव्यसनिभि शूरैश्च भाग्यक्षते
27 काल क्रीडनकैरिवात्मरचितै प्रेङ्खोलनै क्रीडति ॥ ११५ ॥

A 73 तत्सर्वथा क्षुद्रमण्डलान्तरप्रविष्टस्य मे जीवितं नास्ति । उक्तं च ।

बहव पण्डिता क्षुद्रा सर्वे मायोपजीविन ।
30 कुर्युर्दोषमदोषं वा उष्ट्रे काकादयो यथा ॥ ११६ ॥

A 74 दमनक । कथं चैतत् । संजीवक ।

॥ कथा ९ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे मदोत्कटो नाम सिह प्रतिवसति
3 स्म । तस्यानुचरास्त्रय पिशिताशिनो द्वीपिवायसगोमायव । अथ
तैर्भ्रमद्भिर्दृष्ट सार्थवाहपरिभ्रष्ट उष्ट्र । त चाज्ञातपूर्वरूप हास्य-
जनन दृष्ट्वा सिह पृष्टवान् । इदमपूर्व सत्त्वमिह वने पृच्छ्यताम् ।
6 कस्त्वमिति । ततो ऽवगततत्त्वार्थो वायसो ऽब्रवीत् । आख्यातना-
मोष्ट्रो ऽयमिति । ततस्तेन सिहसकाश विश्वास्यानीत । तेनापि
यथावृत्तमात्मनो वियोग सार्थवाहात्समाख्यात । सिहेन चास्या-
9 भ्यवपत्तिरभयप्रदान च दत्तम् ।

एव च वर्तमाने कदाचित्सिहो वन्यगजयुद्धरदनक्षतशरीरो
गुहावासी सवृत्त । पञ्चषड्दिवसातिक्रान्ते च काले सर्व एव त
12 आहारवैकल्यादात्ययिकमापतिता । यतो ऽवसन्ना । तत सिहे-
नाभिहिता । अहमनया रुजा न क्षम पूर्ववदाहार भवतामुत्पा-
दयितुम् । ते यूयमात्मार्थे ऽपि तावदभ्युद्यम कुरुत । ते तमाहु ।
15 एव गते किमस्माकमात्मपुष्ट्यर्थेनेति । सिह । साध्वनुजीविवृत्त
मदुपरि भक्तिश्च भवताम् । अतिशोभनमभिहितम् । शक्ता भवन्त ।
सरुजश्चाहम् । तन्ममैतदवस्थस्योपनयताहारमिति । यदा च न
18 किचिदूचु । तदा तेनाभिहिता । किमनया व्रीडया । अन्विष्यता
किचित्सत्त्वम् । अहमेतदवस्थो ऽपि युष्माकमात्मनश्चोत्पादयिष्ये
प्राणयात्रार्थमिति ।

21 एवमुक्त्वा ते ऽभ्युत्थाय सह क्रथनकेन वनान्तर प्रविष्टाः । व्युदस्य
क्रथनक दुष्टमन्त्रमारब्धाः । तत्र वायस आह । विनाशिता वय-
मनेन स्वामिना स्वाधीने ऽप्यर्थे । तावाहतु । कथम् । सो ऽब्रवीत् ।

नन्वयं क्रथनक इति । त आहुः । अयमस्माकं विश्वासोपगतः श-
रणागतो वयस्यत्वे ऽनुज्ञातः । स आह । शष्पभुजः पिशिताशिनश्च
3 विषमसंबन्धाः । ततस्तावूचतुः । स्वामिन्नायमभयप्रदानेन रक्ष्यते ।
तेन चायुक्तमशक्यं चैतदिति । पुनरपि वायसो ऽब्रवीत् । तिष्ठत
यूयम् । यावदहमेवैतदर्थं संप्रतिपादयिष्यामि । इत्युक्त्वा सिंहस-
6 काशमगमत् । सिंहेन चाभिहितम् । अन्विष्टं युष्माभिः किंचित्स-
त्त्वमिति । काकः । यस्य चक्षुर्बलं वा स्यात् । सो ऽन्विष्यतु । वयं
तु सर्व एवाहारवैकल्यादन्धाः परिक्षीणशक्तयश्च । किंतु प्राप्तका-
9 लमवश्यं विज्ञाप्यसे । स्वामिना विनाश्रितं स्वात्मनात्मा स्वाधीने
ऽप्यर्थे । सिंहः । कथम् । काकः । नन्वयं क्रथनक इति । सिंहः ।
कष्टम् । नृशंसमेतत् । मयास्याभ्यवपत्तिरभयं च प्रसादीकृतम् ।
12 अपि च ।

न गोप्रदानं न महीप्रदानं
न चान्नदानं हि तथा प्रधानम् ।
15 यथा वदन्तीह महाप्रधानं
सर्वप्रधानेष्वभयप्रदानम् ॥ ११७ ॥

काकः । अहो स्वामिनो धर्मशास्त्रं प्रति प्रतिभा । एतदन्यदपि
18 प्रधानं महर्षिवचनम् । यथा श्रेयसामर्थे पापीयानारम्भः । अपि
चोक्तम् ।

त्यजेदेकं कुलस्यार्थे ग्रामस्यार्थे कुलं त्यजेत् ।
21 ग्रामं जनपदस्यार्थे स्वात्मार्थे पृथिवीं त्यजेत् ॥ ११८ ॥

पुनश्चाह । मा स्वामी स्वयं व्यापादयतु । मयास्योपधिना वध
आरब्धः । सिंहः । कथमिव । काकः । अयं तावदेतदवस्थं स्वामि-
24 नमस्माश्च दृष्ट्वा स्वयमात्मानमन्यपुष्ट्यर्थं स्वर्गगमनाय सत्त्वहिताय

निवेदयति । एवमभिहितवति वायसे सिहो मतिभ्रममिवार्पितो
न किचिदप्युदाहृतवान् । असावपि पुनस्तत्सकाश गत्वा कृतक-
3 वचनै प्रत्येक विज्ञापितवान् । सिहान्तिक गतैर्युष्माभिरेव वक्त-
व्यमिति । तत कृतसविद सह क्रथनकेन सिहसकाश गता ।
अथ वायस प्रणम्य सिह विज्ञापितवान् । देव । स्वामिशरीर
6 सर्वथा रक्ष्यमस्मच्छरीरेणेति । अथासावाह । अकल्पकार्यो भवान् ।
न युष्मच्छरीरोपभोगे कृते ऽप्यस्माक किचित्तृप्तिकारण भवति ।
तस्मिन्नपयाते गोमायुरभिहितवान् । अस्मान्मम विशिष्टतर शरी-
9 रम् । तन्मत्प्राणै क्रियता प्राणयात्रेति । तमपि तथैवाभिहित-
वान् । अपयाते च तस्मिन्द्वीप्याह । आभ्या मम विशिष्टतर शरीर-
मिदमुपयुज्यतामिति । तमप्यसावाह । अकल्पकार्यो भवानपीति ।
12 तच्छ्रुत्वा क्रथनको ऽचिन्तयत् । नैवात्र कश्चिद्विनाश्यते । तदहम-
प्येवमेव ब्रवीमि । तत उत्थाय सिहान्तिकमुपगम्याब्रवीत् । देव ।
एभ्यो मम विशिष्टतर शरीरम् । तस्मान्मच्छरीरेणात्मन प्राणयात्रा
15 क्रियतामिति । एवमभिवदन्नेव द्वीपिगोमायुभ्या विदारितोभय-
कुक्षि सद्य पञ्चत्वमुपगतो भक्षितश्चेति ।

A 75 अतो ऽहं ब्रवीमि । बहव पण्डिता क्षुद्रा इति ।

A 76 18 आख्याते चाख्याने पुनर्दमनकं संजीवको ऽब्रवीत् । भद्र । क्षुद्रपरिवारो ऽयं
राजा न शिवायाश्रितानाम् । उक्तं च । वरं गृध्रो राजा हंसपरिवार । न हंसो
राजा गृध्रपरिवार । परिवारात्तु दोषा प्रादुर्भवन्ति । ते ऽर्थं विनाशाय भव-
21 न्तीति । तस्मात्पूर्वमेव परिवारं लिप्सेत । तद्वचनप्रेरितस्तु राजा विचारक्षमो न
भवति । उक्तं च ।

भद्रेभप्रतिमो राजा न यथावद्धुकश्रुत ।
24 सुहृदामेव बाह्य स्यात्किं चित्रं यदि विद्विषाम् ॥ ११९ ॥

A 77 सो ऽयं ममोपरि केनापि विकृत । साधु चेदमुच्यते ।

मृदुना सलिलेन खन्यमाना
न्यपकर्षन्ति गिरेरपि स्थलानि ।
3 उपजापकृतोद्यमैस्तु तद्वि
किमु चेतांसि मृदूनि मानवानाम् ॥ १२० ॥

A 78 तदेव गते किमधुना प्राप्तकालम् । अथवा किमन्ययुद्धात् । उक्तं च ।
6 गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्याकार्यमजानत ।
उत्पथप्रतिपन्नस्य न्याय्यं भवति शासनम् ॥ १२१ ॥

अपि च ।
9 यान्यज्ञसंघैस्तपसा च लोका
न्स्वर्गैषिणः पात्रचयैः प्रयान्ति ।
क्षणेन तानप्यतिरिच्य शूरा
12 प्राणान्स्वयुद्धेषु परित्यजन्त ॥ १२२ ॥
प्राणाश्च कीर्तिश्च परिच्छदश्च
सर्वेण युद्धे परिरक्षणीया ।
15 युद्धे विशिष्टं मरणं नराणां
द्विषद्वशे तिष्ठति को ऽर्थकाम ॥ १२३ ॥
मृत प्राप्स्यति वा स्वर्गं शत्रुं हत्वापि वा सुखम् ।
18 उभावपि हि शूराणां गुणावेतौ सुदुर्लभौ ॥ १२४ ॥

A 79 दमनक । भद्र । अनुपाय एष । यत्कारणम् ।
शत्रोराक्रन्दमज्ञात्वा वैरमारभते हि य ।
21 स पराभवमाप्नोति समुद्र इव टीटिभात् ॥ १२५ ॥

A 80 संजीवक । कथं चैतत् । दमनक ।

॥ कथा १० ॥

24 अस्ति । समुद्रतीरैकदेशे टीटिभदंपती प्रतिवसत स्म । अथ कदाचित्प्रसोष्यमाणया टीटिभ्या भर्ताभिहित. । किंचित्स्थानमन्विष्यताम् । यत्राहं प्रसुवे । असावकथयत् । नन्वेतदेव स्थानं
27 वृद्धिकरम् । अत्रैव प्रसूष्वेति । साब्रवीत् । अलमनेन सापायेन । अवश्यमेव समुद्रजलवेलाप्लवनान्ममापत्यविनाशो भवति । असा-

वाह । भद्रे । न शक्तो महोदधिर्मया सार्धमीदृश वैरानुबन्ध कर्तु-
मिति । साब्रवीत् । बहुसदृश तव समुद्रेण बलम् । कथमात्मनो
ज्ञायते सारासारता । उक्त च ।

दु खमात्मा परिच्छेत्तुमेव योग्यो न वेति वा ।
एवविधस्य विज्ञान सफलास्तस्य बुद्धय ॥ १२६ ॥

अपि च ।

मित्राणा हितकामाना यो वाक्य नाभिनन्दति ।
स कूर्म इव दुर्बुद्धि काष्ठाद्भ्रष्टो विनश्यति ॥ १२७ ॥

टीटिभ । कथ चैतत् । टीटिभी ।

॥ कथा ११ ॥

अस्ति । कस्मिश्चित्सरसि कम्बुग्रीवो नाम कच्छप प्रतिवसति
स्म । तस्य द्वौ सुहृदौ विकटसकटनामानौ हसौ । अथ कालवि-
पर्यये द्वादशवार्षिक्यनावृष्टिरापतिता । ततस्तयोर्मतिरुत्पन्ना ।
क्षीणतोयमिद सर । अन्य जलाशय गच्छाव इति । कि पुनश्चि-
रोषित प्रियमित्र कम्बुग्रीवमामन्त्रयावहे । तथा चानुष्ठिते कच्छ-
पेनाभिहितौ । कस्मान्ममामन्त्रण क्रियते । यदि तु स्नेहो ऽस्ति ।
ततो मामप्यस्मान्मृत्युमुखात्त्रातुमर्हथ । यत्कारणम् । युवयोस्ताव-
दाहारवैकल्य केवलमस्मिन्स्वल्पोदके सरसि । ममात्र तु मरणमेव ।
तद्विचिन्त्यताम् । आहारसुहृद्वियोगयो को गरीयान् । ताभ्याम-
भिहितम् । युक्तमात्थ । एवमेतत् । कि पुन प्राप्तकाल भवाञ्जा-
नाति । अवश्य नयाव आवा भवन्तम् । त्वया पुनश्चापलान्न कि-
चिद्वक्तव्यम् । इमा तु यष्टि मध्ये दशनैरापीड्य । एवमनयैवोत्कृत्य

षष्टिमात्राणि योजनानि महत्सरो भवन्त नयाव । तत्र सुख या-
पयिष्याम इति । एव च निष्पन्ने तज्जलाशयसंनिकृष्टनगरस्योप-
3 रिष्टान्नीयमान दृष्ट्वा । किमिद् शकटचक्रप्रमाण वियता नीयते ।
इति जन सकलकल संवृत्त । तच्च श्रुत्वासन्नविनाश कच्छपो
यष्टि त्यक्त्वाभिहितवान् । अह कच्छप । चापलादेष लोक प्रल-
6 पति । इति ब्रुवन्वचनसमकालमेवाश्रयात्परिभ्रष्टो भूमौ निप-
तित । मांसार्थिना च लोकेन पातसमकालमेव तीक्ष्णशस्त्रै ख-
ण्डशो विभक्त इति ।

9 अतो ऽह ब्रवीमि । मित्राणा हितकामानामिति । पुनश्चाह ।

अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमतिश्च य ।
द्वावेतौ सुखमेधेते यद्भविष्यो विनश्यति ॥ १२८ ॥

12 टीटिभ । कथमेतत् । टीटिभी ।

॥ कथा १२ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिन्महाह्रदे महाकायास्त्रयो मत्स्या प्रतिवसन्ति
15 स्म । तद्यथा । अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिर्यद्भविष्यश्चेति । तत्रा-
नागतविधात्रा तदुदकान्तर्गतेन कदाचित्तत्समीपे मत्स्यबन्धाना-
मतिक्रामता वचन श्रुतम् । बहुमत्स्यो ऽय ह्रद । अत्र मत्स्यबन्ध
18 कुर्म । तच्च श्रुत्वानागतविधात्रा चिन्तितम् । अवश्यमेत आग-
न्तार । तदह प्रत्युत्पन्नमति यद्भविष्य च गृहीत्वान्यमच्छिन्नस्रो-
तस्क ह्रद सश्रयामीति । ततस्तावाहूय पृष्टवान्गमनाय । तत्र
21 प्रत्युत्पन्नमतिर्मतिनिवारितो ऽभयचित्त कथमपि प्रमादान्नानु-
यात । यद्भविष्यस्त्वासन्नविनाशस्तद्वचनमनादृत्य निरारम्भ एवा-
सीत् ।

अन्येद्युश्चापयाते ऽनागतविधातरि मत्स्यबन्धैरन्त स्रोतो निरुध्य
प्रक्षिप्त सवर्तजालम् । अपकृष्टे च जाले तस्मिन्ह्रदे नाप्येकतरो ऽव-
3 शिष्ट । एव गते प्रत्युत्पन्नमतिर्मृतरूप कृत्वात्मान जलस्योपरि
दर्शितवान् । तैरपि स्वयमेव मृतो महामत्स्य इति कृत्वा परि-
स्रोतसि स्थापित । तस्मादुत्प्लुत्यान्य जलाशय गत । यद्भविष्य-
6 स्त्वनेकलगुडप्रहारजर्जरितशरीर पञ्चत्वमुपनीत इति ।

अतो ऽह ब्रवीमि । अनागतविधाता चेति । अथ कदाचित्प्र-
सूताया टीटिभ्या तद्भर्तृजिज्ञासया समुद्रेणापहृतास्ते ऽण्डका. ।
9 पश्यामि तावत् । अय किमारभत इति । अथ टीटिभी शून्यम-
पत्यस्थान दृष्ट्वा परमाविग्नहृदया भर्तारमाह । इद तदापतित
मन्दभाग्याया । असावन्तर्लीनमवहस्य तामाह । ममापि तावत् ।
12 भद्रे । दृश्यता सामर्थ्यमिति ।

ततस्तेन पक्षिसमाज कृत्वा निवेदित तदपत्यहरणज दु खम् ।
तत्रैकेनाभिहितम् । असमर्था वय महोदधिविग्रहाय । कि पुन-
15 रत्र प्राप्तकालम् । सर्व एव वयमाक्रन्देन गरुत्मन्तमुद्वेजयाम. । स
एव नो दु.खमपनेष्यति । इत्यवधार्य तत्सकाश गता । असावपि
देवासुररणनिमित्तमाहूतो विष्णुना गरुडस्तत्स्वयूथ्यव्यसन दृष्ट्वा
18 मन्युमाजगाम । देवो ऽपि विष्णुस्त्रैकाल्यदर्शनसामर्थ्यात्तस्यान्तर्गत
मत्वा स्वयमेव तत्सकाशमगमत् ।

अथ देव दृष्ट्वा सुतरामाविग्नहृदयो ऽब्रवीत् । युक्त त्वया ना-
21 थेन सता समुद्रापसदान्ममाय परिभव इति । ज्ञात्वा च देवः
परिहस्य समुद्रस्येदमुवाच । समर्पयाधुनापत्यानि टीटिभस्येति ।
अन्यथा त्वामाग्नेयास्त्रप्रतापितमनेकवडवामुखसहस्रपरिक्षीणतो-
24 य सद्य करिष्यामीति ।

एवमुक्तो महोदधिश्चिन्तयामास । ममाण्डजेन सर्वनाश एव प्रारब्ध । इति मत्वा प्रणम्य देव समर्पितवानिति ।

A 81 3 अतो ऽह ब्रवीमि । शत्रोराक्रन्दमत्त्वालेति । अवगतार्थश्च सञ्जीवकस्तमपृच्छत् । वयस्य । कथमस्य युद्धमार्गं इति । दमनक । अन्यदासौ स्वस्थाङ्ग शिलातलमाश्रि तस्त्वदुन्मुख प्रतीक्षते । अथ यदि प्रथममेव सगृहीतलाङ्गूल सयतचतुश्चरण स्तब्ध 6 कर्णश्च तिष्ठेत् । ततस्त्वयावगन्तव्यम् । अथ ममोपरि द्रोग्धुमतिरिति ।

A 82 एवमुक्त्वा करटकसकाशमगमत् । तेन चाभिहित । किमनुष्ठित भवता । दमनक । भिन्नौ तौ तावत्परस्पर फलेन ज्ञास्यसीति । कस्मात्त्र विस्मय ।

9 भिनत्ति सम्यक्प्रहितो भेद स्थिरमतीनपि ।
भूधरान्संहतशिलाश्महानिव रयो ऽम्भसाम् ॥ १२९ ॥

A 83 तत्सर्वथा पुरुषेणात्महितं कर्तव्यम् । आह च ।

12 यो ऽधीत्य शास्त्रमखिल शास्त्रार्थं तत्त्वतश्च विज्ञाय ।
आत्महितानि न कुरुते श्रमजननैस्तस्य किं शास्त्रै ॥ १३० ॥

A 84 करटक । न किंचिदत्रात्महितम् । यस्मात् ।

1 क्रमयो भस्म विष्ठा वा निष्ठा यस्येयमीदृशी ।
स काय परपीडाभिर्धार्यतामिति को नय ॥ १३१ ॥

A 85 दमनक । नाभिज्ञो ऽसि नीतिशास्त्राणाम् ।

18 निस्तब्धं हृदय कृत्वा वाणी चेक्षुरसोपमाम् ।
दुःख तत्र न कर्तव्य हन्यात्पूर्वापकारिणम् ॥ १३२ ॥

A 86 अन्यच्च । निहतो ऽप्यस्माकमुपभोग्यो भविष्यति । तथा हि ।

21 परस्य पीडा स्वार्थं वा कुर्वाणा न ह्यपण्डितै ।
खाद्यन्ते गूढमतयो वने चतुरको यथा ॥ १३३ ॥

A 87 करटक । कथमेतत् । दमनक ।

---

24 ॥ कथा १३ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे वृकजम्बुककरभसहितो वज्रदन्तो नाम सिंह प्रतिवसति स्म । कदाचिदसौ वन्यद्विपरदनकोटिपाटितवक्षा 27 एकदेशस्थ क्षुत्क्षामतनु क्षुधा परिगतास्तान्सचिवानाह । किंचि-

द्न्विष्यता वने सत्त्वजातम् ' येनाहमेतद्वस्थो ऽपि भवता वृत्ति-
मापादयिष्यामि । अथ तदाज्ञासमकालमेव ते ऽरण्ये पर्यटन्तो
3 यदा न किंचिदासेदु ' तदासौ जम्बुकस्त शङ्कुकर्णनामान करभ
विविक्ते ऽभिहितवान् । किमत्र प्राप्तकाल मन्यते भवान् । स्वामी
वज्रदन्तो ऽस्मदीयपर्यटनमनर्थक श्रुत्वा कदाचिद्विनाशाय प्रवर्तते ।
6 तदह किंचिद्भवत प्रार्थये ' यदि प्रतीच्छसीति । स आह । कि
ममास्ति ' वयस्य ' यत्प्रार्थ्यते । शरीरमपि मे त्वदायत्तम् । यथा-
भिमतमुपयुज्यतामिति । अथ जम्बुको ऽब्रवीत् । एतदेवात्र कार-
9 णम् । अह ते द्विगुण शरीर सिहसकाशाद्दापयिष्ये । त्वयाप्येव
वयमात्मा च सवर्धिता स्युरिति । प्रतिपन्नश्चासौ ।

एवमभिधाय सिहसकाश गत्वा तमाह । स्वामिन् ' न कि-
12 चित्सत्त्वमासादितम् । एष पुन शङ्कुकर्णो ऽभिधत्ते । बृहत्प्रस्थेन
द्विगुणया तुलयोज्जास्य शरीर सप्रयच्छामीति । तच्छ्रुत्वा सिह
प्रहृष्ट आह । एव क्रियताम् । अथ प्रतिपन्ने शङ्कुकर्ण पपात
15 भूमौ ' खण्डशश्च कृत ।

ततश्चतुरकस्त सिह रुधिररक्तसर्वगात्र दृष्ट्वाब्रवीत् । गच्छतु
स्वामी स्नानमाचरितुम् ' यावदह क्रव्यमुखसहितस्तिष्ठामि । गते
18 च तस्मिश्चतुरकस्त क्रव्यमुखमाह । भक्षय तावदेत पिशितम् '
यावदसौ स्नातु गत । सो ऽब्रवीत् । भक्षयित्वा किमुत्तर दा-
स्यामि । जम्बुको ऽब्रवीत् । कि तवानेन विचारेण । अहमेतस्य
21 प्रतिवचन दास्यामि । त्वया पुनर्मम मुखमेवावलोकितव्यमिति ।
एवमुक्ते ताभ्या क्रव्यमतिबह्व भक्षितम् ।

अत्रान्तरे सिह. सप्राप्तो यावत्पश्यति सकल जठरपिशितमुप-
24 भुक्तम् ' ततश्चतुरकमाह । माम ' क्व तज्जठरपिशितम् । एव वदति

सिहे क्रव्यमुखो मुख चतुरकस्यावलोकितवान् । चतुरको ऽब्रवीत् ।
किमधुना मन्मुखमवलोकयसि । स्वामिन् । भक्षितमनेनेति । अथ
3 सिह कुलिशखरनखरो भूकुटिलमुख प्रकटितरोषस्त हन्तुमैच्छत् ।
अथासावपि वृको मुखवैवर्ण्यवेपथुव्याप्ततनुरतनुपदविक्षेप क्षि-
प्रपलायनपटुरटवीमुद्दिश्य जगाम । सिहो ऽपि किचिदनुसृत्य
6 प्रतिनिवृत्त ।

एतस्मिन्नन्तरे कथमपि च तत्समीपमथ कश्चित्सार्थवाहो ऽनेन
पथायात । तस्य च सार्थाग्रेसर कटाहेन गलबद्धेन करभमाग-
9 च्छन्त दृष्ट्वा कृतकविषादो जम्बुकस्त सिहमाह । देव । विनष्टावा-
वाम् । मा खलु कश्चिज्जन धारयतु । यावदद्यापि पिशित नोप-
भुज्यते । तावद्बृहत्प्रस्थमादाय धनिकाचारेणाय करभक सप्राप्त ।
12 तत्किमत्र प्राप्तकालम् । गच्छतु स्वामी दिगन्तरमन्यत् । यावदह-
मेन लब्धचित्ताभिप्राय करोमीति । एवमभिहिते सिहस्तस्मादप-
यात । चतुरको ऽपि बहुदिनानि तत्पिशितमुपभुक्तवान् ।

A 88 15 अतो ऽह ब्रवीमि । परस्य पीडा स्वार्थ वेति । अपि च ।

अप्रियाण्यपि कुर्वन्त स्वार्थायोद्यतचेष्टिता ।
पण्डिता नोपलभ्यन्ते वायसैरिव कोकिला ॥ १३४ ॥

18 इति ।

A 89 एवमभिहितवति दूरादेवात्मशङ्कया तदवस्थ पिङ्गलकमालोक्य सजीवको यथा
पूर्वाख्याताकार सवृत्त । शरीरे यत्नमास्थायोपश्लिष्टस्तत्सकाशमेव चिन्तयामास ।
21 साध्विदमुच्यते ।

अन्तर्लीनभुजंगमं गृहमिवान्तस्थोग्रसिंह वनं
ग्राहाकीर्णमिवाभिरामकमलच्छायासनाथ सर ।
24 कालेनार्यजनापवादपिशुनै क्षुद्रैरनार्यैं श्रितं
दु खेन प्रविगाह्यते सचकितं राज्ञां मन सामयम् ॥ १३५ ॥

A 90 पिङ्गलको ऽपि तथैव व्यक्तलक्षणं तं दृष्ट्वा समुत्पत्य तस्योपरि संनिपतित । अथ

संजीवको नखकुलिशाग्रावलुञ्चितपृष्ठ स्वशृङ्गाग्रप्रहारेण तस्योदरमुल्लिख्य तस्मात्कथ मप्युत्थित । पुनरपि च तयोर्बद्धामर्षयो परस्पर महद्युद्धमभवत् ।

A 91 3 उभावपि च तौ पुष्पितपलाशतुल्यौ दृष्ट्वा साधिक्षेप करटको दमनकमाह । धिक् । सर्वमाकुलित त्वयैतन्मूर्खतया ।

कायाण्युत्तमदण्डसाहसफलान्यायाससाध्यानि ये
6 प्रीत्या सशमयन्ति नीतिकुशला साम्नैव ते मन्त्रिण ।
नि सारात्पफलानि ये त्वविधिना वाञ्छन्ति दण्डोद्यमै
स्तेषा दुर्नयचेष्टितैर्नरपतेरारोप्यते श्रीस्तुलाम् ॥ १३६ ॥

9 तत् । मूर्ख ।

साम्नैव हि प्रयोक्तव्यमादौ कार्य विजानता ।
सामसिद्धा हि विधयो न प्रयान्ति पराभवम् ॥ १३७ ॥
12 नोग्रमयूखेन रत्नेन नातपेन न वह्निना ।
साम्नैव विलय याति विद्वेषप्रभव तम ॥ १३८ ॥
सामादिर्दण्डपर्यन्तो नयो दृष्टश्चतुर्विध ।
15 तेषां दण्डस्तु पापीयास्तस्मात्त परिवर्जयेत् ॥ १३९ ॥
सामादिदानभेदास्ते किल बुद्धेरनावृतं द्वारम् ।
यस्तु चतुर्थ उपायस्तमाकरार्यो पुरुषकारम् ॥ १४० ॥
18 यथाशास्त्र क्रमो नित्यमुपायस्य यथाक्रम ।
यथोपाय समारम्भो यथारम्भास्य सपद ॥ १४१ ॥
क्लिष्टोपायबलो ऽप्यर्थ विपर्यस्तमनुष्ठित ।
21 हृतधर्मविमार्गस्थो हन्ति भिन्नक्रमो नय ॥ १४२ ॥
द्विपाशीविषसिंहाग्निजलानिलविवस्वताम् ।
बलं बलवतां दृष्टमुपायाक्रान्तिनिष्फलम् ॥ १४३ ॥
24 प्रवृत्ता बहव शूरा प्रांशव पृथुवक्षस ।
चक्षुष्मन्तो ऽप्यबालास्य किमित्यनुगता गतम् ॥ १४४ ॥

A 92 यदपि च मन्त्रिपुत्रो ऽहमित्यवलेपादतिभूमिं गतो ऽसि । तदप्यात्मविनाशाय ।

27 यां हत्वेन्द्रियनिग्रहो ऽपि महतां भावे न संजायते
या बुद्धेन विधेयतां प्रकुरुते धर्मे न या वर्तते ।
लोके केवलवाक्यमात्ररचना यां प्राप्य संजायते
30 या नैवोपशमाय नैव यशसे विद्वत्तया किं तया ॥ १४५ ॥

A 93 शास्त्रे चाभिहित पञ्चाङ्गो मन्त्र । तद्यथा । कर्मणामारम्भोपाय । पुरुषद्रव्य संपत् । देशकालविभाग । विनिपातप्रतीकार । कार्यसिद्धिश्चेति । सो ऽयमधुना
8 स्वामिनो महानत्ययो वर्तते । तदत्र विनिपातप्रतीकारश्चिन्त्यताम् । अपि च ।

मन्त्रिणां भिन्नसधाने भिषजा सांनिपातिके ।
कर्मणि व्यज्यते प्रज्ञा स्वस्थे को वा न पण्डित ॥ १४६ ॥

A 94 6 तत् । मूर्ख । विपरीतबुद्धिरसि । विद्वन्मानित्वादात्मनो ऽनर्थमुत्पादयसि । साधु चेदमुच्यते ।

ज्ञान मदोपशमन खलानां कुरुते मदम् ।
9 चक्षु सस्कारज तेज उलूकानामिवान्धताम् ॥ १४७ ॥

A 95 तं च कृच्छ्रावस्थागत स्वामिनं दृष्ट्वा पर विषादमगमत् । आह च । कष्टमिद-मापतित नीचोपदेशात् । अथवा साध्विदमुच्यते ।

12 नराधिपा नीचमतानुवर्तिनो
बुधोपदिष्टेन न यान्ति वर्त्मना ।
विशन्ति ते दुर्गममार्गनिर्गमं
15 समस्तसबाधमनर्थपञ्जरम् ॥ १४८ ॥

A 96 तत् । मूढ । सर्वस्तावत्स्वामिनो गुणवत्परिग्रह करोति । त्वद्विधेन तु पिशुन-वचसा भेद कृत स्वामिनो मित्रविशेषत । कुत स्वामिनो गुणवत्सहायसपत् ।
18 उक्तं च ।

गुणवानप्यसन्मन्त्री नृपतिर्नाधिगम्यते ।
प्रसन्नस्वादुसलिलो दुष्टग्राहो यथा ह्रद ॥ १४९ ॥

A 97 21 त्वं तु प्रायश आत्मविभूत्यर्थं कुविकल्पमेनमिच्छसि । तत् । मूर्ख ।

आकीर्ण शोभते राजा न विविक्त कथचन ।
ये त विविक्तमिच्छन्ति ते तस्य रिपव स्मृता ॥ १५० ॥

A 98 24 त्वं चैतन्नावबुध्यसे । तदसशयात्क्षतिविसवाद एव प्रजापते । कस्मात् ।

परुषे हितमन्वेष्य तच्चेन्नास्ति विष हि तत् ।
मधुरे शाठ्यमन्वेष्यं तच्चेन्नास्त्यमृतं हि तत् ॥ १५१ ॥

A 99 27 यदपि च परसुखोपभोगेर्ष्यया दु खितो ऽसि । तदपि न साधु लब्धसद्भावेषु मित्रेष्वेवं वर्तितुमिति ।

य सेर्ष्य परवित्तेषु रूपे वीर्ये कुले ऽन्वये ।
30 सुखे सौभाग्यसंस्कारे तस्य व्याधिरनन्तक ॥ १५२ ॥

शाठ्येन मित्रं कलुषेण धर्मं
परोपतापेन समृद्धिभावम् ।
3 सुखेन विद्यां परुषेण नारीं
वाञ्छन्ति ये नूनमपण्डितास्ते ॥ १५३ ॥

तथा ।

6 यैव भृत्यगता सपद्विभूति सैव भूपते ।
रत्नोद्भासिभिरुद्भूते कस्तरङ्गैर्विनोदधि ॥ १५४ ॥

A 100 यस्य स्वामिनो लब्धप्रसादो भवति । स नितरा विनीततरो भवतु । उक्तं च ।

9 यथा यथा प्रसादेन भर्ता भृत्यस्य वर्तते ।
तथा तथा शशाङ्कस्य गतिर्व्योम्न्येव शोभते ॥ १५५ ॥

A 101 तल्लघुधर्मो ऽसि । उक्तं च ।

1 महान्प्रणुन्नो न जहाति धीरता
न कूलपाते कलुषो महार्णव ।
लघोर्विकारस्तनुनापि हेतुना
1 चलन्ति दर्भा शिथिले ऽपि मारुते ॥ १५६ ॥

A 102 अथवा स्वामिन एवैष दोष । यद्युष्मद्विधैर्मन्त्रमात्रव्यपदेशकेवलोपजीविभि षाड्गुण्योपाये ऽत्यन्तबाह्यैस्त्रिवर्गप्राप्त्यर्थमसमीक्ष्य मन्त्रयते । साधु चोच्यते ।

18 चित्रस्वादुकथैर्भृत्यैरनायासितकार्मुकै ।
ये रमन्ते नृपास्तेषां रमन्ते रिपव श्रिया ॥ १५७ ॥

A 103 तत्सर्वथा विभावितं त्वयात्मीयमन्वयागतं मन्त्रित्वमनेनागमेन । नूनं पितापि त
21 एवंलक्षण एवासीत् । कथं पुनरेतज्ज्ञायते ।

अवश्य पितुराचारं पुत्र समनुवर्तते ।
न हि केतकवृक्षस्य भवत्यामलकीफलम् ॥ १५८ ॥

A 104 24 न च स्वभावगम्भीराणां विदुषां परेणागमरन्ध्रान्तरं लभ्यते बहुना कालेनापि । यदि स्वयमेव चापलादात्मनश्छिद्रं न प्रकाशयेयु । साधु चेदमुच्यते ।

यत्नादपि क पश्येच्छिखिनामाहारनिसरणमार्गम् ।
27 यदि जलदनादमुदितास्त एव मूढा न नृत्येयु ॥ १५९ ॥

A 105 तत्सर्वथा । किं तवोपदेशेनापसदस्य । उक्तं च ।

नानाम्यं नाम्यते दारु न शस्त्रं वहते ऽश्मनि ।
30 सूचीमुखं नु जानीहि यो ऽशिष्यायोपदिष्टवान् ॥ १६० ॥

A 106 दमनक । कथं चैतत् । करटक ।

॥ कथा १४ ॥

अस्ति कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे महान्वानरयूथ । स कदाचिद्धेमन्त-
3 काले ऽसुखासीनो ऽतिविह्वलतया खद्योत दृष्ट्वाग्निरयमित्याहर्थै
शुष्कतृणपर्णैराच्छाद्य प्रसारितभुज कक्षकुक्षिवक्ष प्रदेशान्कण्डूय-
मान प्रतापमनोरथसुखानि किलानुभवति । तत्रैक शाखामृग-
6 स्तद्गतमना मुहुर्मुहुस्तमेव मुखेनोपाधमत् । अथ सूचीमुखो नाम
* * * * * * * । तेन वृक्षादवतीर्याभिहित । मा क्लिश । नाय
वह्नि । खद्योतो ऽयमिति । अथासावधमत्तस्य तद्वचनमवमन्यैव ।
9 पुनश्च तेनासकृद्वार्यमाणो नैव शाम्यति । किं बहुना । तावत्तेन
कर्णाभ्याशमागत्यागत्य प्रबलमुद्वेजित । यावत्तेन सहसा गृहीत्वा
शिलायामाविध्य विगतप्राण कृतो ऽसाविति ।

A 107 12 अतो ऽहं ब्रवीमि । नानाम्यं नाम्यते दार्विति । अथवा ।
किं करिष्यति पाण्डित्य वस्तुष्वप्रतिपादितम् ।
सपिधाने धृत कुम्भे प्रदीप इव वेश्मनि ॥ १६१ ॥

A 108 15 तदपजातस्त्वम् । उक्तं च ।
जात पुत्रो ऽनुजातश्च अभिजातस्तथैव च ।
अपजातश्च लोके ऽस्मिन्मन्तव्या शास्त्रदृष्टिभि ॥ १६२ ॥
18 सामान्यजन्मा जातस्तु अनुजात पितु सम ।
अभिजातो ऽधिकस्तस्मादपजातो ऽधमाधम ॥ १६३ ॥

साधु चेदमुच्यते ।
21 प्रज्ञया वा विसारिण्या यो धनेन बलेन च ।
धुरं वहति गोत्रस्य जननी तेन पुत्रिणी ॥ १६४ ॥
आपातमात्रसौन्दर्यं कुत्र नाम न विद्यते ।
24 अत्यन्तप्रतिपत्त्या तु दुर्लभो ऽलङ्कृतो जन ॥ १६५ ॥

A 109 तत् । मूर्ख । न किंचिदभिवदसि । उक्तं च ।

भिन्नस्वरमुखवर्ण शङ्कितदृष्टि समुत्पतितदेह ।
भवति हि पाप कृत्वा स्वकर्मसन्त्रासित पुरुष ॥ १६६ ॥

3 सुष्ठु चेदमुच्यते ।

दुष्टबुद्धिरबुद्धिश्च द्वावेतौ धिङ्मतौ मम ।
तनयेनातिपाण्डित्यात्पिता धूमेन मारित ॥ १६७ ॥

A 110 6 दमनक । कथमेतत् । करटक ।

॥ कथा १५ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिदधिष्ठाने वणिक्सुतौ सुहृदौ स्त । एको दुष्ट-
9 बुद्धिरपरो धर्मबुद्धि । तावर्थोपार्जननिमित्त विशिष्ट देशान्तर
गतौ । अथ तत्र धर्मबुद्धिर्नामैक सार्थवाहसुतो य । तेन कस्य-
चित्साधो पूर्वस्थापित कलशिकागत स्वभाग्यप्रचोदित रौप्यदी-
12 नारसहस्र प्राप्तम् । स दुष्टबुद्धिना सह सप्रधार्य कृतार्थावावा
स्वदेश गच्छाव इति प्रत्यागतौ । अधिष्ठानसमीपे धर्मबुद्धिनाभि-
हितम् । दीनारा अर्धविभागेन विभज्यन्ताम् । स्वगृहान्प्रविशाव ।
15 अधुना सुहृत्स्वजनादिसमक्षमुज्ज्वल वत्स्याव । अथ दुष्टबुद्धिरन्त -
कठिनहृदय स्वार्थसिद्धये तमाह । भद्र । वित्तशेषो यावदावयो.
सामान्यः । तावदविच्छिन्नः स्नेहसद्भाव । किंत्वेकमेक शत गृही-
18 त्वा प्रविशाव. । यत्कारणम् । पुण्यपरीक्षा ह्रासवृद्धिभ्या भविष्य-
त्येकार्थता च जनस्पृहणीया ।

तथा चानुष्ठिते शेष कुत्रचित्सुगुप्त कृत्वा प्रविष्टौ । अथ तद्वर्षा-
21 भ्यन्तरे दुष्टबुद्धिरसद्व्ययव्यसनित्वाद्भाग्यच्छिद्रतया च क्षीणप्रत्यशः
पुनरपि च निधितो धर्मबुद्धिना सहापरशत विभक्तवान् । तदपि
द्वितीयवर्षाभ्यन्तरे तथैव क्षीणम् ।

24 एव गते दुष्टबुद्धिश्चिन्तयामास । यदि पुनः शतविभागेन वि-

भजाव । तत्किं मया ज्ञातं भवति । शेषं षड्भिरपहृतं समस्तान्येवासादयामि । एवं मलिकाकी भूत्वा तामर्थमात्रामपनीय प्रदेशं समीकृत्य मासातिक्रान्ते काले धर्मबुद्धिमभिहितवान् । भद्र । समविभागं शेषवित्तस्य कुर्वं इति । प्रतिपन्ने च धर्मबुद्धिना सह गत्वा तमेवोद्देशं खातकर्म कर्तुमारब्धं । खन्यमाने च यदा न दृश्यते । तदा प्रथमतरं धृष्टतया दुष्टबुद्धिः पाषाणेनात्मनः शिरो ऽताडयदब्रवीच्च ससम्भ्रमम् । क्व तद्गुह्यद्रव्यम् । धर्मबुद्धे । नूनं त्वयापहृतमिति । एवं परस्परशङ्कया विवदमानौ धर्मस्थानमुपागतौ । आवेदिते च तस्मिन्नर्थे ऽवगते ऽव्यक्तव्यवहारदुश्छेदतया संनिरुद्धौ ।

पञ्चरात्राभ्यन्तराच्च दुष्टबुद्धिनाधिकृतानां प्रतिज्ञातम् । साक्षिणो मम सन्त्यत्रव्यवहारदीनाराणामिति । तैस्तु व्यवहारनिवर्तनार्थं पृष्टः । कस्ते साक्षी । दर्शयस्वेति । सो ऽब्रवीत् । यस्यैव वृक्षस्याधस्तात्स्थापितं द्रव्यम् । तेनैव विभावयामीति । अथ ते विस्मयमुपगताः । कथं वनस्पतिर्मन्त्रयिष्यतीति । कृतप्रतिभुवौ स्वगृहं विसर्जितौ ।

अथ दुष्टबुद्धिना स्वगृहं गतेन पिताभिहितः । तात । मद्धस्तगतास्ते पणाः । किंतु वाङ्मात्रावबद्धास्तिष्ठन्ति । अहं तु त्वामद्य रात्रौ वृक्षविवरे ऽस्मिन्स्थापयामि । प्रभाते धर्माधिकृतसमक्षं पृष्टस्त्वं विभावयेति । ततस्तेनाभिहितम् । पुत्र । विनष्टावावाम् । किं कारणम् । अनुपाय एष । तथा च ।

> उपायं चिन्तयेत्प्राज्ञो ह्यपायमपि चिन्तयेत् ।
> पश्यतो बकमूर्खस्य नकुलैर्भक्षिता सुताः ॥ १६८ ॥

सो ऽब्रवीत् । कथमेतत् । असावाह ।

॥ कथा १६ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिदर्जुनवृक्षे बकदंपती प्रतिवसत स्म । तत्र च
3 वृक्षविवरानुसारी महाकायो ऽहिरसजातक्रियाख्येवापत्यानि भ-
क्षयति स्म । तेन च निर्वेदेन नष्टसत्त्वावाहारक्रियामुत्सृज्य जला-
शयैकदेशे विमनस्कावासाते । अथ तत्रैक कुलीरकस्तमाह । माम ।
6 किमद्याप्याहारो नानुष्ठीयत इति । बक । अधृतिपरीतस्य मे कुत
आहाराभिलाष इति । यतो ऽसावाह । किंलक्षणसमुत्थाधृति. ।
स तु तस्मै यथावृत्तमपत्यभक्षणमाख्यातवान् । कुलीरकस्तु त
9 समर्थितवान् । अहमुपाय तद्वधाय कथयामि । येय नकुलव-
सति । एतत्प्रभृत्यविच्छिन्नपरपरया मत्स्यपिशित प्रकीर्यताम् ।
यावत्सर्पवसति । ततस्त एवैन घातयिष्यन्ति । तथा चानुष्ठिते
12 नकुलै पिशितमार्गानुसारिभि. पूर्ववैरक्रियामनुस्मरद्भि खण्डशो
ऽहि कुर्वद्भि पूर्वदृष्टमार्गमाधावद्भिर्बकावास गत्वा बकस्य शेषा-
पत्यभक्षण कृतमिति ।

15 अतो ऽह ब्रवीमि । उपाय चिन्तयेत्प्राज्ञो ह्यपायमपि चिन्त-
येत् । इति ब्रुवन्नपि तेनासौ नीत्वा स्थापितो वृक्षविवरे । अथ
प्रभातसमये ऽधिकरणप्रकृतिप्रत्यक्ष धर्मशास्त्रवचनाभिश्रावितेन
18 वनस्पतिना यथाप्रस्तुतमभिहितम् । धर्मबुद्धिनार्थो ऽपहृत इति ।
तच्च श्रुत्वा धर्मबुद्धिश्चिन्तयामास । कथमवाक्पादपो वाच
व्याहरिष्यति । तत्कारणेनात्र भवितव्यम् । सर्वथा बुद्धिसाध्यमे-
21 तत् । अथ धर्मस्थानीयानाह । अहो विस्मय. । अद्याप्यविप्लुत
एव लोके धर्मबुद्धिरह विजने ऽस्मिन्वन एकाक्यागम्य तद्द्रव्य गृही-
तवान् । अथापश्यमहिमतिकायमायान्तम् । चिन्तित च मया ।

कष्टमिदमापतितम् । अभिहित च । पुनरपि विषया लभ्यन्ते ' न
तु प्राणा । पुनरागमिष्यामि । इत्यत्रैव वृक्षमूले ऽवस्थापितम् ।
3 अधुनावश्य राजवशात्समर्पितव्यम् । किंत्वस्मात्स्थानादेकान्ते ऽव-
स्थान कुरुध्वम् ' यावदहमेन निधिपाल कृष्णसर्प पराजयामि ।
इत्युक्त्वाहार्यैः शुष्कदारुपर्णनिचयैर्वृक्षविवरमापूर्याग्निमादीप-
6 यितुमारब्ध । दुष्टबुद्धिस्त्वधोमुखमेकेनाक्ष्णा विलोक्य वृक्षविव-
रान्तर्गत वणिक्पुत्र दृष्ट्वा व्यथितमना अभवत् । प्रदीप्ते च वह्नौ
समन्तत उज्ज्वलीभूताद्वृक्षविवरात्स्फटिततनु प्लुष्टकेश स्खलत्व-
9 ग्यदा जातो वणिक् ' तदा भूमौ निपतित ।

तत्तु महद्वैकारिक दृष्ट्वा किमिदमिति पर विस्मयमुपगता ।
किंचिज्जीवित च प्रत्यक्षमभिज्ञाय वणिक्पुत्र पप्रच्छु । किमि-
12 दमध्यवसित भवतेति । ततो ऽसावब्रवीत् । अनेन दुष्पुत्रेणाह-
मवस्थामिमा प्रापित इति । एवमभिवदन्पञ्चत्वमुपगत । अनन्तर
धर्माधिकृतास्तमर्थ ज्ञात्वाभिहितवन्त । दुष्टबुद्धिरय पाप शूले
15 ऽवतस्यतामिति ।

A 111 अतो ऽहं ब्रवीमि । दुष्टबुद्धिरबुद्धिश्चेति । आख्याते चाख्याने पुन करटको ऽब्र-
वीत् । मूर्ख ' अतिपाण्डित्येन ते दग्धो वश । साधु चोच्यते ।

18 लवणजलान्ता नद्य स्त्रीभेदान्तानि बन्धुहृदयानि ।
पिशुनजनान्त गुह्य दुष्पुत्रान्तानि च कुलानि ॥ १६९ ॥

A 112 अपि च । यस्य तावन्मनुष्यस्यैकस्मिन्नेव मुखे जिह्वाद्वयम् ' कस्तस्य विश्वासमियात् ।

21 द्विजिह्वमुद्वेगकर क्रूरमेकान्तनिष्ठुरम् ।
खलस्याहेश्च वदनमपकाराय केवलम् ॥ १७० ॥

A 113 त्वमनेन चरितेन भयमुत्पन्नम् । कस्मात् ।

24 मा गा पिशुनविस्रम्भं ममाय पूर्वसंभृत ।
चिरकालोपचीर्णो ऽपि दशत्येव भुजंगम ॥ १७१ ॥

A 114 कथं चाजस्रं परपराभवग्रहणेन नोद्विजसि । अथवा स्वभाव एष ।

परदोषकथाविचक्षण
स्वगुणाख्यापननित्यतत्पर ।
3 स्वयमेव हि वेत्ति पण्डित
कुलशील कथयत्यपण्डित ॥ १७२ ॥

अपि च ।

6 नून तस्यास्यपुटे जिह्वा वज्रोपमा मनुष्यस्य ।
यस्य परदोषकथने सद्यो न विदीर्यते शतधा ॥ १७३ ॥

A 115 तत्सर्वथा परीक्ष्य परस्वभाव मनुष्येण सङ्ग काय । उक्त च ।

9 विद्वानृजुरभिगम्यो विदुषि शठे चाप्रमादिना भाव्यम् ।
ऋजुमूर्खस्त्वनुकम्प्यो मूर्खशठ सर्वथा वर्ज्य ॥ १७४ ॥

A 116 तन्न केवलमात्मीयवशविनाशस्त्वया प्रयतित । अधुना स्वामिनो ऽपि व्यभिच
12 रितम् । तद्यतस्त्व स्व स्वामिनमिमामवस्था प्रापयसि । तस्य तवान्यस्तृणभूत ।
कस्मात् ।

तुला लोहसहस्रस्य खादते यत्र मूषक ।
15 गज तत्र हरेच्छ्येनो दारके को ऽत्र विस्मय ॥ १७५ ॥

A 117 दमनक । कथमेतत् । करटक ।

॥ कथा १७ ॥

18 अस्ति कस्मिंश्चिदधिष्ठाने क्षीणबान्धवो वणिक्सुत । स देशान्तरमर्थोपार्जननिमित्त प्रस्थित । तस्य तुला लोहसहस्रकृता विद्यते । सो ऽन्यस्मिन्वणिक्पुत्रके ता निक्षिप्य देशान्तरमर्थोपार्जनाय
21 प्रायात् । क्षीणभाग्यत्वाच्च तेन बहुनापि कालेन न किंचिदासादितम् । प्रत्यागतश्च ता तुला तस्मात्प्रार्थितवान् । तेनोक्त च । सा मूषकैर्भक्षितेति । अथासावचिन्तयत् । विस्मयनीयमेतत् । कथ
24 लोहसहस्रमयी तुला मूषका भक्षयिष्यन्तीति । अन्तर्लीनमवहस्याब्रवीत् । अवश्यमेतदेवम् । यत्कारणम् । वृष्य स्वादु मृदु च लोह कथमाखवो न भक्षयिष्यन्ति । इति प्रतिपन्नवाक् ।

असावपि सुपरिहृष्टहृदय पाद्यादिपुरसरा तस्य पूजा कर्तु-
मारब्धवान्भोजने च प्रार्थितवान् ।

3 तस्य च नातिदूरे नदी । तत्र स्नानाभ्युद्यतस्य च तस्य स्वीय
पुत्रमेकमामलकस्नानशाटिकासमेत पृष्ठत प्रेषितवान् । असावपि
प्रत्यागच्छन्दारकमन्यस्मिन्मित्रगृहे सुगुप्त कृत्वा प्रविष्ट । अथ भो-
6 जनसमये सार्थवाहो दारकमदृष्ट्वा समाकुलमना शङ्कितहृदयश्च
तमपृच्छत् । क्वासौ दारकस्तवानुपदप्रेषित । इह न प्रविष्ट इति ।
अथ सो ऽब्रवीत् । श्येनेनापहृत इति । तच्छ्रुत्वा परमाविग्नो निर्द-
9 यीभूतश्च त बाहौ गृहीत्वा धर्मस्थान नीतवान् । आह च । परि-
त्रायध्वम् । अनेन मे दारक क्वापि गोपित इति । पृष्टश्चासौ प्रा-
ड्विवाकै । किमेतत् । कथ्यतामिति । स विहस्याब्रवीत् । श्येनेना-
12 पहृत इति । ततस्तैर्विस्मितमनोभिरभिहित । कथ श्येनो दारक-
मपहरिष्यतीति । धर्माधिकृतैस्तथ्य पृच्छ्यमानो ऽब्रवीत् । किमत्र
चित्रम् । यत्र तुला लोहसहस्रस्यास्य गेहे मदीया मूषकैर्भक्षिता ।
15 तत्र कथ दारक श्येनेन नापह्रियत इति । तच्च श्रुत्वा प्रतिपादि-
तवन्तस्ते प्राड्विवाका परस्परस्य तत्तुलातद्दारकदानमिति ।

A 118 अतो ऽह ब्रवीमि । तुला लोहसहस्रस्येति । तत्कि पशोरिव नि संज्ञस्योपदि
18 ष्टेन । श्रुतवति प्रज्ञा जले तैल रक्ते विष सत्सु सगत प्रेम प्रियासु गुह्यमविनीतेषु
विसर्पितं कीर्तिमता च लोके साधुजन्म । कस्मात् ।

न जातिधर्मं पुरुषस्य साधुता
1 चरित्रमूलानि यशांसि देहिनाम् ।
अकीर्तिरापच्छतजालकर्षणी
कृतघ्नमन्वेति परत्र चेह च ॥ १७६ ॥

A 119 24 यस्त्वाजस्रं परार्ध्यगुणनिन्दापरो ऽसि । तदपि त्वा प्रकृतिराकर्षति । कथम् ।

प्रायेणेह कुलान्वितं कुकुलजा स्त्रीवल्लभं दुर्भगा
दातारं कृपणा ऋजूननृजवस्तेजस्विन पूतरा ।

वैरूप्योपहतास्च कान्तवपुष वृत्तिस्थितं दु स्थिता
नानाशास्त्रविशारदं च पुरुष निन्दन्ति मूर्खा सदा ॥ १७७ ॥

A 120 3 अथवा तस्य युक्तमुपदेष्टुम् । य सकृदुक्त गृह्णाति । त्वं पाषाण इव निश्चेष्ट । किं तवोपदिष्टेन । मूर्ख । त्वया सह संवासो ऽपि न श्रेयान् । अन्यथा कदाचि त्वत्संपर्कादस्माकमप्यनर्थ स्यात् । उक्त च ।

6 लभते पुरुषस्तांस्तान्गुणदोषान्साध्वसाधुसंपर्कात् ।
नानादेशविचारी पवन इव शुभाशुभान्गन्धान् ॥ १७८ ॥

अथवा ।

9 भेदनामात्रकुशल सौहार्दाना विनाशन ।
प्रमाणं दमनो यत्र न तत्कार्यं शुभ भवेत् ॥ १७९ ॥

A 121 अपि च । पिशुनाना न किंचित्स्वार्थमुपपद्यते विनाशादृते । अन्यास्वप्यवस्थासु 12 नैवाकार्य व्यवस्यन्ति साधव कर्तुम् । तथा हि ।

यदकार्यमकार्यमेव त
न्न बुधस्तत्र मतिं प्रयोजयेत् ।
15 परयापि तृषा पिपासितै
र्न हि रथ्यागतमम्बु पीयते ॥ १८० ॥

A 122 इत्युक्त्वा तत्सकाशादपेत करटक ।

A 123 18 अथ व्यापाद्य संजीवक पिङ्गलक एकान्ते ऽसृग्दिग्ध पाणिं प्रमृज्य चेदमब्रवीत् । कष्टम् । महदिदमकृत्य मया कृत द्वितीयमिव शरीरं संजीवकं व्यापादयता । साधु चेदमुच्यते ।

21 भूम्येकदेशस्य गुणान्वितस्य
भृत्यस्य वा बुद्धिमत प्रणाशे ।
भृत्यप्रणाशे मरणं नृपाणा
24 नष्टापि भूमि सुलभा न भृत्य ॥ १८१ ॥

A 124 तमेवमधृतिपरीतमभिवदन्त पिङ्गलकं श्रुत्वा शनैरुपसृत्य दमनको ऽब्रवीत् । कातर एष न्यायो नयो वा । यत्सपत्नं हत्वाधृति क्रियते । उक्तं च ।

27 पिता वा यदि वा भ्राता भार्या पुत्रो ऽथवा सुहृत् ।
प्राणद्रोहे वर्तमाना हन्तव्या भूतिमिच्छता ॥ १८२ ॥

राजा घृणी ब्राह्मण सर्वभक्ष
30 स्त्री चावशा दुष्प्रकृति सहाय ।
प्रेष्य प्रतीपो ऽधिकृत प्रमादी
सर्वे त्याज्या यश्च कृतं न वेत्ति ॥ १८३ ॥

A 125 न चाय धर्मो राज्ञा प्राकृतपुरुषता । उक्तं च ।

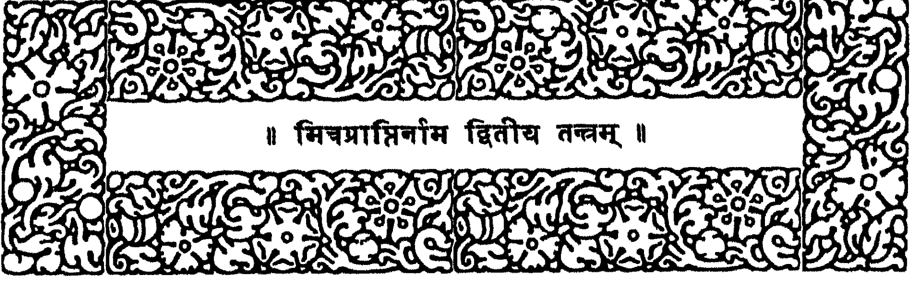
न मनुष्यप्रकृतिना शक्यं राज्यं प्रशासितुम् ।
3 ये हि दोषा मनुष्याणां त एव नृपतेर्गुणाः ॥ १८४ ॥

अपि च ।

सत्यानृता च परुषा प्रियवादिनी च
6 हिंस्रा दयालुरपि चार्थपरा वदान्या ।
नित्यव्यया प्रचुरनित्यधनागमा च
वेश्याङ्गनेव नृपनीतिरनेकरूपा ॥ १८५ ॥

A 126 9 इति श्रुत्वा प्रकृतिमापन्नः पिङ्गलकः ।

॥ इति तन्त्राख्यायिके मित्रभेदं नाम प्रथमं तन्त्रम् ॥

A 127 अत परमिदमारभ्यते मित्रप्राप्तिर्नाम द्वितीयं तन्त्रम् । अत्रायमाद्य श्लोक ।

असाधना वित्तहीना बुद्धिमन्त सुहृन्मता ।
3 साधयन्त्याशु कार्याणि काककूर्ममृगाखुवत् ॥ १ ॥

A 128 एवमाख्यायते ।

दाक्षिणात्ये जनपदे मिहिलारोप्यं नाम नगरम् । तस्य नातिदूरे महास्कन्धशा-
6 खाविटप शल्मलिवृक्ष । तत्र च लघुपतनको नाम वायस प्रतिवसति स्म । स
कदाचित्प्रभातसमय आहारार्थमुच्चलितो ऽपश्यत्तदधिष्ठानवासिनमुग्ररूपं स्फुटितकर
चरणमुद्बद्धपिण्डिक रूक्षपरुषशरीरमतिरक्तलोचनं जाललगुडपाणि पक्षिबन्धम् । किं
9 बहुना । द्वितीयमिव कालं तद्वृक्षाभ्याशमुपगतम् । दृष्ट्वाचिन्तयच्छङ्कितमना । कि
मयं पापश्चिकीर्षति । कि ममैवानर्थाय । आहो स्वित्कश्चिदन्यो ऽस्याध्यवसाय ।
इति कौतुकपरो ऽवस्थित ।

A 129 12 असावपि दुष्टात्मा तद्वृक्षसमीपे जालं वितत्याहार्यैर्धान्यकणैरवकीर्यैकान्ते ऽवक्रम्यो
ऽवस्थित । अथ तत्र चित्रग्रीवो नाम कपोतराज कपोतसहस्रपरिवारो नभस्यति
क्रामन्दैवात्तान्कणान्साधयति स्म । आहारनिमित्ताक्षिप्तचित्तस्य मोहाज्जालमनुक्त
15 सानुचर संनिपातसमकालमेवाशेषो बद्ध स्नायुपाशै । लुब्धको ऽपि हृष्टमना सगुड
मुद्यम्याद्य पक्षिणो बहव समुत्पन्ना । शीघ्रतरं गच्छामीत्यचिन्तयत् । चित्रग्रीवो ऽपि
सानुचर पाशबन्धव्याकुलीकृतमना इतश्चेत परिभ्रमञ्चक्राक्रूढ इव तैराकृष्यमाणो जाले
18 विचित्रपक्षचरणै कृष्यमाण सहायैस्तानब्रवीत् । अनुपाय एष । तत्र अरत्कपोतस्तं
राजानमाह । अत्रोपाय एष । एकचित्ता भूत्वोत्पतत । अन्यथेदमशक्यं जालमप
हर्तुमिति । तथा च तैर्जीवितार्थिभिरनुष्ठितम् । इषुक्षेपमात्रं नभसो मार्गमुत्सृज्य
21 वियति विगतभया वितानबन्धं कृत्वा प्रस्थिता । लुब्धको ऽपि तज्जालं पक्षिभिर्नी-
यमानं दृष्ट्वाचिन्तयत् । अभूतपूर्वमिदम् । यन्मम पक्षिणो जालमपहरन्तीति । अथवा ।

संहतास्तु हरन्तीमे मम जालं विहंगमा ।
24 यदा तु विवदिष्यन्ति वशमेष्यन्ति मे तदा ॥ २ ॥

A 130 चित्रग्रीवो ऽपि त क्रूर स्वगणपरिवृत दृष्ट्वानुयान्त शनैर्गन्तुमारब्ध ।

A 131 अथ तत्र चित्रग्रीवसुचरितप्रत्यक्षविस्मितमना लघुपतनको ऽप्याहारचिन्तामुत्सृज्य
3 कौतुकपर कपोतशिबिरमेवानुसृतो ऽचिन्तयच्च । कथमय दुरात्मा कपोतान्प्रति करि
ष्यतीति । अथ लुब्धको ऽभिवधित कपोतचक्र दृष्ट्वा बद्धाशो ऽनधावन्पुनरब्रवीत् ।

अविक्रिया चैव समाश्रिता सम
6 हरन्ति जालं मम पक्षिणो ह्यमी ।
विवादमेष्यन्ति परस्पर यदा
समागमिष्यन्ति च मद्वश तदा ॥ ३ ॥

A 132 चित्रग्रीवो ऽपि तदभिप्राय ज्ञात्वा सहायानाह । अय दुरात्मा बद्धाशो ऽनुधा
वति लुब्धक । अतो ऽस्माकमदर्शनमेव श्रेय । यत्कारणम् । अय दुरात्मा मन्यते ।
विवादमेष्यन्ति यदा । तदा मे वश्या भवन्तीति । अथान्तर्हिता जाल गृहीत्वा
12 पक्षिण । अथ हीनाशो दास प्रतिनिवृत्त ।

A 133 त च तथाविधं हीनाश दृष्ट्वा चित्रग्रीव पुनस्तानब्रवीत् । सो ऽयमस्मच्चिकीर्षित
ज्ञात्वा प्रतिनिवृत्तो विहताशो भवति । यतो ऽस्माकमपि प्रतिनिवृत्य गन्तु श्रेयो
15 मिहिलारोप्यमेव । यत्कारणम् । मम तत्र प्रियसुहृत्कश्चिद्धिरण्यो नाम मूषक
प्रतिवसति । तत्सकाशमविलम्बित गच्छाम । सो ऽमीषा पाशाना छेदसमर्थो
भवति । नान्यो ऽस्माकमापदो मोक्षयितेति । तथा चानुष्ठिते हिरण्य दिदृक्षव
18 संनिपतितास्तमुद्देशम् ।

अनागत भय दृष्ट्वा नीतिशास्त्रविशारद ।
अवसन्मूषकस्तत्र कृत्वा शतमुख बिलम् ॥ ४ ॥

A 134 पक्षपातशब्दचकितहृदयो हिरण्यो बिडालपदमात्र मार्गमुत्सृज्य किमिदमिति
21 निरीक्षितुमारब्ध ।

A 135 चित्रग्रीवो ऽपि विवरद्वार्यवस्थित एवमाह । भद्र हिरण्य । इतस्तावदिति । तच्च
24 श्रुत्वान्तर्गत एव हिरण्यो ऽब्रवीत् । को भवानिति । असावपि चित्रग्रीवो ऽहमि
त्याख्यातवान् । एवमाख्याते च तत्त्वार्थोपलब्धिप्रहर्षरोमाञ्चितगात्र स ससम्भ्रम निग
त्यापश्यत्पाशबन्धव्याकुलीकृत सपरिवार चित्रग्रीवम् । आह च सविषादम् । भद्र ।
27 किमिदम् । कथय कथयेति । चित्रग्रीव । वयस्य । विद्वानसि । किमनेन पृष्टेन ।
अपि च ।

यस्माच्च येन च यदा च यथा च यच्च
30 यावच्च यत्र च शुभाशुभमात्मकर्म ।
तस्माच्च तेन च तदा च तथा च तच्च
तावच्च तत्र च कृतान्तवशादुपैति ॥ ५ ॥

पुनरप्याह ।

नैवान्तरिक्षे न समुद्रमध्ये
3 न पर्वतानां विवरप्रदेशे ।
नास्तीह पृथ्व्यां स हि को ऽपि देशो
यत्र स्थितं न प्रसहेत कर्म ॥ ६ ॥

A 136 6 हिरण्य आह । एवमेतत् ।

सद्भावोजनशतात्पश्यति ह्यामिष खग ।
स एव काले सम्प्राप्ते पाशबन्ध न पश्यति ॥ ७ ॥
9 शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडन
गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।
मतिमतां च निरीक्ष्य दरिद्रता
12 विधिरहो बलवानिति मे मति ॥ ८ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

व्योमैकान्तरचारिणो ऽपि विहगा संप्राप्नुवन्त्यापदं
15 बध्यन्ते बडिशैरगाधसलिलान्मीना समुद्रादपि ।
दुर्नीतं किमिहास्ति किं सुचरित क स्थानलाभे गुण
कालो हि व्यसनप्रसारितभुजो गृह्णाति दूरादपि ॥ ९ ॥

18 पुनरप्याह ।

गत्वापि दूरमाकाशं पक्षाभिज्ञा महर्षय ।
गन्तुं तत्र न शक्तास्ते यत्र मृत्योरगोचर ॥ १० ॥
21 पृथिवी दह्यते यत्र मेरुश्चापि विशीर्यते ।
शुष्यते सागरजल शरीरे तत्र का कथा ॥ ११ ॥
वज्रसारशरीराणां देवानां यदनित्यता ।
24 कदलीगर्भतुच्छेषु का चिन्तान्येषु देहिषु ॥ १२ ॥
मृत्योरत्युग्रदंष्ट्रस्य प्रमत्ता खल्विमा प्रजा ।
वने जिघांसो सिंहस्य मृगी काभिमुखं स्थिता ॥ १३ ॥
27 सर्वोपायैर्यदा नास्ति मृत्योरन्या प्रतिक्रिया ।
धृतिमालम्ब्य यत्नेन स्वचित्तं परिभाव्यताम् ॥ १४ ॥
कश्चित्तावत्त्वया दृष्ट श्रुतो वा शङ्कितो ऽपि वा ।
30 क्षितौ वा यदि वा स्वर्गे यस्य मृत्युर्न विद्यते ॥ १५ ॥

A 137 एवमुक्त्वा चित्रग्रीवस्य पाशांश्छेत्तुमारब्ध । तेनापि निषिद्धो मा तावन्मम पाशा । किंतु प्रथमं मत्परिजनस्य छिद्यन्तामिति । एवं द्वितीये तृतीये हिरण्य

कुपितो ऽब्रवीत् । भद्र ' कथं स्वव्यसनानपेक्षां कृत्वा परस्य व्यसनमोक्षः क्रियत इति ।
सो ऽब्रवीत् । भद्र ' न मन्युः कार्यः । श्रूयतां तावत् । अयं किलाश्रयणीयगुणो-
3 पेत इति कृत्वामी स्वामिनं परित्यज्य मच्चक्रमनुप्रविष्टाः । यतो ऽस्य पञ्चरात्रम् '
अस्य दशरात्रम् ' मासो ऽस्य ' अस्य मासाधिकः संवत्सरो गतः प्रविष्टस्येति । तद्या-
वदमुं भवान्मम पाशं न छिनत्ति ' तावदश्रान्तमेषां छेत्स्यसि । आदौ च मम छिन्ने
6 कदाचिद्भवान्क्रममियात् । तत्साधुनयत एवं मयाभिहितम् । तच्छ्रुत्वा हिरण्य आह ।
मया तावद्भवत उपधापरीक्षेयं कृता । साध्वाश्रयणीयगुणोपेतो ऽसि ।

कारुण्यं संविभागश्च यथा भृत्येषु वर्तते ।
9 चित्तेनानेन शक्तस्त्वं त्रैलोक्यमपि शासितुम् ॥ १६ ॥

A 138 तत् ' भद्र ' अशेषमधुना पाशच्छेदं कृतमवधारय । तथा चानुष्ठितवान् ।
मुक्तबन्धनस्तु चित्रग्रीवो हिरण्यमापृच्छ्य क्ष्माप्युत्पत्य प्रायात् । हिरण्यो ऽपि स्वं
12 दुर्गं प्रविष्टः ।

A 139 लघुपतनको ऽप्यादितः प्रभृत्येव तद्दृष्ट्वा तत्समीपपादपावस्थितो ऽचिन्तयत् ।
अहो ' महदिदमाश्चर्यं हिरण्याच्चित्रग्रीवमोक्षणम् । *तन्ममापि युक्तं हिरण्येन चि-
15 त्रग्रीववत्प्रीतिकरणम्* ' येनास्माकमीदृशानि पाशबन्धनव्यसनान्युत्पद्यन्त इति । एवं
संप्रधार्य तस्मात्पादपादवरुह्य विवरद्वारमासाद्य पूर्वोपलब्धनामानं हिरण्यं व्याहृत-
वान् । भद्र हिरण्य ' इतस्तावदिति । तच्छ्रुत्वा हिरण्यो ऽचिन्तयत् । किमद्यापि
18 कश्चित्सावशेषपाशबन्ध एवावतिष्ठते । आह च । को भवान् । असावपि लघुपत-
नको ऽहमित्याख्यातवान् ' जात्या पुनर्वायस इति । हिरण्यो ऽन्तर्गत एवापश्यत् ।
भिन्नाञ्जनचूर्णभृङ्गाङ्गारराशिस्त्रीकेशपाशपरभृततुल्यच्छविं तं दरीद्वारगतं वायसं दृष्ट्वा-
21 ब्रवीत् । अपगम्यतामस्मात्स्थानादिति । वायसः । श्रूयतां तावत् । अहं चित्रग्री-
वमोक्षणं दृष्ट्वा बहुमनोरथमिच्छामि भवता सह मित्रत्वमिति । यत्कारणम् ' अस्मा-
कमीदृशानि व्यसनान्युत्पद्यन्त इति । तानि तु त्वया नाथेनायत्नमपासनशक्यानि
24 भवन्ति । किं बहुना ।

गुणा अनुक्ता अपि ते स्वयं यान्ति प्रकाशताम् ।
छाद्यमानापि सौगन्ध्यमुद्वमत्येव मालती ॥ १७ ॥

A 140 27 तच्छ्रुत्वा हिरण्यो ऽब्रवीत् । भद्र ' स्वभावचपलस्त्वम् । उक्तं च ।

आत्मनश्चपलो नास्ति कुतो ऽन्येषां भविष्यति ।
तस्मात्सर्वाणि कार्याणि चपलो हन्त्यसंशयम् ॥ १८ ॥

30 अपि च ।

उत्पथेन क्वचिद्याति क्वचिन्मार्गेण गच्छति ।
मुहुरुष्णो मुहुः शीतश्चपलश्चपलायते ॥ १९ ॥

A 141 तद्पगम्यतामस्माद्दुर्गोपरोधस्थानात् ।

A 142 सो ऽब्रवीत् । भद्र । चपलो न चपल इति । किमनेन निष्ठुरवचनेन । नि
3 श्चयो ऽयमवश्यं भवता सह मैत्री कर्तव्येति । हिरण्यो विहस्याब्रवीत् । भद्र ।

यदशक्यं न तच्छक्यं यच्छक्यं शक्यमेव तत् ।
नोदके शकटं याति न नावा गम्यते स्थले ॥ २० ॥
6 यद्येन युज्यते लोके बुधस्तत्तेन योजयेत् ।
अहमन्नं भवान्भोक्ता कथं प्रीतिर्भविष्यति ॥ २१ ॥

A 143 वायस ।

9 भक्षितेनापि भवता नाहारो मम पुष्कल ।
त्वयि जीवति जीवेयं चित्रग्रीव इवानघ ॥ २२ ॥

A 144 तेन हि न युक्तं प्रार्थयमाने मयि भवतो ऽनादरं कर्तुम् । तिरश्चामपि समय
12 कारणेन नाविश्वासमुपयान्ति सन्त । कथम् ।

साधो प्रकुपितस्यापि न मनो याति विक्रियाम् ।
न हि तापयितुं शक्यं समुद्राम्भस्तृणोल्कया ॥ २३ ॥

15 अपि च ।

खण्डित कुट्टितश्चैव पुनरेव द्रवीकृत ।
तथापि लवणं स्वादुर्गोचर्जे विकृति कुत ॥ २४ ॥

A 145 18 ततो विहस्य हिरण्यो ऽब्रवीत् । भद्र । इह तावल्लोके द्वे वैरे शास्त्रदृष्टे । एकाङ्ग
वैरमुभयवैरं च । वायस । कस्तयोर्विशेष । हिरण्य । *यो विहन्यात्परस्परम् ।
अन्यो ऽन्येन भक्ष्यते । परस्परापकारात्तदुभयवैरमिति ।* य पूर्वमेव हत्वा भक्ष
21 यति । न चासौ तस्यापकरोति न हिनस्ति न भक्षयति । तदेकाङ्गवैरम् । अक
स्मात् । यथा । अश्वमहिषं मार्जारमूषकमहिनकुलम् । किमश्वो महिषस्य । सर्पो वा
बभ्रो । मूषको वा मार्जारस्यापकरोति ।

A 146 24 तत्सर्वथा किमशक्येन समयकारणेन । उक्तं च ।

शत्रुणापि न संदध्यात्सुश्लिष्टेनापि संधिना ।
अतप्तमपि पानीयं शमयत्येव पावकम् ॥ २५ ॥

27 अपि च ।

सुहृदयमिति दुर्जने ऽस्ति काशा
न कृतमस्य मयेति लुप्तमेतत् ।
30 स्वजन इति पुराणशब्द एषो
धनलवमात्रनिबन्धनो हि लोक ॥ २६ ॥

अन्यच्च ।

दृष्टो वा सुकृतशतोपलालितो वा
श्लिष्टो वा व्यसनशताभिरक्षितो वा ।
3 द्वौ शील्याज्जनयति नैव जात्वसाधु-
र्विस्रम्भ भुजग इवासमध्यसुप्त ॥ २७ ॥
महताप्यर्थसारेण यो विश्वसति शत्रुषु ।
6 भार्यासु च विरक्तासु तदन्त तस्य जीवितम् ॥ २८ ॥
सकृद्दुष्ट तु यो मित्र पुन सधातुमिच्छति ।
स मृत्युमुपगृह्णाति गर्भमश्वतरी यथा ॥ २९ ॥
9 अपराधो न मे ऽस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् ।
विद्यते हि नृशंसेभ्यो भय गुणवतामपि ॥ ३० ॥

A 147 वायस । श्रुत मयैतत् । किंतु सर्वथाह त्वामात्मीकरोमि । शक्य चैतत् । तथा हि ।

1 द्रवत्वात्सर्वलोहाना निमित्तान्मृगपक्षिणाम् ।
भयाल्लोभाच्च मूर्खाणा सगत दर्शनात्सताम् ॥ ३१ ॥

अन्यच्च ।

15 मृद्घटवत्सुखभेद्यो दु सधानश्च दुर्जनो भवति ।
सुजनस्तु कनकघटवद्दुर्भेद्य सधनीयश्च ॥ ३२ ॥

A 148 यद्येतदेव स्यात् । तथा त्वया समयो मे युक्त एव स्यात् । अन्यथास्मिन्नेव स्थाने 18 प्राणपरित्याग करिष्यामीति ।

A 149 तच्छ्रुत्वा हिरण्यो ऽब्रवीत् । प्रत्यायितो ऽह भवता । तथा नाम । किंतु मा किल भवान्मंस्यते । अज्ञो ऽयम् । मया बुद्धिकौशलेनाभिहितमिति । यत एतन्मया 21 भवत प्रदर्शितम् । अधुना त्वदङ्कगत मे शिर । यद्येवं मा विनाशयसि । तथा प्यर्चित इति । एवमुक्त्वा निर्गन्तुमारब्ध ।

A 150 ईषच्च निर्गत पुनरवस्थित । वायसेनाभिहित । भद्र । किमद्यापि ममोपर्य- 24 विश्वासकारणम् । हिरण्य । अस्ति किंचिद्वक्तव्यम् । इह हि चित्तवित्ताभ्यां लोको यापयति । तयोर्वैरम् । चित्तवित्ताभ्या सगमो वृद्धये । न पुनर्वित्त प्रभूतमपि । विनाशाय कश्चिल्लावकेभ्यस्तिलान्प्रयच्छति । मत्स्येभ्यो जालम् । किमसावुपकाराय । 27 न मूलोच्छित्तये । तथा मत्स्यमपि बडिशेनापकृष्य च्छित्त्वा चर्मापनयनशेषाङ्गपरि रक्षणार्थमसौ तेष्वारब्ध । साधु चेदमुच्यते ।

नास्ति जात्या रिपुर्नाम मित्र नाम न विद्यते ।
30 सामर्थ्ययोगाज्जायन्ते मित्राणि रिपवस्तथा ॥ ३३ ॥
बाध्यन्ते न ह्यविश्वस्ता दुर्बला बलवत्तरै ।
विश्वस्तास्त्वाशु बाध्यन्ते बलवन्तो ऽपि दुर्बलै ॥ ३४ ॥

तथा ।

> नोपकारः सुहृच्चिह्नं नापकारो ऽरिलक्षणम् ।
> 3 प्रदुष्टमप्रदुष्टं वा चित्तमेवात्र कारणम् ॥ ३५ ॥

A 151 स उपलब्धचित्तो ऽहमधुना भवतो नापायं पश्यामि । उक्तं च ।

> आजीवितान्ताः प्रणयाः कोपाश्च क्षणभङ्गुराः ।
> 6 परित्यागाश्च निःसङ्गा न भवन्ति महात्मनाम् ॥ ३६ ॥

A 152 मया किलैव ज्ञातम् । यदि युष्मदन्यन्मित्रं भविष्यति । स मां विश्वासोपगतं
विनाशयिष्यति । वायसः ।

> 9 गुणवन्मित्रनाशेन यन्मित्रमुपलभ्यते ।
> शालिस्तम्बविरोद्धारं श्यामाकमिव तत्त्यजेत् ॥ ३७ ॥

A 153 तच्च श्रुत्वा त्वरिततरं निर्गत्य सादरं परस्परं समागतौ ।

> 12 प्रीतिं निरन्तरां कृत्वा दुर्भिदां नखमांसवत् ।
> मूषको वायसश्चैव गतावेकान्तमित्रताम् ॥ ३८ ॥

A 154 सुमुहूर्तं च स्थित्वा लघुपतनको हिरण्यमाह । प्रविशतु भवान्स्वभवनम् । अहं
15 मप्याहारार्थं गच्छामीति । एवमुक्त्वा प्रायात् ।

A 155 किंचिच्च वनगहनं प्रविश्यापश्यच्छार्दूलव्यापादितं वनमहिषम् । तत्रापतत् । प्रका
ममाहारं कृत्वा सुपुष्पितकिंशुकस्तबकतुल्यां मांसपेशीमादाय हिरण्यान्तिकमागतः ।
18 तं चाहूयाब्रवीत् । भक्ष्यतामिदं मयोपनीतमभिनवं पिशितमिति । तस्यापि तेन
हिरण्येनादृतेन भूत्वा श्यामाकतण्डुलानां निस्तुषाणां सुमहान्पुञ्जः कृतः । आह च ।
सखे । भक्ष्यन्तामिमे स्वसामर्थ्येन मयोपनीतास्तण्डुला इति । ततस्तौ च परस्परं
21 सुतृप्तावपि स्नेहसूचनार्थं भक्षितवन्तौ । प्रतिदिनं च लोकातीतस्नेहपुरःसरं कालो
ऽतिवर्तते ।

A 156 अथ कदाचिल्लघुपतनक आगत्य हिरण्यमपृच्छत् । भद्र हिरण्य । अहमस्मात्स्था
24 नादन्यत्स्थानं गच्छामि । हिरण्यः । वयस्य । किं निमित्तम् । वायसः । निर्वेदात् ।
हिरण्यः । कस्ते निर्वेदः । वायसः । प्रतिदिनं मे चक्षुभरणमुत्पद्यते । सततं दृष्टपा
शबन्धनप्रत्यवाया पतत्रिणो विपद्यन्ते । तदलमीदृशेन प्राणधारणेन । अतो वि
27 शिष्टस्थानं गत्वा विपुलह्रदमुपाश्रितो मन्थरको नाम जाह्नवीतीरे॰मम प्रियमित्रं
कच्छपः प्रतिवसति । तमाश्रित्य येन केनचिद्रुरुमत्स्यमण्डूकावयवादिना समुत्पन्ना
हारः कालमनुद्वेगेन सुखं यापयिष्यामि । अलमनेनाविशिष्टेनात्ययिकस्थानेनेति ।
30 तच्छ्रुत्वा हिरण्यो ऽब्रवीत् । अहमपि भवता सहागमिष्यामि । वायसः । किं भ
वतो ऽपि निर्वेदकारणम् । हिरण्यः । अस्ति निर्वेदकारणम् । किं च । बहु वक्तव्यम् ।

तत्रैव च तत्कथयिष्यामीति । वचनसमकालमेव लघुपतनकेन चञ्चा परिगृह्याशु महाह्रद प्रापित ।

A 157 3 अथ वायसमायान्त दृष्ट्वा मन्थरको ऽप्यात्मशङ्कया पुलिनादुत्प्लुत्याम्भसि निमग्न ।

अब्दुर्गे चैवमास्ते तु न भय विद्यते क्वचित् ।
समुद्रकुक्षिमासाद्य विश्वस्तो मन्थरस्तथा ॥ ३९ ॥
6 वायसेन तु संगृह्य नीतो ऽसौ तत्र मूषक ।
एकारिमित्रता तेन गत सर्वत्र वस्तुनि ॥ ४० ॥
परीक्षमाणस्तन्मित्र मन्थरो नाम कच्छप ।
9 पूर्वोपकारिण ह्यद्य सर्वकार्यार्थसाधकम् ॥ ४१ ॥
अब्दुर्गमतुलं लब्ध्वा तथापि चकितो ऽभवत् ।
प्रवृत्तकार्यविस्रम्भो मन्थरो देशकालवित् ॥ ४२ ॥

A 158 12 लघुपतनको ऽप्युदकसघट्टक्षुभितहृदय किमिदमिति वितर्क्य हिरण्य पुन पुलिने ऽवस्थाप्य विपुल वृक्षमधिरूढो जिज्ञासु । तत्रस्थस्याब्रवीत् । * * * * * / * *

A 159 वयस्य । मयादौ जातु न भवानयमिति सामान्यदर्शनात्तर्कितम् । न विना 15 जनससर्ग वायसानामिहागम इति । अतो ऽहमुपायासक्त । तन्नान्यथावगन्तव्यम् । पुनरप्याह । अपि भवत शिवम् । कुतस्त्व कथ चैतद्विजन वनमागतो ऽसि । त्व तावदजस्र जनपदमध्यजीवी । कथमस्मिन्विजने वने वृत्ति करिष्यसि । अथ सो ऽपि 18 तस्य यथावस्थितमात्मनो निर्वेदकारणमाखुमाख्यातवान् । अवगतार्थश्च मन्थर पुन रपृच्छत् । भवतो विधुरमिदमाश्चर्य पश्यामि । कथमाखुना सह सगत भवत ।

A 160 वायसो ऽब्रवीत् । यस्य जिह्वासहस्र स्यात् । सो ऽस्य दीर्घायुषो गुणविस्तर 21 यथावस्थित ब्रूयात् । साधु चोच्यते ।

आजीवितान्ता प्रणया कोपाश्च क्षणभङ्गुरा ।
परित्यागश्च नि सङ्गो न भवन्ति महात्मनाम् ॥ ४३ ॥

A 161 24 इति यथावृत्तं तस्मै चित्रग्रीवविमोक्षणमाख्यातवान् । आत्मनश्च तेन सह संगतम् । मन्थरो ऽपि हिरण्यगुणमाहात्म्यश्रवणविस्मितो हिरण्यमपृच्छत् । भवतो ऽपि जनपदमाश्रित्याजस्र वर्तते प्राणयात्रा । अथ केन निर्वेदेन केन वा परिभवकारणेन 27 स्वदेशमित्रबन्धुकलत्रादिपरित्यागो भवता व्यवसित इति ।

A 162 अथ हिरण्यो ऽकथयत् ।

॥ कथा १ ॥

अस्ति दाक्षिणात्ये जनपदे मिहिलारोप्यं नाम नगरम्। तस्य
3 नातिदूरे परिव्राजकावसथः। तत्र परिव्राड्जूटकर्णो नाम प्रति-
वसति स्म। स भिक्षावेलायां तस्मान्नगरात्तीर्थभूत इति ब्राह्मण-
गृहेभ्यः सखण्डगुडदाडिमगर्भाणां स्निग्धद्रवपेशलानामन्नविशे-
6 षाणां भिक्षाभाजनं परिपूर्णं कृत्वा तमावसथमवगम्य यथाविधि
व्रतकालं कृत्वा तत्र शेषमापोतके सुगुप्तं कृत्वा नागदन्तके स्थाप-
यति। अहं सपरिजनस्तेन वर्ते। एवं भक्ष्यमाणे तस्मिन्सुप्रयत्न-
9 स्थापितेऽपि निर्विस्स्थानात्स्थानमुच्चैर्मत्प्रति भयात्संक्रमयति।
तदप्यहमनायासेन प्राप्नोमि भक्षयामि च।

अथैवं गच्छति काले कदाचित्तस्य परिव्राड्बृहत्स्फिङ्नाम प्रा-
12 घुणक आगतः। स जूटकर्णस्तस्य स्वागताद्युपचारं कृत्वा कृतय-
थोचितव्रतकालस्तस्मिन्नापोतके शेषं सुगुप्तं कृत्वा खट्वासीनः शय-
नगतं बृहत्स्फिजमपृच्छत्। भवानितो मया वियुक्तः। ततः आरभ्य
15 केषु देशान्तरेषु तपोवनेषु वा परिभ्रान्त इति। असावकथयत्।
अथ कदाचिदहं महाकार्त्तिक्यां महातीर्थवरे पुष्करे स्नानं कृत्वा
महतो जनसमूहदोषाद्भवता वियुक्तः। ततोऽहं गङ्गाद्वारप्रया-
18 गवाराणस्यादिष्वनुकूलप्रतिकूलां जाह्नवीमनु पर्यटन्। किं ब-
हुना। कृत्स्नं महीमण्डलं समुद्रपर्यन्तमवलोकितवान्। अर्धा-
ख्याते च तस्मिञ्जूटकर्णः परिव्राड्नागदन्तोपश्लिष्टो मुहुर्मुहुर्जर्जरम-
21 वादयत्। कथ्यमानविघ्ने च क्रियमाणे कुपितो बृहत्स्फिगाह।
अहमादृतो भूत्वा भवतः कथयामि। भवतस्तु किमर्थमनादरः।
तथा च।

विमानना दुश्चरितानुकीर्तनं
कथाप्रसङ्गो वचनाद्विस्मयः ।
3 न दृष्टिदानं कृतपूर्वनाशनं
विरक्तभावस्य नरस्य लक्षणम् ॥ ४४ ॥

सो ऽब्रवीत् । भद्र ' न मन्युः करणीयः । पश्य ' अयं मे मूषको 6 महतो ऽपकारान्करोति ' भिक्षाभाजनप्रध्वंसान्न चाहमेनं शक्नोमि निवारयितुम् । सो ऽब्रवीत् । किमेष एकको ऽत्र मूषकः ' उतान्ये ऽपि मूषकाः । सो ऽब्रवीत् । किमन्यैर्मूषकैः । अयं मां दुष्टो योगी- 9 वाजस्रं छलयति । तच्छ्रुत्वासावाह । जूटकर्ण ' न मूषकमात्रस्ये- दृशी शक्तिर्भवति ' किं तर्हि कारणेनात्र भवितव्यम् । उक्तं च ।

नाकस्माच्छाण्डिली माता विक्रीणाति तिलैस्तिलान् ।
12 लुञ्चितांल्लुञ्चितैरेव कार्यमत्र भविष्यति ॥ ४५ ॥

जूटकर्ण आह । कथं चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा २ ॥

1 अस्ति ' अहं कदाचिदभ्यर्णासु वर्षासु कस्मिंश्चिदधिष्ठाने स्थि- तिग्रहणनिमित्तं कंचिद्ब्राह्मणमावासं प्रार्थितवान् । वर्षास्वतीतासु पुनर्विहारार्थं प्रहरशेषायां शर्वर्यां प्रतिबुद्धो ऽचिन्तयम् । 18 कतमेन दिग्भागेनावगन्तव्यम् । अथ युगपदसावपि ब्राह्मणस्तस्यां वेलायां प्रतिबुद्धो जालकान्तरितां भार्यामपृच्छत् । ब्राह्मणि ' श्रूयताम् । श्वः पर्वकालो भविता । तत्र त्वया यथाशक्ति ब्राह्मण- 21 भोजनं कर्तव्यमिति । असावाह वज्रपरुषाक्षरया गिरा । कुतस्ते ब्राह्मणभोजनस्य शक्तिरत्यन्तदरिद्रस्येति । एवमुक्तो ऽसौ कूपे प्रक्षिप्त इव न वचः किंचिदवोचत् । पुनरपि चिरादब्रवीत् । ब्राह्मणि '

कर्तव्य सचयो नित्य न तु कार्यो ऽतिसचय ।
अतिसचयशीलो ऽय धनुषा जम्बुको हत ॥ ४६ ॥

3 असावब्रवीत् । कथ चैतत् । ब्राह्मणो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ३ ॥

अस्ति कस्मिंश्चिदधिष्ठाने मासवृत्तिर्व्याध. । स प्रत्युषस्युत्थाय
6 किंचिद्वनमनुप्रविश्य शीघ्रमेव मृग विद्धा कृतमाससचय. प्रत्या-
गच्छन्महति तीर्थावतारे ऽवतरन्महिषशावतुल्यमुद्धृतविषाण कर्द-
मपिण्डावलिप्तगात्र सूकरमपश्यत् । त दृष्ट्वाशुभनिमित्तप्रचोदितो
9 भयमागत । प्रतिनिवृत्य च प्रतिबद्धगति सूकरेण मास सकों-
चितक भूमौ प्रक्षिप्य धनु सशर च कृत्वेदमुवाच ।

न मे धनुर्नापि च बाणसधन
12 किमेष शङ्का समुपैति सूकर ।
प्रसह्य पश्याम्यहमस्य निश्चय
यमेन नून प्रहितो ममान्तिकम् ॥ ४७ ॥

15 इत्युक्त्वा तस्मै विषदिग्धमिषु प्राहिणोज्जत्रुस्थाने विद्धा परपार्श्व-
गत च कृतवान् । सूकरेणापि प्रहारमूर्च्छितेनोत्तम जवमास्थाया-
वस्करप्रदेशे तथाभ्याहत । येन गतासुस्त्रिधागतशरीरो निपतित' ।
18 अथ तस्मिन्महति विषमे वृत्ते मृगलुब्धकसूकरप्रस्तरे क्षुत्क्षामकु-
क्षिर्दर्दुरको नाम गोमायुराहारार्थी तमुद्देशमागतो ऽपश्यन्मृगसूक-
रलुब्धकान् । तांश्च दृष्ट्वा पर परितोषमुपागत । आह च ।

21 माझपानानि सततमुत्पद्यन्ते हि देहिनाम् ।
लब्ध्वा प्रभूतमन्नाद्य क्रमशस्तूपयोजयेत् ॥ ४८ ॥

इति। एवमुक्त्वा धनु प्रतिबन्ध भक्षयितुमारब्ध । कथमपि दैवा-
च्छिन्ने प्रतिबन्धे वक्ष प्रदेशे भिन्न पञ्चत्वमुपगत इति ।

3 अतो ऽहं ब्रवीमि। कर्तव्य सचयो नित्यमिति। तत्' ब्राह्मणि'
स्वाध्याज्जीव्यते । तच्च श्रुत्वा ब्राह्मण्याह । अस्ति मे तिलस्तोक
तण्डुलस्तोक च । स त्व प्रत्युषस्युत्थाय समित्कुशाद्यानयनार्थ वन
6 गच्छ । अहमपि सहानेन शिष्येण कामन्दकिना ब्राह्मणत्रयस्य
साधयिष्यामि कृसरमिति । तथा चानुष्ठिते तिलप्रस्थ कामन्दकि-
नाधिष्ठित लुञ्चयेत्यास्थापितम्। तथा चातिव्यग्रत्वात्ते तिला कथ-
9 मपि दैवाच्छुना विट्ठालिता ' तया चाभ्यन्तरस्थया दृष्टा । ततो
ऽसावब्रवीत् । कामन्दके ' न शोभनमापतितम् । विघ्नमुत्पन्न
ब्राह्मणतर्पणस्य । तथापि गच्छ ' इमास्तिलाल्लुञ्चितानपि कृष्ण-
12 तिलै परावर्तयित्वा शीघ्रमागच्छ । कृष्णकृसरमेव करिष्यामि ।
तथा चानुष्ठिते यस्मिन्वेश्मन्यह भिक्षार्थमुपागत ' तस्मिन्नेव का-
मन्दकिरपि तिलविक्रयार्थमनुप्रविष्टो ऽकथयत्। गृह्यन्तामिमे ति-
15 ला । ब्राह्मण्याभिहित । कथ तिला दीयन्त इति। कामन्दकिराह।

शुक्लान्कृष्णै प्रयच्छामि यदीष्ट गृह्यतामिति ।
तथेमे लुञ्चिता भद्रे लुञ्चानेव देहि मे ॥ ४९ ॥

18 तथा च वृत्ते भर्तास्या समागत । तेनाभिहितम् । भद्रे ' कि-
मेतदिति। सा तमाह। समार्घास्तिला मया लब्धा ' शुक्ला कृष्णै ।
ततो ऽसौ विहस्याब्रवीत् ।

21 नाकस्माच्छाण्डिली माता विक्रीणाति तिलैस्तिलान् ।
लुञ्चिताल्लुञ्चितैरेव हेतुरत्र भविष्यति ॥ ५० ॥ इति ।

एवमाख्यायाब्रवीत्परिव्राट्। अस्ति किंचित्खनित्रमिति। जूट-
4 कर्ण आह। बाढम् ' अस्ति। उपनीते च तस्मिन्कक्ष्या बद्ध्वा सद्-

च्छीषपुट पृष्टवान् । कतरस्तस्य सचरणमार्ग इति । आख्याते च तस्मिन्खातकर्म कर्तुमारब्ध । अह चादावेव तयोरात्मगतमालाप
3 श्रुत्वाहारमुत्सृज्य कौतुकपरो ऽवस्थित आसम् । यदा त्वसौ दुर्गान्वेषण कर्तुमारब्ध । तदा मया ज्ञातम् । उपलब्धमनेन दुरात्मना मदीयविवरद्वारमिति । मयापि केनापि साधुना पूर्वस्थापित
6 सुवर्णमाप्तमासीत् । तत्प्राधान्याच्चाह शक्तिमन्तमात्मान मन्ये । असावपि दुष्टो विवरानुसारात्तदुपलभ्य गृहीत्वा च धन पुनरावसथ प्राप्तो जूटकर्णमब्रवीत् । इद तस्य तद्ब्रह्महृदयम् । यस्यासौ
9 सामर्थ्यादशक्यमपि स्थानमुत्पतति । अर्धार्ध च विभज्य सुखासीनौ स्थितौ ।

त चाहमात्मनो ऽवसाद प्राप्याचिन्तयम् । कदाचिदिहस्थस्य
12 मे प्रदीपमुज्ज्वाल्यासशयमासाद्य मा हन्यु । इति तस्मात्स्थानादन्यद्दुर्गस्थान कृतवान् । अन्ये च । ये ममानुचरा । त आगत्य मामब्रुवन् । भद्र हिरण्य । त्वत्समीपवर्तिनो वयमत्यन्तक्षुधार्ता ।
15 ग्रासमात्रमप्यस्माक नास्ति । अस्त गते ऽपि दिवसे न किंचिदस्माभिरासादितम् । तदर्हस्यद्यापि तावदस्मान्सतर्पयितुमिति । तथा नामेत्युक्त्वाहमावसथ तै सम गत । एकान्तावस्थितश्च तयोर्दु-
18 रात्मनो. पूर्वाख्याते शेषमालापमशृणवम् । अथ जूटकर्णस्तथैवाख्याने वश चालयति स्म । तेनाभिहित । किमद्यापि निराक्रान्ते तस्मिन्मुहुर्मुहुश्चालयसि वशम् । स्थीयताम् । अलमिति । यतो ऽसा-
21 वाह । भद्र । एष ममापकारी मूषक पुन पुनरायाति । स विहस्याब्रवीत् । मा भैषी । न किंचिदस्त्येतत् । यत ।

भवत्यर्थेन बलवानर्थाद्भवति पण्डित ।
24 पश्येम मूषक पाप स्वजातिसमता गतम् ॥ ५१ ॥

अपि च। यदस्योत्पतने शक्तिकारणम्। तदावयोरेव हस्तगतम्।
अह तु तथैव समर्थितवान्। सत्यमाहायम्। न ममाद्याङ्गुलक-
3 स्याप्युत्पतने शक्तिरस्तीति। शृणोमि चानुचराणा परस्परालापम्।
आगच्छत। गच्छाम। नायमद्य तृणस्यापि कुब्जीकरणे समर्थ।
एवमुक्त्वा पञ्चाशन्मात्रा गता। पुनरपि पञ्चविशति। दश पञ्च
6 चेति। अथान्ये द्वादशाष्टौ। अथावशिष्टौ द्वौ। तत्राप्येको ऽब्रवीत्।
अयमात्मनो ऽप्युदरभरणे न समर्थ। किं पुनरन्येषाम्। इत्युक्त्वा
निरपेक्षो ऽसावपि प्रायात्। ततो ऽह परिचिन्त्यैतावदिति स्वमा-
9 लय गत। प्रभातसमये सर्व एव सपत्नसकाश गता। दरिद्रो ऽसा-
विति वदन्त। तथा प्रवृत्तानामनुचराणामेको ऽपि न मत्सका-
शमागच्छत्। पश्यामि च। मा दृष्ट्वा समुख त एव मत्सपत्ने सह
12 परस्पर किलकिलायन्तो हस्तास्फालनैर्ममानुचरा सक्रीडन्ति स्म।
चिन्तित च मया। यथा। एवमेतत्।

यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवा।
15 यस्यार्था स पुमाल्लोके यस्यार्था स च पण्डित॥ ५२॥

अपि च।

अर्थेन हि विहीनस्य पुरुषस्याल्पमेधस।
18 विच्छिद्यन्ते क्रिया सर्वा ग्रीष्मे कुसरितो यथा॥ ५३॥

त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीन
पुत्राश्च दाराश्च सुहृज्जनाश्च।
21 तमर्थवन्त पुनराश्रयन्ते
अर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धु॥ ५४॥

दरिद्रस्य मनुष्यस्य प्राज्ञस्य मधुरस्य च।
24 काले ऽप्युक्त हित वाक्य न कश्चित्प्रतिपद्यते॥ ५५॥

चण्डालश्च दरिद्रश्च द्वावेतौ सदृशौ मतौ ।
चण्डालस्य न गृह्णन्ति दरिद्रो न प्रयच्छति ॥ ५६ ॥
3 अर्थेन परिहीणं तु नरमस्पृश्यतां गतम् ।
त्यजन्ति बान्धवाः सर्वे मृतं सत्त्वमिवासवः ॥ ५७ ॥
अर्थेन हीनः पुरुषस्त्यज्यते मित्रबान्धवैः ।
6 त्यक्तलोकक्रियादारः परासुरिव निष्प्रभः ॥ ५८ ॥
शून्यमपुत्रस्य गृहं चिरशून्यं यस्य नास्ति सन्मित्रम् ।
मूर्खस्य दिशः शून्याः सर्वं शून्यं दरिद्रस्य ॥ ५९ ॥
9 [उत्तिष्ठ क्षणमेकमुद्वह सखे दारिद्र्यभारं गुरुं
क्लिष्टो यावदहं चिरं मरणजं सेवे त्वदीयं सुखम् ।
इत्युक्तो धनवर्जितेन विदुषा गत्वा श्मशाने शवो
12 दारिद्र्यान्मरणं वरं सुखकरं ज्ञात्वा स तूष्णीं स्थितः ॥ ६० ॥]
किमपरं भोः । न कश्चिदन्यः प्रतिवचनमपि ददाति ।
तानीन्द्रियाण्यविकलानि तदेव नाम
15 सा बुद्धिरप्रतिहता वचनं तदेव ।
अर्थोष्मणा विरहितः पुरुषः स एव
शेते हकार इव संकुचिताखिलाङ्गः ॥ ६१ ॥
18 तत्प्रायशो लोके स्वरूपमीदृशम् । विनिपतितमार्यमपि जनं
दृष्ट्वा धन्यन्धो मूकश्च भवति धनमदावलेपात् । तथा च ।
विलोचने चाविकले च वीक्षते
21 स्फुटा च वागस्ति न चापभाषणम् ।
अहो नृशंसैर्विभवैस्तथा कृतः
यथेश्वरो याचनयन्त्रतां गतः ॥ ६२ ॥

तन्मादृशाना किं नाम तद्वर स्यात् । यस्य स्यादीदृश फलविपाक । यत्सतत देहीति वक्ति । तत्सर्वथा धनहीनस्य ममाधुना नेह श्रेय । उक्त च ।

वसेन्मानाधिक स्थान मानहीन न सवसेत् ।
मानहीन सुरै सार्ध विमानमपि वर्जयेत् ॥ ६३ ॥

6 एवमुक्त्वाप्यहं पुनरप्येवमचिन्तयम् । किमर्थिता कस्यचित्करोमि । तदेतत्कष्टतरम् । यत्कारणम् ।

कुब्जस्य कीटखातस्य दावनिष्कुषितत्वच ।
9 तरोरप्यूषरस्थस्य वर जन्म न चार्थिन ॥ ६४ ॥
कण्ठे गद्गदता स्वेदो मुखे वैवर्ण्यवेपथू ।
म्रियमाणस्य चिह्नानि यानि तान्येव याचत ॥ ६५ ॥

12 तदर्थित्वमपि जघन्यम् ।

वैराग्याहरण धियो ऽपहरण मिथ्याविकल्पास्पद
पर्यायो मरणस्य दैन्यवसति शङ्कानिधान परम् ।
1 मूर्त लाघवमास्पद च विपदा तेजोहर मानिना-
मर्थित्व हि मनस्विना न नरकात्पश्यामि वस्त्वन्तरम् ॥ ६६ ॥

अपि च ।

18 निर्द्रव्यो ह्रियमेति ह्रीपरिगत प्रभ्रश्यते तेजसो
निस्तेजा परिभूयते परिभवान्निर्वेदमागच्छति ।
निर्विण्ण शुचमेति शोकमनसो बुद्धि परिभ्रश्यति
21 निर्बुद्धि क्षयमेत्यहो निधनता सर्वापदामास्पदम् ॥ ६७ ॥

अपि च ।

वरमहिमुखे क्रोधाविष्टे करौ विनिवेशितौ
1 विषमपि वर पीत्वा सुप्त यमस्य निवेशने ।

गिरिवरतटादात्मा मुक्तो वर शतधा गतो
न तु खलजनावाप्तैरर्थैं प्रिय कृतमात्मन ॥ ६८ ॥
3 वर विभवहीनेन प्राणै सतर्पितो ऽनल ।
नोपचारपरिभ्रष्ट कृपणो ऽभ्यर्थितो जन ॥ ६९ ॥
अथैव गते केनोपायेन जीवित स्यात् । कि चौर्येण । तदपि
6 परस्वादान कष्टतरम् । यत्कारणम् ।
वर युक्त मौन न च वचनमुक्त यदनृत
वर मृत्यु श्लाघ्यो न च परकलत्राभिगमनम् ।
9 वर प्राणत्यागो न च पिशुनवाक्येष्वभिरति-
र्वर भिक्षार्थित्व न च परधनास्वादमसकृत् ॥ ७० ॥
तदर्थित्वे ऽपि हि पुरुषस्य ध्रुवो ऽवमान । कथम् ।
12 आकारपरिवृत्तिस्तु बुद्धे परिभव पुन ।
आशाहानिरिवार्थित्व परासुत्वमिवापरम् ॥ ७१ ॥
अथ कि परपिण्डेनात्मान यापयामि । कष्ट भो । तदपि द्वि-
15 तीय मृत्युद्वारम् ।
रोगी चिरप्रवासी परान्नभोजी परावसथशायी ।
यज्जीवति तन्मरण यन्मरण सो ऽस्य विश्राम. ॥ ७२ ॥
18 अपि च ।
जात कुले महति मानधनावलिप्त'
समाननाभ्युदयकाल इव प्रहर्षी ।
21 तच्छेषपिण्डमपि नाम नृपस्य भुङ्क्ते
य सारमेय इव कष्टतर किमन्यत् ॥ ७३ ॥
आशाविप्लुतचेतसो ऽभिलषिताल्लाभादलाभो वर-
24 स्तस्यालाभनिराकृता हि तनुतामापद्यते प्रार्थना ।

इष्टावाप्तिसमुद्भवस्तु सुतरां हर्षं प्रमाथी धृते
सेतोर्भङ्ग इवाम्भसां विवशतां वेगेन विस्तार्यते ॥ ७४ ॥

3 अपि च ।

तिर्यक्पातितचक्षुषां स्मयवतामुच्चैः कृतैकभ्रुवा-
माढ्यानामवलेपतुङ्गशिरसां श्रुत्वा गिरो दारुणाः ।
6 किं सद्यः स्फुटनं प्रयुक्तमुरसः सेवाकृतामर्थिना-
मन्तस्तद्यदि वज्रसारदृढया नालिप्यते तृष्णया ॥ ७५ ॥
दीना दीनमुखैर्यदि स्वशिशुकैराकृष्टचीराम्बरा
9 क्रोशद्भिः क्षुधितैर्निरन्नपिठिरा दृश्येत नो गेहिनी ।
याञ्चाभङ्गभयेन गद्गदगलप्रोच्चारितार्धाक्षरं
को देहीति वदेत्स्वदग्धजठरस्यार्थे मनस्वी पुमान् ॥ ७६ ॥

12 तन्निःस्वतेयमनेकप्रकारं मरणम् । अथ चेत्तदेव धनमात्मी-
करोमि । मया तु तयोर्दुरात्मनोरुपधानीकृता दृष्टपूर्वास्ते दी-
नाराः स्थगिताः' ।

15 एवं च संप्रधार्य गतो ऽहं तमुद्देशम् । अथ तावन्यमनस्कौ मत्वा
संजिघृक्षुरहमुपश्लिष्टः । दृष्ट्वा च मां बृहत्स्फिग्लगुडेनाताडयत् ।
अहमपि मुमूर्षुः कथमपि निवृत्तः । पुनरपि चिराद्दूद्घाश समा-
18 श्वस्य दीनारान्तिकमुपश्लिष्टस्तेन निर्दयेनैव शिरस्यभिहतः । येना-
द्यापि स्वप्नगतानामपि तादृशानामुद्विजे । पश्य चेमं तत्कालकृतं
शिरसि मे व्रणम् । साधु चेदमुच्यते ।

21 सर्वप्राणविनाशसंशयकरीं प्राप्यापदं दुस्तरां
प्रत्यासन्नभयो न वेत्ति विधुरः स्वं जीवितं काङ्क्षति ।
उत्तीर्णस्तु ततो धनार्थमपरां भूयो विशत्यापदं
24 प्राणानां च धनस्य साधनधियामन्योन्यहेतुः पणः ॥ ७७ ॥

सो ऽहं बहु विचिन्त्यास्ता धनमेतन्ममेति निवृत्तस्तृष्णात । *सुष्ठु चेदमुच्यते* ।

3 ज्ञानं चक्षुर्नेदं शीलं कुलपुत्रता न कुलजन्म ।
संतोषश्च समृद्धिः पाण्डित्यमवार्यविनिवृत्तिः ॥ ७८ ॥
सर्वाः संपत्तयस्तस्य संतुष्टं यस्य मानसम् ।
6 उपानद्गूढपादस्य सर्वा चर्मावृतेव भूः ॥ ७९ ॥
न योजनशतं दूरं वाह्यमानस्य तृष्णया ।
संतुष्टस्य करप्राप्ते ऽप्यर्थे भवति नादरः ॥ ८० ॥
9 सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्बलास्ते
पर्णैस्तृणैर्वनगजा बलिनो भवन्ति ।
मूलैः फलैर्मुनिवराः क्षपयन्ति कालं
12 संतोष एव महतां परमा विभूतिः ॥ ८१ ॥

तत्सर्वथासाध्ये ऽर्थे परिच्छेद एव श्रेयान् ।

दारिद्र्यस्य परा मूर्तिर्याच्ञा न द्रविणाल्पता ।
15 जरद्गवधनः शम्भुस्तथापि परमेश्वरः ॥ ८२ ॥

तथा च ।

को धर्मो भूतदया किं सौख्यमरोगता जन्तोः ।
18 कः स्नेहः सद्भावः किं पाण्डित्यं परिच्छेदः ॥ ८३ ॥
सन्ति शाकान्यरण्येषु नद्यश्च विमलोदकाः ।
चन्द्रः सामान्यदीपो ऽयं विभवैः किं प्रयोजनम् ॥ ८४ ॥

21 इति । एवमवधार्याहं स्वभवनमागतो ऽपश्यं चित्रग्रीवं पाशबद्धम् । इति च तं मोचयित्वानेन लघुपतनकेनाहं भवदन्तिकं प्रापितः ।

63 तदेतन्मम निर्वेदकारणम् । अपि च । न कथंचन जीव्यते ।
सभृगोरगसारङ्ग सदेवासुरमानुषम् ।
3 आ मध्याह्नात्कृताहारं भवतीह जगत्त्रयम् ॥ ८५ ॥
कृत्स्नामपि महीं जित्वा निकृष्टां प्राप्य वा दशाम् ।
वेलायां भोक्तुकामेन लभ्या तण्डुलसेतिका ॥ ८६ ॥
6 यस्यानुबन्धात्पापीयानधोनिष्ठो विपद्यते ।
तस्यार्थे को नु विबुध कुर्यात्कर्म विगर्हितम् ॥ ८७ ॥
तच्छ्रुत्वा मन्थरस्त समाश्वासितवान् । भद्र । नाधृति करणीया स्वदेशपरित्यागो
9 मया ज्ञात इति । बुद्धिमांश्चासि । किं विमुह्यसे । अपि च ।
शास्त्राण्यधीत्यापि भवन्ति मूर्खा
यस्तु क्रियावान्पुरुष स विद्वान् ।
12 उल्लाघयत्यातुरमौषध हि
किं नाममात्रेण भवत्यरोग ॥ ८८ ॥
फलं कतकवृक्षस्य यद्यप्यम्बुप्रसादकम् ।
15 न नामग्रहणादेव तस्य वारि प्रसीदति ॥ ८९ ॥
न स्वल्पमप्यध्यवसायभीरो
करोति विज्ञानविधिर्गुण हि ।
18 अन्धस्य किं हस्ततलस्थितोऽपि
निवर्तयत्यान्ध्यमिह प्रदीप ॥ ९० ॥
दत्त्वा याचन्ति पुरुषा हत्वा वध्यन्त एव हि ।
21 यातयित्वा च यात्यन्ते नरा भाग्यविपर्यये ॥ ९१ ॥
न चैतन्मन्तव्यम् ।
[स्थानस्थिता हि पुरुषा पूज्यन्ते न पदच्युता ।]
24 स्थानभ्रष्टा न पूज्यन्ते केशा दन्ता नखा नरा ।
एतज्ज्ञात्वा तु मतिमान्न स्वस्थान परित्यजेत् ॥ ९२ ॥
तत्कापुरुषवृत्तमेतत् । न हि सता स्वदेशविदेशयोर्विशेष ।
27 कों धीरस्य मनस्विन स्वविषय को वा विदेश सतो
य देशं श्रयते तमेव कुरुते बाहुप्रतापार्जितम् ।
यद्दंष्ट्रानखलाङ्गूलप्रहरणै सिंहो वनं गाहते
30 तस्मिन्नेव हतद्विपेन्द्ररुधिरैस्तृष्णां छिनत्त्यात्मन ॥ ९३ ॥
तत् । भद्र । नित्यमुद्योगपरेण भवितव्यम् ।

न दैवमिति संचिन्त्य त्यजेदुद्योगमात्मनः ।
अनुद्योगेन कस्तैलं तिलेभ्यः प्राप्तुमिच्छति ॥ ९४ ॥

A 168 उद्युक्तानां ह्यायान्ति धनभोगा इति । तथा च ।

निपानमिव मण्डूकाः सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।
शुभकर्माणमायान्ति सहायाश्च धनानि च ॥ ९५ ॥

उत्साहसंपन्नमदीर्घसूत्रं
क्रियाविधिज्ञं व्यसनेष्वसक्तम् ।
शूरं कृतज्ञं दृढसौहृदं च
लक्ष्मीः स्वयं वाञ्छति वासहेतोः ॥ ९६ ॥

अव्यवसायिनमलसं दैवपरं पौरुषाच्च परिहीणम् ।
वृद्धमिव पतिं प्रमदा नेच्छत्यवगूहितुं लक्ष्मीः ॥ ९७ ॥

पटुरिह पुरुषः पराक्रमे
कुमतिरपि प्रभुरर्थसंचये ।
न हि सदृशमतिं बृहस्पते
शिथिलपराक्रममेति सत्क्रिया ॥ ९८ ॥

A 169 अर्थरहितो ऽपि भवान्प्रज्ञोत्साहशक्तिसंपन्नो ऽसामान्यमनुष्यसदृशः । कथम् ।

विनाप्यर्थैः प्राज्ञः स्पृशति बहुमानोन्नतिपदं
परिष्वक्तो ऽप्यर्थैः परिभववशं याति कृपणः ।
स्वभावादुद्भूता गुणसमुदयावाप्तिविपुलां
द्युतिं सैंहीं न श्वा कृतकनकमालो ऽपि लभते ॥ ९९ ॥

तत् । भद्र ।

उत्साहशक्तिगतविक्रमधैर्यराशिं
यो वेत्ति गोष्पदमुखायतनं समुद्रम् ।
वल्मीकशृङ्गशिखरं च सदा नगेन्द्रं
लक्ष्मीः सदा तमुपयाति न दीनसत्त्वम् ॥ १०० ॥

नात्युच्चशिखरो मेरुर्नातिनीचं रसातलम् ।
व्यवसायद्वितीयानां नाप्यपारो महोदधिः ॥ १०१ ॥ *

A 170 तदर्थनाशपदे सुचरितमपि । मनुष्यं यथाह्लसयन्ति । उक्तं च ।

किं धनेन करिष्यन्ति देहिनो भङ्गुराश्रयाः ।
यदर्थं धनमिच्छन्ति तच्छरीरमशाश्वतम् ॥ १०२ ॥

A 171 उक्तं च भगवता वेदव्यासेन ।

नैनं सुहृत्समनुयाति न बन्धुवर्गो
नार्थो प्रयत्नरचिता न रतिर्न भोगा ।
3 यस्मिन्क्षणे प्रियशतानि विहाय पुंस
प्राणा स्वकर्मफलपथ्यदना प्रयान्ति ॥ १०३ ॥
सर्वथा धर्ममूलो ऽर्थो धर्मस्वार्थनिबन्धन ।
6 इतरेतरयोनी तौ विद्धि मेघोदधी यथा ॥ १०४ ॥
जीवितं च शरीरं च जात्यैव सह जायते ।
उभे सह विवर्धेते उभे सह विनश्यत ॥ १०५ ॥
9 यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा कर्तृसहस्रेषु कर्तारं कर्म विन्दति ॥ १०६ ॥

उक्तं च ।

12 सधन इति किं मदसे च्युतविभव किं विषादमुपयासि ।
करनिहतकन्दुकसमा पातोत्पाता मनुष्याणाम् ॥ १०७ ॥

A 172 तेन हि जलबुद्बुदवदस्थिराणि धनानि । कथम् ।

15 मेघच्छाया खलप्रीतिर्नवसस्यानि योषित ।
किंचित्कालोपभोग्यानि यौवनानि धनानि च ॥ १०८ ॥

A 173 तद्बुद्धिमता धनमासाद्य दानभोगयोर्विनियोक्तव्यम् । उक्तं च ।

18 आयासशतलब्धस्य प्राणेभ्यो ऽपि गरीयस ।
गतिरेकैव वित्तस्य दानं शेषा विपत्तय ॥ १०९ ॥
यो न ददाति न भुङ्क्ते सति विभवे नैव तस्य तद्द्रव्यम् ।
21 कन्यारत्नमिव गृहे तिष्ठत्यर्थो परस्यार्थे ॥ ११० ॥
अतिसंचयलुब्धानां वित्तमन्यस्य कारणम् ।
अन्यै संचीयते यत्नादन्यैश्च मधु पीयते ॥ १११ ॥

A 174 24 तत्केचिदत्र पुरुषा धनभोगभागिन । केचिदस्य रक्षितार । तथा च ।

अर्थस्योपार्जनं कृत्वा नैवाभाग्य समश्नुते ।
अरण्यं महदासाद्य मूढ सोमिलको यथा ॥ ११२ ॥

A 175 27 हिरण्य आह । कथ चैतत् । मन्थरको ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ४ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिदधिष्ठाने सोमिलको नाम कौलिकः प्रतिव-
3 सति स्म । स यदुपार्जयति । तत्तस्य दिवसव्ययादृते ऽधिकता
नोपयाति । जातनिर्वेदश्चासौ देशान्तरमगमत् । तत्र महता क्ले-
शेन वर्षत्रयाभ्यन्तरे दीनारशतमर्जितम् । स्वदेशं च प्रायात् ।
6 अर्धपथे सध्यासमये प्राप्ते न्यग्रोधपादपमरण्यमध्ये समासादित-
वान् । अचिन्तयच्च । क्व सांप्रतं गमिष्यामि विप्रकृष्टतरं ग्राम-
स्येति । तदस्मिन्नेव न्यग्रोधपादप आरूढो यामिनीं यापयामि ।
9 इत्यवधार्य तथा कृतवान् । अर्धरात्रे च कथंचित्स्वप्न इव पश्यति
स्म द्वौ पुरुषौ महाप्रमाणौ दिव्याकृती क्रोधसंरक्तनयनौ तस्या-
भ्याशमायातौ । तयोरेकेनाभिहितम् । भो वञ्चालक । एवं भवान् ।
12 बहुशस्त्वं मया निवारितपूर्वः । यथास्य सोमिलकस्य पानभोज-
नादृते ऽपरं न किंचिद्दातव्यम् । अस्याद्य दीनारशतं वर्तते । शी-
घ्रमपहरस्वेति । अथासावाह । यथाज्ञापयसि । देव । एवं करोमि ।
15 इत्याकर्ण्य प्रतिबुद्धो ऽसौ यावत् । दीनारशतं नापश्यत् । विषण्ण-
हृदयश्चाचिन्तयत् । कष्टं भोः । किमेतत् । कथमिह केनापि भूतेन
वञ्चितः । तत्किमधुना गृहं गत्वा करिष्ये । इतः प्रतिनिवृत्य पुनर्वि-
18 त्तमासाद्य यावद्गच्छामि । एवं चिन्तयन्प्रभातायां रात्र्यां भूयो ऽपि
नगरमासाद्य वित्तोपार्जनाय चित्तमास्थाय कतिपयकालेन पञ्चा-
शद्दीनारानुपार्ज्य पुनः स्वदेशगमनाय तेनैव मार्गेण प्रवर्तितः ।
21 दैवचोदितः सन्नाधिकं लभते । नान्यमार्गगमनं वा । तत्रैव नी-
यते । यावदस्तं गच्छति भानौ तमेव न्यग्रोधमासादितवान् । अचि-
न्तयच्च । कष्टं भोः । किमिदमारब्धं दैवहतकेन । पुनः स एव

न्यग्रोधरूपी राक्षस आपतित इति । एव चिन्तयन्स्वप्नायमान पश्यति स्म द्वावेतौ पुरुषौ । तयोरेको ऽब्रवीत् । भो वङ्काल । सोमिलकस्य पञ्चाशद्दीनारा वर्तन्ते । तन्न युक्तम् । ततो ऽसावाह । हृतानवधारयस्वेति । सोमिलकस्तु प्रतिबुद्धो नाद्राक्षीद्धृतानिति । अथ जातनिर्वेदो ऽब्रवीत् । किं मम जीवितेन प्रयोजनम् । को ऽय वृत्तान्त । केन वा कारणेन मम क्लेशार्जितवित्तमपहरतीति न विजानामि । अथ प्राणास्त्यक्ष्यामीति । एव चिन्तयन्निराहारस्तत्रैव तस्थौ । यावत्कतिपयैरेवाहोभिर्दिव्याकार पुरुष दृष्टवान् । तेनोक्त । भो सोमिलक । धनदो ऽस्मि । नाभाव्य कस्मैचित्प्रयच्छामि धनम् । तथा च ।

यद्भावि न तद्भावि भावि यत्तदनन्यथा ।
इति चिन्ताविषघ्नो ऽयमगद किं न पीयते ॥ ११३ ॥

शयान आकस्मिकमश्नुते फल
कृतप्रयत्नो ऽप्यपरो ऽवसीदति ।
असयमान्नृत्यति केवल जनो
विधिस्तु यत्रेच्छति तत्र सपद ॥ ११४ ॥

नैवाकृति फलति नैव गुणा न शौर्य
विद्या न चैव न च यत्नकृतो विशेष ।
भाग्यानि कर्मफलसचयसचितानि
काले फलन्ति पुरुषस्य यथैव वृक्षा ॥ ११५ ॥

क्रुद्धो ऽपि क कस्य करोति दु'ख
सुख च क कस्य करोति हृष्ट ।
स्वकर्मग्रन्थिग्रथितो हि लोक
कर्ता करोतीति वृथाभिमान ॥ ११६ ॥

बुद्धिमन्तो महोत्साहा प्राज्ञा शूरा कुलोद्गता ।
पाणिपादैरुपेताश्च परेषा भृत्यता गता ॥ ११७ ॥

3 किमत्र परिदेवितेन । सोमिलक । पानभोजनादृते तव वित्तो-
पार्जन न किंचिदस्ति ।

वहन्ति शिबिकामन्ये सन्त्यन्ये शिबिका गता ।
6 अकारण हि वक्तृत्व व्युत्थान केवल जरा ॥ ११८ ॥
न मन्त्रबलवीर्येण प्रज्ञया पौरुषेण वा ।
अवश्य लभते जन्तुस्तत्र का परिदेवना ॥ ११९ ॥
9 लब्धव्यान्येव लभते गन्तव्यान्येव गच्छति ।
प्राप्तव्यान्येव चाप्नोति दु खानि च सुखानि च ॥ १२० ॥
अप्रार्थितानि दु खानि यथैवायान्ति देहिनाम् ।
12 सुखान्यपि तथा मन्ये दैवमत्रातिरिच्यते ॥ १२१ ॥
तत्को विशेषयति केन कृतो विशिष्ट
को वा धनै सह विजायति को दरिद्र ।
15 भाग्यानि षट्पद इव स्थिरचञ्चलानि
नित्य मनुष्यकुसुमेषु परिभ्रमन्ति ॥ १२२ ॥

तथापि दैवपुरुषयोगादर्थोत्पत्ति । पुरुषश्चरति । दैव फल-
18 तीति । अथोद्योगपरेणाह भवता दृष्ट । अमोघदर्शनो ऽस्मि ।
किं नु ते करवै । असौ विज्ञापितवान् । धन मे देहीति । धनदो
विहस्याब्रवीत् । मूढ । किं त्वनेन क्रियते । उपभोगो ऽत्र कार-
21 णम् । गच्छ । अस्मिन्नेवाधिष्ठाने द्वौ वणिजकौ पश्य । एको धनी ।
अपरो भोगवान् । तौ दृष्ट्वा यादृक्तयोरभिवाञ्छसीति । तादृग्भ-
विष्यसि । इत्युक्त्वान्तर्हित. ।

सोमिलको ऽपि प्रभाते तन्नगरमनुप्रविश्य सार्थवाह धनगुप्त-
म*ाससाद् । तत्रासौ निर्भर्त्स्यमानो ऽपि कथमपि गृहे प्रविश्या-
3 लिन्दके निपत्या*वस्थित । सो ऽपि वणिक्तध्यामतिवाह्य निशा-
मुखे किंचिन्मात्रमशनमकरोत् । सोमिलके ऽपि किंचिन्मात्रमशन-
मदापयत् । अथासौ कौलिक कुशानास्तीर्य भूमौ निपत्य सुप्तो
6 ऽपश्यत्तावेव द्वौ पुरुषौ । तयोरेको ऽब्रवीत् । भो वङ्काल ' धनगुप्ते-
नाद्य कौलिकस्याशन दापयता द्विगुणव्ययेनात्मा नियोजित इति ।
सर्वस्य निपुण गणयामि । नास्य स्थापनादृते दाने भोजने वा कि-
9 चिद्विहितम् । तदह प्रात समीकरोमीति । एव श्रुत्वा प्रतिबुद्ध ।
धनगुप्तो ऽपि प्रातर्विषूचिकया महानत्यय गत । स्वेदोष्णवारिपा-
नादिना च परिक्लिष्टोपोषित । तत स कौलिक प्रभाते दैवचो-
12 दितो ऽचिन्तयत् । ईदृशेन धनेन कि कारणम् । प्रकृतिर्दुस्त्यजेति ।
ततो द्वितीय त व्ययशील भोगवर्माणमुद्दिश्य सोमिलको गत ।
तेनासौ महता भोजनपानादिना सत्कृत सोमिलकस्तथैव महति
15 शयने सोपचारे स्वास्तीर्णे निशाया सुप्तो ऽपश्यत्तावेव पुरुषौ ।
तयोरेको ऽब्रवीत् । भद्र वङ्काल ' शोभनमनुष्ठित भोगवर्मणा
प्राङ्गणक सोमिलक समानयता । तद्भूयो ऽपि प्रवर्धमानमर्थ व्य-
18 योपभोगे ऽस्य दातव्यम् । स चाह । एव क्रियते ।
प्रतिबुद्ध सोमिलको ऽचिन्तयत् । भोगा ईदृशो मे भवन्तु । कि
धनेन नाममात्रेण क्रियत इति । तथा च समर्थितवान् ।

•

21 अतो ऽह ब्रवीमि । अर्थस्योपार्जन कृत्वेति । तन्मयैव सहानुद्विग्न कालमतिवा-
ह्यस्वेति । तच्छ्रुत्वा हिरण्यो ऽब्रवीत् । * * * * * * * * * * * * * * भद्र
मन्थरक । एवमेतत् । साध्वाश्रयणीयगुणोपेतो ऽसि । सुतरां मे हिरण्याभ्यवपत्तौ
24 मनस्तुष्टिरुत्पन्ना । को ऽत्र विस्मय ।

सुखस्य मण्ड परिपीयते तै
र्जीवन्ति नित्यं पुरुषास्त एव ।
3 हृष्टा सुहृष्टै सुहृद सुहृद्भि
प्रिया प्रियैयै सहिता रमन्ते ॥ १२३ ॥
ऐश्वर्यवन्तो ऽपि हि निर्धनास्ते
6 व्यर्थश्रमा जीवितमात्रसारा ।
छता न लोभेन हृतात्मभिर्यै
सुहृत्त्वयग्राहविभूषणा श्री ॥ १२४ ॥
9 येन हि ।
सरक्षण साधुजनस्य नित्य
कार्यं त्वया जीवितसशये वा ।
12 महोदयाना हि शरीरलाभे
फलं परानुग्रहमात्रमेव ॥ १२५ ॥
A 177 तच्छ्रुत्वा मन्थरको ऽब्रवीत् । भद्र हिरण्य । नीतिज्ञो भव ।
15 आशा कालवती कुर्यात्ता च विघ्नेन योजयेत् ।
विघ्न युञ्ज्यान्निमित्तेन निमित्त चापि हेतुना ॥ १२६ ॥
सुपुष्पित स्यादफल फलवान्स्याद्दुरारुह ।
18 आम स्यात्पक्वसंकाशो न तु शीर्येत कस्यचित् ॥ १२७ ॥
प्रिय ब्रूयादकृपण शूर स्यादविकत्थन ।
दाता नापात्रवर्षी स्यात्प्रगल्भ स्यादनिष्ठुर ॥ १२८ ॥
21 लोभात्प्रमादाद्विश्वासाच्चतुर्थो नास्ति वञ्चना ।
इति संचिन्त्य मनसा षड्वर्गनियतो भव ॥ १२९ ॥
A 178 विजिगीषुस्त्वम् । मा गा विषादम् । अपि च ।
24 एकया द्वे विनिर्जित्य त्रीश्चतुर्भिर्वशीकुरु ।
पञ्च जित्वा विदित्वा षट्सप्त हित्वा सुखी भव ॥ १३० ॥
एव ज्ञात्वा ।
27 संतापो न खलु नरेण जीवलोके
वृत्त्यर्थं क्षणमपि पण्डितेन कार्य ।
निश्चेष्ट शयनगतो ऽप्युपास्यते तं
30 प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण यो ऽर्थ ॥ १३१ ॥
नैवार्थो व्यसनगतेन शोचितव्यो
हर्षो वा सुखमुपलभ्य न प्रयोज्य ।

प्राक्कर्मायतिजनितो हि यो विपाक
सो ऽवश्य भवति नृणा शुभो ऽशुभो वा ॥ १३२ ॥
3 कर्तव्य प्रतिदिवस प्रसन्नचित्तै
स्वल्पो ऽपि व्रतनियमोपवासधर्म ।
प्राणेषु प्रहरति नित्यमेव मृत्यु
6 र्भूताना महति कृते ऽपि हि प्रयत्ने ॥ १३३ ॥
संग्रामे प्रहरणसकटे वने वा
दीप्ते ऽग्नौ तरुविवरे महोदधौ वा ।
9 सर्पैर्वा सह वसतामुदीर्णदर्पै
र्नाभाव्य भवति न भाविनो विनाश ॥ १३४ ॥
आगमिष्यन्ति ते भावा ये भावा मयि भाविन ।
12 अह तैरनुसर्तव्यो न तेषामन्यतो गति ॥ १३५ ॥
यस्मिन्वयसि यत्काले यद्दिवे चाथवा निशि ।
यन्मुहूर्ते क्षणे वापि तत्तथा न तदन्यथा ॥ १३६ ॥
15 नैवान्तरिक्षे न समुद्रमध्ये
न पर्वताना विवरप्रदेशे ।
न मातृकुक्षौ न च सो ऽस्ति देशो
18 यत्र स्थितस्य प्रभवेन्न कर्म ॥ १३७ ॥
न दाता सुखदु खाना न हर्ता भुवि कश्चन ।
आत्मापराधमूलस्य फलान्येतानि देहिनाम् ॥ १३८ ॥
21 अपि च ।
द्वीपादन्यस्मादपि मध्यादपि जलनिधेर्दिशो ऽप्यन्तात् ।
आनीय झगिति घटयति विधिरभिमतमभिमुखीभूत ॥ १३९ ॥
24 तत् । भद्र । भवानरोग संतोषपरस्य । उद्यमनपरो भव । अवश्यमशोकवृत्त्या वर्तसे ।
दानाद्दमो विशिष्टो वै दान केचिद्विजानते ।
दाता कुप्यति नो दान्तस्तस्माद्दानात्परो दम ॥ १४० ॥
27 दान्तेन दान-दातव्यम् । उक्तं च ।
दानेन तुल्यो विधिरस्ति नान्य
सतोषतुल्यं सुखमस्ति किं वा ।
30 विभूषण शीलसमं कुतो वा
लाभो ऽस्ति नारोग्यसम पृथिव्याम् ॥ १४१ ॥

L

A 181 तत्सर्वसपत्सपन्नस्त्वम् । न चैतन्मन्तव्यम् । यदर्थैर्विरहित कि करोमीति । तद्वि
द्वानसि । किमेव मन्यसे ।

3 दैवात्कन्दुकपातेनोत्पतत्यार्य पतन्नपि ।
तथा त्वनार्य पतति मृत्पिण्डपतनं यथा ॥ १४२ ॥

A 182 तत्कि बहुना । स्ववेश्मेद भवत । निर्वृतो भूत्वा मयैव सह काल नयेति ।

A 183 6 एवमर्धावसिते च वाक्ये लुब्धकत्रासितश्चित्राङ्गो नाम मृगस्तृषार्तस्त विपुलह्रद
मागत । त च दृष्ट्वा ते भयचकितहृदया पलायितुमारब्धा । तस्याभिद्रुतमुदका
भिलाषिणो ऽवसरतो वारिसंघट्टश्रवणान्मन्थर पुलिनात्त्वरितमम्भसि निमग्न । त
9 चाकुलीकृतं दृष्ट्वा लघुपतनको ऽपि किमेतदिति जिज्ञासुर्विपुलवृक्षमधिरूढ । हि
रण्यो ऽप्याविग्नमनास्तरुस्तम्भविवरमनुप्रविष्ट । चित्राङ्गो ऽप्यात्मशङ्कया तटमाश्रित ।
अथ लघुपतनको वियदुत्पत्य योजनप्रमाण मण्डलमवलोक्य पुनर्वृक्षमवलीनो मन्थ
12 रकमब्रवीत् । एह्येहि । न ते कुतश्चिद्भयमिति । दृष्टं मया । केवल शष्पभुग्मृगो
ह्रदमुदकार्थी समागत । तच्छ्रुत्वा दीर्घदर्शी मन्थर समुत्तीर्ण । त्रयो ऽपि ते विश्व
स्तचित्ता पुन समागता ।

A 184 15 अथाभ्युपागतं वत्सलतया मन्थरको मृगमाह । भद्र । पीयतामवगाह्यतां चोदक
प्रकामत । कृतार्थो भवानिहागन्तुमर्हतीति । तथा चानुष्ठिते चित्राङ्गश्चिन्तयामास ।
कश्चिदेभ्यो मे विनाशो नास्तीति । कच्छपस्तावच्छक्तिमानुदकगत एव । उन्दुरवाय
18 सावपि मृगस्य कावन्यत्र क्षुद्रजन्तो । तदुपश्लिष्याम्येनान् ।

A 185 इति मत्वा तै सगत । मन्थरेण स्वागताद्युपचारपुर सर समभिहितश्चित्राङ्ग ।
अपि भवत शिवम् । कथं चेदं गहनं वनमागतो ऽसि । सो ऽब्रवीत् । निर्विणो ऽस्मी
21 त्यनेन महता भयेनानेकप्रकारेण । सारोहैर्लुब्धकैश्चेतस्तेतश्च परिघट्ट्यमानो ऽहं मह
दिदं विजनमागतो ऽस्मि । तच्च श्रुत्वा मन्थरेणाभिहितम् । भद्र । मा भैषी ।
स्ववेश्मेदं भवत । निर्विघ्नमत्र यथेप्सितमुष्यतामिति । ततस्तेषामेव प्रीत्या कालो ऽति
24 वर्तते । सर्वेषां च कृताहाराणामजस्रं विपुलवृक्षच्छायायां मध्याह्नवेलायां समागम ।
अनेकशास्त्रविवरणव्यापारसक्तचित्तानां कालो ऽतिवर्तते ।

A 186 अथ कदाचिदुचितायां वेलाया चित्राङ्गो न दृश्यते स्म । तं चापश्यन्तो ऽतीव
27 व्याकुलितचित्ता सपन्ना । विपरीतचित्ता निमित्तप्रचोदिताकुशला धृतिं न लेभिरे
यदा । तदा लघुपतनक मन्थर आह । त्वमभिज्ञो ऽस्यास्य कर्मण शक्तियुक्तत्वात् ।
तदुपलभ्यतामुत्प्लुत्य यथावस्थितां चित्राङ्गवार्त्तामिति । तथा चानुष्ठिते नातिदूरं
30 गत्वापश्यदुदकावतारे कीलसक्तचर्मपाशेनावबद्ध मृगम् ।

A 187 समेत्य चाब्रवीत् । कथमिमामापदं प्राप्तस्त्वमिति । सो ऽब्रवीत् । भद्र । मा
यमाक्षेपस्य काल । ये मूढधियो हेयोपादेयं न जानते । ते व्यसनकाले ऽन्यथा

कुर्वन्ति । त्वं चाश्रयणीयगुणोपेतः क्षिप्रकारी । तस्मात् विलम्बस्व । यत्कारणम् । भवाञ्छक्तियुक्तः । भवाननभिज्ञः । तदाशु गच्छ । हिरण्यमानय । सो ऽप्ययत्नेन
3 पाशच्छेदनसमर्थ इति ।

A 188 तस्मिन्गते चित्राङ्गो ऽचिन्तयत् ।

सर्वं सर्वं न जानाति सर्वज्ञो नास्ति कश्चन ।
6 नैकत्र च विनिष्ठास्ति ज्ञानस्य पुरुषे क्वचित् ॥ १४३ ॥
अप्युन्मत्तात्प्रलपतो बालाच्च परिसर्पतः ।
सर्वतः सारमादद्यादश्मभ्य इव काञ्चनम् ॥ १४४ ॥
9 न सर्ववित्कश्चिदिहास्ति लोके
नात्यन्तमूर्खो भुवि कश्चिदस्ति ।
ज्ञानेन नीचोत्तममध्यमेन
12 यो येन जानाति स तेन विद्वान् ॥ १४५ ॥

A 189 ईदृशस्य मनीषिणो नास्ति पाशच्छेदने शक्तिः । एवं चिन्तयन्भयतरलदृग्यावद्वस्थितः । तावल्लघुपतनकेन क्षिप्रमेव हिरण्य आनीतः । तदवस्थं चित्राङ्गं दृष्ट्वाधृति
15 परीतो हिरण्यस्तमाह । वयस्य । ज्ञानचक्षुरसि । कथमिमामापदं प्राप्त इति । सो ऽब्रवीत् । वयस्य । किमनेन पृष्टेन । बलवद्दैवम् । साधु चेदमुच्यते ।

किं शक्यं शुभमतिनापि तत्र कर्तुं
18 यत्रासौ व्यसनमहोदधिः कृतान्तः ।
रात्रौ वा दिवसवरे ऽपि वा समग्रे
यो ऽदृश्यः प्रहरति तस्य को विरोधी ॥ १४६ ॥

21 अपि च ।

कृतान्तपाशबद्धानां दैवोपहतचेतसाम् ।
बुद्धयः कुब्जगामिन्यो भवन्ति विदुषामपि ॥ १४७ ॥

A 190 24 तथा चोक्तं भगवता वेदव्यासेन ।

बलं बुद्धिश्च तेजश्च प्रतिपत्तिश्च भारत ।
भवन्ति भवकाले ऽपि विपद्यन्ते विपर्यये ॥ १४८ ॥

A 191 27 तत् । साधो । अनभिज्ञो ऽसि नियतिचेष्टितस्य । छिन्द्धि पाशमिमम् । यावदसौ लुब्धकः क्रूरकर्मा नायातीति । एवमुक्तो हिरण्यो ऽब्रवीत् । भद्र । मा भैषीः । वर्तते मयि पार्श्वस्थे लुब्धकात्कश्चिदपायः । किंतु कौतुकात्पृच्छामि । नित्यं चकित
30 श्चार्यसि । कथं छलितः । स आह । यद्यवश्यं मया व्याख्यातव्यम् । तच्छ्रूयताम् । अहमनुभूतबन्धनो ऽपि पुनरधुना विधिवशाद्बद्धः । सो ऽब्रवीत् । कथमनुभूतबन्धनः पूर्वं भवान् । असावब्रवीत् ।

॥ कथा ५ ॥

अस्ति ' अह कदाचिद्यमुनाकच्छे शालिग्राममध्ये प्रियकमृग्या-
3 मुत्पन्न । वय शङ्कातय । तथा च । चमूर कदली कन्दली प्रियक
एणक एते मृगयोनय स्तुता पञ्चैव । मातृदुग्धप्रसादेन द्वे गती
जानन्ति । ऊर्ध्वा ' आञ्जसी चेति । एते न लुब्धकै प्राप्यन्ते । प्रि-
6 यकजातीयो ऽह मनुष्यप्रियश्चिरेणाक्षिणी निमीलयामि । तथा
सति मे माता यदा गता ' तदाह लुब्धकै पोतक एव गृहीत ।
स्त्रीक्षीरेण विवर्धितो यावत्तद्गृहे निवसामि ' तावन्मे माता
9 स्वयूथ्यैश्चरति । तयाभिहितम् । अहो दैवम् । अहमपुत्रवती * *
* * * * * * क्व मे पुत्र इति । एव मयाकर्णावधारितम् । कि मे
लुब्धकै । निजकृत्रिमयो सहाययोर्निज सहायो गरीयानिति ।
1 ततो लुब्धकगृहात्स्वैर गत आसम् । अथ लुब्धकसकाशादागत इति
भयचकितदृश मातर प्राप्त । तयाहमानन्दित । किमेतदाश्चर्य-
मिति पृष्ट । स्तन्यक्षीरेण विवर्धित । तेनातिमात्रमह षण्मासजा-
15 तश्चिशु स्वयूथ्यमध्यगत । अभ्यधिकजवत्वाद्गच्छन्मृगानागत प्रति-
पालयामि । अस्माक द्वे गती ' ऊर्ध्वा ' आञ्जसी च । तयोर्मातृ-
कपयोर्विरहादहमाञ्जसी वेद्मि ' नोर्ध्वाम् । अथ कदाचिन्मृगा-
18 श्चरमाणान्नानुपश्यामि । आविग्नहृदयश्च क्व ते गता इति विलो-
कितवान् । पश्यामि तानूर्ध्वगत्यभिज्ञतया जाल विलङ्घ्याग्रतो
गतान् । अह त्वनभिज्ञ स्त्रीक्षीरदोषात् । तथा च ।

21 कार्यकाले तु सप्राप्ते नावज्ञेय त्रय सदा ।
बीजमौषधमाहारो यथा लाभस्तथाक्रय ॥ १४९ ॥

अह तेन क्षीराख्येनौषधेनोर्ध्वगत्यनभिज्ञतयाञ्जस्या गत्या नि-

ष्पतितो जालेनाकुलीकृत । ततश्च व्याधैर्दुरात्मभिर्जीवग्राह गृहीत्वा क्रीडार्थं राजपुत्रायोपनीत । सो ऽपि मा दृष्ट्वातीव परितुष्टो
3 व्याधान्प्रादेशिकेन समानितवान् । मा चादरेणाङ्गोद्वर्तनस्नानभोजनधूपालकारवासोविशेषैर्भोजनप्रकारैश्चासभाव्यै स्निग्धद्रवपेशलै सखण्डगुडदाडिमचातुर्जातकविमिश्रैरन्यैश्च भोज्यैरतर्पयत्।
6 अथान्त पुरिकाजनस्य राजकुमाराणा च हस्ताद्धस्त च कौतुकपरतया ग्रीवानयनकरचरणकर्णविकर्षणै परस्परेर्ष्याभी राजाङ्गनाभि समानपरपरतया क्लेशितो ऽहम् । चिन्तित च मया । कि
9 सुवर्णेन श्रोत्रबाधाकरेण । हा कष्टम् । कदा तद्वन प्राप्स्यामीति । निवृत्तकौतुकाना च कदाचिद्विविक्ते वर्तमाने राजपुत्रशयनाधस्तान्मया प्रावृट्समये मेघशब्दश्रवणोत्कण्ठितहृदयेन स्वयूथच्युतेन
12 स्वयूथ्याननुस्मृत्याभिहितम् ।

वातवृष्ट्यवधूतस्य मृगयूथस्य धावत ।
पृष्ठतो यद्गमिष्यामि कदा तन्मे भविष्यति ॥ १५० ॥

15 एवमुच्चारयतो राजपुत्रेण बालभावाद्भावितचित्तेनैतावच्छ्रुत्वा सत्रस्तेन द्वा स्थो ऽभिहित । केनेदमभिहितमिति । सतापितहृदय समन्तादवलोकयन्मामपश्यत् । अह च लुब्धकैर्मानुषी वाच
18 शिक्षित आसम् । दृष्ट्वा च मा मानुषेणैवानेन मृगेणाभिहितम् । विनष्टो ऽस्मीति मत्वा परमावेग गत । अथ कथचिद्विस्खलितवागसौ बहिर्निश्चक्राम । परमसत्त्वाधिष्ठित इव महदस्वास्थ्य-
21 मापेदे । तत सर्वभिषग्भूततान्त्रिकान्महत्यार्थमात्रया ज्वरपरीत प्रार्थितवान् । एव चाब्रवीत् । यो ममैता रुजमपनयति । तस्याहमकृशा पूजा करिष्यामीति । अहमपि तत्रासमीक्षितकारिणा
24 जनेन लगुडेष्टकादिभिर्ह्रियमाण केनापि साधुनावच्छन्न । किमनेन

कृतमिति। अथ ममायुःशेषतया तेनार्येण सर्वलक्षणविदा विज्ञापितो राजपुत्र । अविमर्शपरेण लोकेनेमामवस्थां प्रापितस्त्वम् ।
3 पुनरपि तेनार्येणोक्तो यथा । प्रियको नामैष मृगो मानुषीं वाचं जानाति । नैष मानुष । भद्र । अनेन प्रावृट्कालमेघशब्दप्रतिबोधितचित्तेन स्वयूथ्यानुस्मरणौत्सुक्याद्भिहितम् । वातवृष्ट्यवधूत-
6 स्येति । किमत्र चित्रम् । प्रायेण पक्षिण पशवश्च भयाहारमैथुनमात्रवेदिनो भवन्ति । इत्यधिगतमेव देवेन । अतो ऽयममानुष ।
तथा च ।

9 यादृशैः संनिवसते यादृशांश्चोपसेवते ।
याद‍ृगिच्छेच्च भवितुं ताद‍ृग्भवति पूरुष ॥ १५१ ॥
हीयते हि नरस्तात हीनैः सह समागमात् ।
12 समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ १५२ ॥

तत् । देव । मनुष्यसंपर्कात्प्रियकजातिवशाच्च मानुषीं वाचं ददातीति समानित । तथा च ।

15 यथोदयगिरेर्द्रव्य संनिकर्षेण दीप्यते ।
* * * * * * * * * * * * * * * * ॥ १५३ ॥

इति । तत्र किमसंबद्धज्वरकारणम् । अपि च ।

18 मन्त्राणां परतो नास्ति बीजमुच्चरणं तथा ।
असंबद्धप्रलापा न कार्यं साधयितुं क्षमा ॥ १५४ ॥

तथा च ।

21 शङ्ख कदल्या कदली च भेर्या
तस्यां च भेर्यां सुमहद्विमानम् ।
तच्छङ्खभेरीकदलीविमान-
24 मुन्मत्तशङ्काप्रतिमं बभूव ॥ १५५ ॥

तत्क्व शङ्ख । क्व कदली । क्व भेरी । क्व विमानमिति । तद्वि-
धमिदमसबद्धतया त्वय्यागतम् ।

3 तच्च श्रुत्वापगतविकारो राजपुत्र पूर्वप्रकृतिमापन्न । विचार्य
तस्यार्यस्य प्रज्ञाविभव ततो महती पूजा कृत्वा मन्त्रिसमीपवर्ती
मन्त्रित्वे कृत । मा चापनीयाभ्यज्य प्रभूतेनाम्भसा प्रक्षालितशरीर
6 कृत्वारक्षिपुरुषाधिष्ठित तत्रैव वने प्रतिमुक्तवान् । तत्किं बहुना ।
अनुभूतबन्धनो ऽप्यह नियतिवशात्पुनर्बद्ध इति ।

A 192 अथार्धावसित एव वाक्ये सुहृत्स्नेहाक्षिप्तचित्तो मन्थरस्तेनैवानुसारेण शरकाण्ड
9 कर्कशावमर्दन कुर्वाणस्तानेव समागत । त च दृष्ट्वा सुतरामाविग्नचित्ता सपन्ना ।
अथ हिरण्यस्तमाह । भद्र । शोभन त्वया न कृतम् । स्वदुर्गव्यपेतस्त्व न शक्तो
लुब्धकादात्मानं रक्षितुम् । वय तस्यागम्या । यत्कारणम् । सनिकृष्टे लुब्धके चि
12 त्राङ्गो विच्छिन्नपाशो यास्यति । लघुपतनको ऽपि वृक्षमाश्रयिष्यति । अहमप्यल्प
कायतया विवरमनुप्रवेक्ष्यामि । भवास्तु तद्गोचरगत किं करिष्यतीति । मन्थरक
आह । भद्र । मैव ब्रूया ।

15 दयितजनविप्रयोगा स्वजनवियोगाश्च कस्य सह्या स्यु ।
कस्य महोत्सवकल्पा प्रियस्वजनसगमा न स्यु ॥ १५६ ॥
प्रविरलमप्यनुभूता शिष्टेष्टसमागमेषु ये दिवसा ।
18 पश्यटनप्रतिमास्ते जीवितकान्तारशेषस्य ॥ १५७ ॥
सुहृदि निरन्तरचित्ते गुणवति दारे प्रभौ च दु खज्ञे ।
विश्राम्यतीव हृदय दु खस्य निवेदन कृत्वा ॥ १५८ ॥

21 तत् । भद्र ।

औत्सुक्यगर्भा भ्रमतीव दृष्टि
पर्याकुल क्वापि मन प्रयाति ।
24 वियुज्यमानस्य गुणान्वितेन
निरन्तर प्रेमवता जनेन ॥ १५९ ॥

A 193 एवमभिवदत एवासौ व्याध आयात । त दृष्ट्वैव हिरण्य पाशं छित्त्वा यथा
पूर्व व्याहृतमेवापयात । लुब्धको ऽपि त पाश मृगच्छिन्नमिति मत्वा पर योगम
चिन्तयत् । आह च । न दैव विना मृग पाशच्छेद कृतवान् । कच्छप चासंभाव्यां

भूमिमागत दृष्ट्वा साधार चित्तमकरोत् । यद्यपि मे मृगो दैववशात्पाश चित्त्वा पयात । तथापि दैवेन कच्छप उत्पादित इति । एवमवधार्य चुरिकया कुशाना
3 दाय दृढा रज्जु कृत्वा चरणावकृष्ट कच्छप सुबद्ध कृत्वा धनुष्यवलम्ब्य यथागतमेव प्रायात् । तदा नीयमान दृष्ट्वा हिरण्य पर विषादमगमत् । आह च ।

एकस्य दु खस्य न यावदन्त
6 गच्छाम्यह पारमिवार्णवस्य ।
तावद्द्वितीय समुपस्थित मे
छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ १६० ॥
9 यावदस्खलित तावत्सुख याति समे पथि ।
सकृच्च स्खलितं किंचिद्विषम हि पदे पदे ॥ १६१ ॥

कष्ट भो ।

12 यदि तावत्कृतान्तेन धनेषु प्रलय कृत ।
मार्गश्रान्तस्य विश्रामे मित्रच्छायापि दूषिता ॥ १६२ ॥
प्राणवृद्धिकर मित्र शसन्तीह विचक्षणा ।
15 इहलोकसुखं मित्र न मित्र पारलौकिकम् ॥ १६३ ॥

A 194 तत्कि ममोपर्यनवरतमेव दैव प्रहरति । आदौ तावदर्थपरिभ्रश । दारिद्र्ययोगात्स्वजनपरिभव । तन्निर्वेदात्स्वजनपरित्याग स्निग्धसुहृद्वियोगश्चेति । इय तावन्मम
18 दु खपरपरा । अपि च ।

काय संनिहितापाय संपद पदमापदाम् ।
समागमा सापगमा सर्वमुत्पादभङ्गुरम् ॥ १६४ ॥

A 195 21 तथा चोक्त भगवता वेदव्यासेन ।

सर्वे क्षयान्ता निचया पतनान्ता समुच्छ्रया ।
संयोगा विप्रयोगान्ता मरणान्तं च जीवितम् ॥ १६५ ॥
24 यथा यथा महत्तन्त्रं विस्तारश्च यथा यथा ।
तथा तथा महद्दु खं सुखं च न तथा तथा ॥ १६६ ॥

तथापि ।

27 क न स्पृशन्ति पुरुष व्यसनानि काले
को वा निरन्तरसुखी य इहास्ति लोके ।
दु खं सुखं च परिणामवशादुपैति
30 नक्षत्रचक्रमिव खे परिवर्तमानम् ॥ १६७ ॥
अप्रमत्ते ऽपि पुरुषे हितकार्यावलम्बिनि ।
दैवमुन्मार्गरसिकमन्यथैव प्रपद्यते ॥ १६८ ॥

तेन हि ।

क्षते प्रहारा निपतन्त्यभीक्ष्ण
3 मन्नक्षये कुप्यति जाठराग्नि ।
आपत्सु वैराणि समुद्भवन्ति
च्छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ १६९ ॥
6 शोकारतिभयत्राण प्रीतिविस्रम्भभाजनम् ।
केन रत्नमिद सृष्ट मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ १७० ॥

A 196 एवमाक्रन्दत एव लघुपतनचित्राङ्गावपि तेन समेतौ । अथ हिरण्यस्तानब्रवीत् ।
9 यावदद्य मन्थरको ऽस्मद्गोचरगत । तावदसावुपायेन शक्यो मोचयितुम् । तद्गच्छ । चित्राङ्ग । त्वमस्य व्याधस्याग्रतो नदीसमीपे विप्रकृष्टे भूप्रदेशे निपत्य मृतमात्मानं कृत्वा दर्शय । अयमपि लघुपतनकस्त्वदुपर्यवस्थित शृङ्गपञ्जरान्तरविन्यस्तचरणो
12 नेत्रोत्पाटनरूप छद्मनात्मान दर्शयतु । अय तु मूर्खो ऽवश्य लोभात्कच्छप परित्यज्य सारङ्ग यास्यति । अहमप्यतिक्रान्ते तस्मिन्गमनसमकाल मन्थर बन्धनान्मोचयिष्यामि पाश छित्त्वेति । अभ्याशोपगते तस्मिन्नाश्वपयानं यथा क्रियते । तथा प्रयतितव्यम् ।
15 एवमनुष्ठिते लुब्धको ऽपि मृतरूपं मृग दृष्ट्वा कच्छप सरित्तीरे शुष्कशाकमिव परित्यज्य तत्सकाश गन्तुमारब्ध । तस्मिन्गते हिरण्येन मन्थरस्य पाशा खण्डश कृता । कच्छपो ऽपि तत्स्थानाद्ध्रद प्रविष्ट । लघुपतनकचित्राङ्गावपि लुब्धक वञ्चयित्वाप
18 यातौ । एवमनुष्ठिते लुब्धको ऽपि दृष्ट्वा तदिन्द्रजालमिव मन्यमान किमिदमित्यनुचिन्त्य कच्छपसकाशं गतो ऽपश्यदङ्गुलप्रमाणा खण्डशश्छिन्ना रज्जुम् । कच्छपमपि योगिनमिवादृश्यता गतम् । इति स्वशरीरे ऽपि सशयमचिन्तयत्सक्षुभितहृदयश्च तस्मा
21 द्वनाच्छीघ्राच्छीघ्रतरपदै स्वगृहमेव प्रतिजगाम । हिरण्यो ऽपि मुक्तबन्धन मन्थरमाहूय नदीतटोपरि वृक्षच्छायाया चित्राङ्गलघुपतनकाभ्या समेत । अथ सर्वे ते कल्य शरीरा पुनरेकीभूता । यथायथ च ते कालेन सुखमनुभवन्त इति ।

24 तिरश्चामपि यत्रेदृक्सगत लोकसमतम् ।
मर्त्येषु यदि कस्तत्र विस्मयो ज्ञानशालिषु ॥ १७१ ॥

॥ इति तन्त्राख्यायिके मित्रप्राप्तिर्नाम द्वितीय तन्त्रम् ॥

॥ काकोलूकीय नाम तृतीय तन्त्रम् ॥

A 197 अत इदमारभ्यते संधिविग्रहसंबद्ध काकोलूकीयं नाम तृतीय तन्त्रम् ' यस्या यमाद्य स्लोक ।

3 न विश्वसेत्पूर्वपराजितस्य
शत्रोश्च मित्रत्वमुपागतस्य ।
दग्धा गुहा पश्यत घूकपूर्णा
6 काकप्रणीतेन हुताशनेन ॥ १ ॥

A 198 अस्ति ' कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे महान्न्यग्रोधवृक्ष स्निग्धबहलपर्णगुल्मच्छायया स्वागत मिवाध्वगाना प्रयच्छति । तत्र मेघवर्णो नाम वायस प्रतिवसति स्म काकसहस्र
9 परिवार । तस्य च शत्रुरपमर्दो नामोलूकराज उलूकसहस्रपरिवार । स वैरानु शयादुलूक उपलब्धदुर्गवृत्तान्त कालबलशक्त्या महतोलूकसंघातेन तस्योपरि संनि पतित ' महच्च तेषां कदनं कृत्वापयात ।

A 199 12 अन्येद्युश्च प्रभातसमये हतशेषान्भग्नचञ्चुपक्षचरणानन्यांश्च समेत्य शिबिरानुसार प्रविचयोपलब्धिं कृत्वा मन्त्रिभि सार्धं मेघवर्णो मन्त्रयितुमारब्ध । प्रत्यक्षमेतन्मह-द्विशसनमस्माक सपत्नापमर्देन कृतम् । दृष्टदुर्गमार्गो ऽसाववश्यमद्य रात्री लब्धाव
15 सरो ऽस्मदभावाय पुनरेष्यति । तदहीनकालमुपायश्चिन्त्यतां तद्विघातायेति ।

A 200 अथ केचिद्वृद्धास्तमाहु । साधुरसि ' राजन् । गुणोपेतो ऽसि । यथाशास्त्र मनुवर्तितं भवता ' यस्त्वमात्ययिके मन्त्रिपर्षदमेव पृच्छसि । इह हि शास्त्रे दृष्टा
18 न्यष्टादश तीर्थानि राज्ञाम् । तद्यथा । मन्त्रिपुरोहितासनपालकयुवराजदौवारि कान्तर्वंशकशास्तृसमाहर्तृसंनिधातृप्रदेष्टृनायकपौरव्यावहारिककार्मान्तिकमन्त्रिपर्षदध्य क्षदण्डदुर्गान्तपालाटविका इति । तत्रादौ मन्त्रिग्रहणमवश्यं कार्यम् ' पश्चान्मन्त्रि
21 पर्षद्ग्रहणमवश्यं क्रियत इति । यदा च राजा स्वास्थ्यं भजते ' तदा दत्ताधिकारि सार्धं मन्त्रयेत् । यदा पुनरात्ययिकमरातिभि समं महत् ' तदा मन्त्रिपर्षदमाहूय ब्रूयात् । तत्र यद्भूयिष्ठा कार्यसिद्धिकरं ब्रूयु ' तत्कुर्यादिति । तस्मानिता वयमनेन
24 वचनेनेति । किंत्विह हि मनुबृहस्पतिभृगुपराशरशालङ्कायनचाणक्यप्रभृतिभिरा

चार्थियानि नीतिशास्त्राणि गदितानि । तानि विशेषत एवैभिर्ज्ञायन्ते । तत्र यद्र
हस्यम् । तन्निराकुलो भूत्वैभिरेव दत्ताधिकारै साध सम्प्रधारयतु भवानिति ।
3 एवमुक्त्वैकान्तीभूता ।

A 201 अथ स राजा मेघवर्णस्तान्प्रत्येक प्रष्टुमारब्ध । तस्य चान्वयागता पञ्च सचिवा ।
तद्यथा । उद्दीपी । सद्दीपी । आदीपी । प्रदीपी । चिरजीवी चेति । तेषामा
6 दावुद्दीपिन पृष्टवान् । भद्र । एवमवस्थिते किमनन्तर करणीय मन्यसे । सो ऽब्रवीत् ।
कि मयाभ्यधिकं किचिज्ज्ञायते । देव । यदेव शास्त्रे ऽभिहितम् । तदेव वक्ष्यामि ।
कितु बलवता विगृहीतस्य तदनुप्रवेशो विदेशगमन वा ।

A 202) तच्छ्रुत्वा सद्दीपिनमाह । भद्र । भवान्कथ मन्यत इति । सो ऽब्रवीत् । देव ।
यदेवानेनाभिहितम् । बलवता विगृहीतस्य विदेशगमनम् । एवमभिमतम् । तत्रापि
नाकस्मादेकपद एव दुर्गपरित्याग काय । यतो युक्तमेव स्थिते दोलाव्याजेन याप
12 यितुम् । यदा भय भविष्यति । तदापयान करिष्याम । यदा स्वास्थ्यम् । तदा
दुर्ग एव स्थास्याम इति ।

A 203a ततस्तस्यापि वचनमवधार्य प्रदीपिनं पृष्टवान् । भवतो ऽत्र को ऽभिप्राय ।
15 सो ऽब्रवीत् । राजन् । आत्ययिकमिदमनवरत गतागतकरणम् । दीनान्धकुब्जवा
मनकुणिखञ्जव्याधितोपस्करादिभिर्नयनानयनैरेव वय विनष्टा । यत एव गते सधि
रेव श्रेयस्कर इति । यत्कारणम् ।

18 प्रवृद्धचक्रेणाक्रान्तो राज्ञा बलवताबल ।
सधिनोपक्रमेत्तूर्ण कोशदुर्गात्मभूतये ॥ २ ॥

A 203b यतस्तेषा सनति कृत्वा सुखमनुद्विग्ना इहैव स्थास्याम इति ।

A 204 21 तस्यापि वचनमवधार्यादीपिन पृष्टवान् । भद्र । एवमवस्थिते ऽस्माकं किं प्राप्त
काल मन्यसे । स आह । वरमरण्यहरिणरोमन्थकषायाण्यभ्यांस्यासेवितानि । न च
प्रभुत्वरसास्वादिन परोपस्थाने कृपणजीवितमिति । अपि च ।

24 ज्यायान्न नमेदसमे असमोपनमनमहो महत्कष्टम् ।
गर्हितमेतत्पुसामतिनमन साहसधनानाम् ॥ ३ ॥

अपि च ।

27 दण्डानामिव नमता पुंसा छाया विवृद्धिमुपयाति ।
क्षयमेति चाति नमता तस्मात्प्रणमेन्न चाति नमेत् ॥ ४ ॥

A 205 तै सहास्माक संदर्शनमेव न विद्यते । सदर्शनेन विना कथ सधिर्भविष्यति ।
30 तत्सर्वथा युद्धमेव नस्तै सह पुष्कलमिति ।

A 206 ततो मेघवर्णस्तेषा चतुर्णामपि पृथक्पृथगभिप्राय ज्ञात्वा चिरजीविनमाह । तात ।

त्वमस्माक चिरन्तन सचिव । अजस्र च हितान्वेषी । किमेवमवस्थिते ऽप्यधुना प्राप्तकाल मन्यसे । यच्च त्व ब्रूषे । तद्देव न श्रेयस्करमिति । साधु चोक्तम् ।

3 निश्चित्य प्रथमा वाच त्वमतो वक्तुमर्हसि ।
त्वामेवानुगमिष्यामस्तिमिरे ऽग्निमिवाध्वगा ॥ ५ ॥

A 207a एवमुक्ते चिरजीव्याह । देव । किमेभिर्नोक्तम् । यत्र मम वचनावकाश स्यात् ।
6 इह हि सधिविग्रहयो सधिर्वा स्याद्विग्रहो वा पूर्वोक्तावेव । तथापि यदाद्यापि नाभिहितम् । तत्पक्षव्यावर्तनायोच्यते । भद्र । कथमेषामस्माक च युद्धे सामान्यम् । तावदसाधारण युद्धमस्माकम् । सनिपातसमकालमेव शिरासि निकृन्तन्ति । वय
9 तु छद्मेन तेषा नेत्रोत्पाटन करिष्याम इति । एवमवगम्य युद्धपरिग्रहो न कार्य । उक्त च ।

परेषामात्मनश्चैव यो ऽविचार्य बलाबलम् ।
12 कार्यायोत्तिष्ठते मोहाद्व्यापद स समीहते ॥ ६ ॥
लघुष्वपि विधातव्य गौरव परिपन्थिषु ।
छात्यन्तरविधातॄणा भवन्ति ह्यफला क्रिया ॥ ७ ॥
15 क्षमावन्तमरि प्राज्ञ काले विक्रमसेविनम् ।
परात्मगुणदोषज्ञमनुसृत्य न विश्वसेत् ॥ ८ ॥
प्रार्थिता पुरुषे शूरैरुत्साहादिसमन्विते ।
18 नित्य व्यावृत्तपदवी लक्ष्मीर्याति न विक्रियाम् ॥ ९ ॥
यमेवाभ्युपयाति श्रीरुपायपरितोषिता ।
निरुद्विग्ना हि तत्रास्ते न करग्रहपीडिता ॥ १० ॥
21 शातयत्येव तेजांसि दूरस्थो ऽप्युन्नतो रिपु ।
सायुधो ऽपि निकृष्टात्मा किमासन्न करिष्यति ॥ ११ ॥
न भीतो न परामृष्टो नापयातो न वर्जित ।
24 नाशस्त्रो ऽप्यवमन्तव्यो नैको वेति नयाधिकै ॥ १२ ॥
यस्य सिध्यत्ययत्नेन शत्रु स विजयी नर ।
य एकतरतां गत्वा जयी विजित एव स ॥ १३ ॥
27 सिद्धिं वञ्चनया वेत्ति परस्परवधेन वा ।
निरुपायं सुखं स्यात्तं द्वयो किमिति चिन्त्यताम् ॥ १४ ॥
विबन्धुर्निहतामित्रो रोदित्येक श्रिय पति ।
30 सेव्यमानो हसत्येक शत्रुभि ससुहृज्जन ॥ १५ ॥
मदावलिप्तै पिशुनैर्लुब्धै कामात्मकै शठै ।
दर्पोद्धतै क्रोधपरैर्दण्डनीति सुदुर्वहा ॥ १६ ॥

इयं त्वभिन्नमर्यादे स्वनुशिष्टे कृतात्मभिः ।
सर्वसहैरुपायज्ञैरमूढैरेव धार्यते ॥ १७ ॥

A 207 b 3 तत्सर्वथा युद्धमेव न श्रेयस्करमिति । कस्मात् । ज्यायसा विरोधो हस्तिना पादयुद्धमिवैकान्तविनाशाय ।

A 208 मेघवर्ण आह । तात । कथय । किं निष्पन्नम् । सो ऽब्रवीत् । भद्र । सम्प्र 6 धार्यतामेतत् । उक्तं च ।

नयो हि मन्त्रस्य मुखं तदाश्रयं
प्रयोजनेनेह तु कर्म मन्त्रिणाम् ।
9 समुद्गतो दूतनियोग इष्यते
क्रियानुयोगः परतो ऽनुजीविनाम् ॥ १८ ॥

विशेषलब्धप्रतिभा प्रगल्भता
12 क्रियासु सम्यक्प्रणिधानमात्मनः ।
परात्मनोश्चान्तरनिश्चयज्ञता
महीपतेर्मन्त्रकरस्य जायते ॥ १९ ॥

15 या प्राणपणिता देहमूल्येनापि न लभ्यते ।
सा श्रीर्मन्त्रविदा वेश्मन्यनाहूतापि धावति ॥ २० ॥

क्रमेण यः शास्त्रविदो हितैषिणः
18 क्रियाविभागे सुहृदो न पृच्छति ।
* * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * ॥ २१ ॥

21 * * * * * * * * * *
* * * * * * * * * * ।
महोदधिं नद्य इवाभिपूर्णं
24 तं संपदः सत्पुरुषं भजन्ते ॥ २२ ॥

शूराः सर्वोपधायित्वाद्बुद्धिमन्तो विचक्षणाः ।
सहाया भूर्नृपत्वं हि सत्सहायनिबन्धनम् ॥ २३ ॥

27 सहायबन्धना ह्यर्थाः सहायाश्चार्थबन्धनाः ।
अन्योन्यबन्धनावेतौ विनान्योन्यं न सिध्यतः ॥ २४ ॥

देशं बलं कालमुपायमायुं
30 विचिन्त्य यः प्रारभते हि कृत्यम् ।
स वेत्ति नीतिं स परैर्न वञ्च्यते
मनोरथस्तस्य न याति वन्ध्यताम् ॥ २५ ॥

विषाणसघट्टसमुत्थितानल
स्फुलिङ्गमालाकुलिते ऽपि दन्तिनाम् ।
3 रणे ऽपि पीत्वा तु यशासि विद्विषा
भवत्यविद्वान्न हि भाजन श्रिय ॥ २६ ॥

A 209 तत्सर्वथा गुणवत्सहायपरिग्रहो विजिगीषूणामेकान्तसिद्धये । उक्त च ।

6 वदन्ति नानाविधमर्थचिन्तका
विभूतिलाभाभ्युदयप्रयोजनम् ।
ममैष पक्षो ऽथ न चैतदन्यथा
9 सहायसपत्प्रभवा हि सपद ॥ २७ ॥
अन्त सारैरकुटिलैरच्छिद्रै सुनिरूपितै ।
सहायैर्धार्यते राज्यमुत्तम्भैरिव मन्दिरम् ॥ २८ ॥
12 न वशमार्गक्रमलालनागुण
निरीक्षते नैव वपुर्न कान्तिम् ।
य एव शूर सुसहायवान्नर
15 स्तमेव लक्ष्मीरसहापि सेवते ॥ २९ ॥
गुणेष्वाधारभूतेषु फले कस्यास्ति सशय ।
न्यस्तस्वात्मा सतां वृत्ते विभूतिस्य न दुर्लभा ॥ ३० ॥
18 अपि कीर्त्यर्थमायान्ति नाश सख्यो ऽतिमानिन ।
न चेच्छन्त्ययशोमिश्रमप्येवानन्त्यमायुष ॥ ३१ ॥
विशति वह्निमपि स्थिरनिश्चय
21 सुगममेव महोदधिलङ्घनम् ।
असुकरं व्यवसायदृढात्मना
महमवैमि न किंचिदमर्षिणाम् ॥ ३२ ॥
24 अयायोत्क्षिप्यतां पादो दक्षिण किं विचार्यते ।
मूल हि प्राकराचार्यो दीर्घसूत्रत्वमापदाम् ॥ ३३ ॥
श्रुतापविद्धैरेतैर्वा वृथा किं शुकभाषितै ।
27 प्राज्ञस्त्वं त्यज्यतां मौनं यस्य वेला तदुच्यताम् ॥ ३४ ॥
क्रियावत केवलवाग्मिनस्य
वरं क्रियावान्पुरुषो न वाग्मी ।
30 प्रायेण पुंसां सदसत्सु युक्ता
क्रिया चरन्ति ह्यमृतं विषं च ॥ ३५ ॥

मन्त्रमूलं हि विजय प्रवदन्ति मनीषिण ।
मन्त्रस्य पुनरात्मा च बुद्धिश्चायतन परम् ॥ ३६ ॥
8 षडेव खलु मन्त्रस्य द्वाराणि तु नराधिप ।
विदितान्येव ते तात कीर्तयिष्यामि कीर्तिमन् ॥ ३७ ॥
आत्मान मन्त्रिदूतं च च्छन्न चिषवणक्रमम् ।
आकारं ब्रुवते षष्ठमेतावान्मन्त्रनिश्चय ॥ ३८ ॥
असगृहीतस्य पुनर्मन्त्रस्य शृणु यत्फलम् ।
अहीन धर्मकामाभ्यामर्थं प्राप्नोति केवलम् ॥ ३९ ॥
आयव्यय सदानुष्ण छेदन सशयस्य च ।
अनिघ्न तस्य च ज्ञान मन्त्रिणा त्रिविध फलम् ॥ ४० ॥

A 210 तद्यथा यो मन्त्रो विस्र × × वैन गच्छति । तथा प्रयतितव्यम् । यत्कारणम् ।

12 मिथ्या प्रणिहितो मन्त्र प्रयोक्तारमसशयम् ।
दुरिष्ट इव वेतालो नानिहत्योपशाम्यति ॥ ४१ ॥
आत्मपचक्षयायैव परपक्षोदयाय च ।
15 मन्त्रद्वैधममात्याना तन्न स्यादिह भूतये ॥ ४२ ॥
आहु सूक्ष्मतर किचिदमात्यपरिरक्षणम् ।
सूक्ष्मात्सूक्ष्मतरं तेभ्यो यदात्मपरिरक्षणम् ॥ ४३ ॥
18 मन्त्री यस्याप्रियस्तस्य राज्यमात्मा च न प्रिय ।
प्रियो यस्य प्रियं तस्य राज्यमात्मा च भूपते ॥ ४४ ॥

अपि च ।

21 आयव्ययौ यस्य च संविभक्तौ
छन्नश्च चारो निभृतश्च मन्त्र ।
न चाप्रियं मन्त्रिषु यो ब्रवीति
24 स सागरान्तां पृथिवीं प्रशास्ति ॥ ४५ ॥
असकृच्छ्रुतमप्यथ पृच्छ धीरान्पुन पुन ।
एषा हि मनसो वृत्तिश्चपला मोहजालिनी ॥ ४६ ॥

A 211 27 तद्यदि मयावश्य मन्त्रयितव्यम् । तदपनीयन्तामेते मन्त्रिमात्रव्यपदेशकेवलोपजीविन कथाकुशला । न च करणीयेष्वात्ययिकेषु । अषट्कर्ण रहस्य सफलं भवति ।

A 212 एव च वर्णिते मेघवर्ण आह । तात । बालभावादनभिज्ञो ऽस्मि । यथा ब्रवीषि । 30 तथा करोमि । त्वदायत्त हि सर्वमिदम् । त्वमधुनार्थवादी ज्ञानविज्ञानसंपन्न

पितृक्रमेण हितैषी । किंतु कौतूहलमुच्यताम् । कथं पुनरस्माकमुलूकानां वैरमिति ।
सो ऽब्रवीत् । भद्र । वाक्कृतात् ।

3 सुचिरं हि चरन्नित्यं ग्रीष्मे सस्यमबुद्धिमान् ।
द्वीपिचर्मप्रतिच्छन्नो वाक्कृताद्रासभो हतः ॥ ४७ ॥

A 213 सो ऽब्रवीत् । कथं चैतत् । चिरंजीव्याह ।

6 ॥ कथा १ ॥

अस्ति कस्यचिद्रजकस्य वस्त्रनयनातिभारपीडया गर्दभो ऽवसन्नः । स एवं चिन्तयामास । कष्टम् । न शोभनमापतितम् । मम
9 कर्मव्याघातो मूल्यहानिश्च । अधुना कथं करणीयम् । अथवास्त्युपायः । रूपकत्रयेण द्वीपिचर्म लभ्यते । तेनावच्छाद्याहमेनं रात्रौ हरितसस्ये मोक्षयिष्यामि । तद्भक्षणादसंशयमल्पैरहोभिरयं बल-
12 वान्भविष्यति । तथा चानुष्ठिते भक्ष्यमाणेषु सस्येषु कार्षिकः स्वक्षेत्राणि रक्षितुमारब्धः । कदाचिच्च क्षेत्रमध्येनायातः स दृष्टः । द्वीप्ययम् । नष्टो ऽस्मीति मत्वार्द्रकम्बलमुपरि दत्त्वोद्यतधनुष्पाणिः
15 शनैः शनैरपक्रामितुमारब्धः । अथ गर्दभस्तं दृष्ट्वा गर्दभीयमिति निष्कृष्टायुः परं वेगमास्थायोपसर्पितुमारब्धः । असावपि शीघ्रतरवेगो धावति । गर्दभश्चैवमचिन्तयत् । कदाचिदियं द्वीपिचर्मव्य-
18 वस्थितशरीरं मां दृष्ट्वान्यथैवावगच्छेत् । अतो ऽहमस्याः स्वां प्रकृतिमास्थाय वाशितेन मनोह्लादनं करिष्यामि । इति वाशितुमारब्धः । तच्च श्रुत्वारक्षिपुरुषः सुनिपुणं साधयित्वा गर्दभो ऽयमिति प्रति-
21 निवृत्य तमिषुणाभ्यहनत् । तत्समयमेवासौ पञ्चत्वमगमत् ।

A 214 अतो ऽहं ब्रवीमि । सुचिरं हि चरन्नित्यमिति । तस्याख्यानमवधार्य मेघवर्ण आह । कथं वाक्कृतादस्माकमुलूकैः सह वैरमुत्पन्नमिति । सो ऽकथयत् ।

॥ कथा २ ॥

अस्ति ' अराजके सर्वपक्षिणा चित्तमुत्पन्नम् । कतम राजान पक्षिणामभिषिञ्चाम इति । ततस्तेषा मतमुत्पन्नम् । उलूको ऽभिषिच्यतामिति । तस्य यथाविध्यभिषेकोचितद्रव्यसभार कृत्वा छत्रचामरव्यजनसिहासनभद्रपीठक्षौमवासोनन्द्यावर्तादिनाभिषेक प्रारब्ध । अथ नभसा व्रजन्तमविज्ञातनामान पक्षिणमपश्यन् । ते तु त दृष्ट्वा स्तम्भिताभिषेका । अवश्यमयमपि समुदाये ऽभ्यन्तरीकर्तव्य । यत्कारणम् ' महदिद पार्थिव राजकार्यम् । पृष्टश्चासावागत । भद्र ' कि तवाप्येतदभिरुचितम् ' प्रजापालस्त्व दिवान्धस्येति । असावाह । किमन्ये पक्षिण उत्साद गता ' हसकारण्डचक्रवाकक्रौञ्चमयूरकोकिलहारीतजीवजीवकादय ' येनायमप्रसन्नदृष्टिरुलूको राज्ये ऽभिषिच्यते । अपि च ।

वक्रनास सुजिह्माक्ष क्रूरमप्रियदर्शनम् ।
अक्रुद्धस्य मुख पाप क्रुद्ध कि नु करिष्यति ॥ ४८ ॥
स्वभावरौद्रमत्युग्र क्षुद्रमप्रियवादिनम् ।
उलूकमभिषिञ्चध्व न व श्रेयो भविष्यति ॥ ४९ ॥

मोघ दृष्टिदिग्दाह करोत्यपदेशश्चमस्य । उक्त च ।

व्यपदेशे ऽपि सिद्धि स्यादशक्तश्चेन्नराधिप ।
शशिनो व्यपदेशेन वसन्ति शशका. सुखम् ॥ ५० ॥

अत' शेषा पतत्रिण आहु । कथ चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ३ ॥

अस्ति । कदाचिद्द्वादशवार्षिक्यनावृष्टिरापतिता । तस्यां च सर्व-
3 सत्त्वानां महद्व्यसनमुत्पन्नम् । विशेषेण तु दन्तिनाम् । अथ चतुर्द-
शनो नाम हस्तिराजः । सो ऽन्यैर्हस्तिपतिभिर्विज्ञापितः । परित्रा-
यस्वास्मान्वारितर्पणेनेति । सो ऽब्रवीत् । उपलभ्यताम् । कुत्र स्थाने
6 ह्युदकम् । तत्राहमुदकेन युष्मान्वितृष्णान्करोमि । यतो ऽष्टासु दिक्षु
प्रेरिता उदकान्वेषणाय वेगवन्तः । तत्रानुपूर्वदिक्चारिभिरुपलब्ध
चन्द्रसरो नाम विमलजलसंपूर्णम् । किं बहुना । व्योमैकदेशपरि-
9 माणम् । आवेदिते च तस्मिन्हस्तिराजेन प्रापिताः । तत्सरो ऽवत-
रद्भिश्च तैः समन्तादसुखावतारे सरसि पूर्वकृतावासास्तस्मिञ्छशाः
संपिष्टशिरोग्रीवा बहवः कृताः । कृतावगाहो द्विरदपतिरपयातश्च
12 तस्मात्सरसः । अथ हतशेषाः शशाः संप्रधारयितुमारब्धाः । अधुना
किं करणीयम् । दृष्टमार्गैरेभिः पुनरिहावश्यमागन्तव्यम् । तद्याव-
देत इह नागच्छन्ति । तावदुपायश्चिन्त्यतामिति । अथ तत्र वि-
15 जयो नाम शशस्तानाह । शक्यमेतत् । न पुनर्यथेहागमिष्यन्ति ते ।
इयं मे प्रतिज्ञा । किंतु मम कर्मसाक्षिणः केवलं प्रसादः क्रिय-
तामिति । तच्छ्रुत्वा शिलीमुखो नाम शशराजो ऽब्रवीत् । अव-
18 श्यमेतदेव । यत्कारणम् ।

नीतिशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो देशकालविभागवित् ।
विजयः प्रेष्यते यत्र तत्र सिद्धिरनुत्तमा ॥ ५१ ॥
21 हितवक्ता मितवक्ता संस्कृतवक्ता न चातिबहुवक्ता ।
अर्थाद्विमृश्य वक्ता वक्ताय सर्ववस्तूनाम् ॥ ५२ ॥

अस्य च मतिपरिच्छेदान्मम दूरस्थस्यापि शक्तित्रय तैरुपलब्ध
भविष्यति । कथम् ।

3 दूत वा लेख वा दृष्ट्वाह नरपतेरदृष्टस्य ।
जानामि त नरेन्द्र प्राज्ञ प्रज्ञाविहीन वा ॥ ५३ ॥

तत्प्रतिमानयस्व । उक्त च ।

6 दूत एव हि सदध्याद्दूतो भिन्द्याच्च सहतान् ।
दूतस्तत्कुरुते कर्म सिध्यन्ति येन मानवा ॥ ५४ ॥

अनेन च गतेनासशयमहमेव गतो भविष्यामि । यत्कारणम् ।
9 कार्यनिष्पत्ति स्यात् । इति शशराजमामन्त्र्य विजयशशो हस्ति-
राजसमीप प्रायात् । गत्वा च द्विरदपति दृष्ट्वा चिन्तयामास ।
अशक्यमनेन सहास्मद्विधाना सगम इति । यदाह ।

12 स्पृशन्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजगम ।
हसन्नपि च वेतालो मानयन्नपि दुर्जन ॥ ५५ ॥

तत्सर्वथाप्रधृष्यायां भूमौ सदर्शनमस्य प्रयच्छामि । यथोच्चै-
15 स्तरा विषमशिलाशिखरमाश्रित्याब्रवीत् । अपि भवत सुखम् ।
तच्च श्रुत्वा वीक्ष्य हस्तिराज शशमाह । कुतो भवानिति । असा-
वाह । दूतो ऽहमिति । तेनाभिहित । केन प्रेषित । कथय कार्य-
18 मिति । शश आह । जानात्येव भवान् । यथार्थवादिनो दूतस्य
न दोष करणीय । *उक्त च । दूताद्युद्धृतेष्वपि शस्त्रेषु यथोक्त-
वक्तार । तेषामन्तेवासिनो ऽप्यवध्या इति ।* सो ऽह चन्द्राज्ञया
21 ब्रवीमि । कथ नामात्मान पर चैवापरिच्छिद्य भवान्परापकारे
प्रवर्तते । उक्त च ।

परेषामात्मनश्चैव यो ऽविचार्य बलाबलम् ।
24 कार्यायोत्तिष्ठते मोहाद्व्यापद स समीहते ॥ ५६ ॥

स त्वं चन्द्रसरो ऽन्यायेन प्रधर्षितवान्। तत्र चास्मत्सरक्षणी-
याञ्छशान्व्यापादितवानसि। न चैतद्युक्तम्। ते तु मयैव भर्तव्याः।
3 येनाहं तानुरसा धारयामि। शशाङ्क इति च लोके प्रख्यातना-
मास्मि। स त्वं यदि न निवर्तसे ऽस्माद्व्यापारात्, ततो ऽस्मत्तो
महान्तमनर्थं प्राप्स्यसि। *निवृत्तस्य महान्विशेषो भविष्यति।
6 अस्म*ज्ज्योत्स्नयाप्यायितशरीरः स्याः। अन्यथास्मद्रश्मिसंनिरोधा-
द्घर्माभितापितशरीरः सद्यो विनाशमेष्यसीति। एवमुक्तो ऽतीव
क्षुभितहृदयस्तमाह। भद्र, सत्यम्। मयापकृतम्। सो ऽहमधुना
9 शशिना सह विरोधं न करिष्यामीति। तत्प्रदर्शय पन्थानम्, क्व
तं पश्येयमिति। स आह। आगच्छतु भवान्, यावदहं दर्श-
यामि। इत्युक्त्वाशु चन्द्रसरो गत्वा संपूर्णकलामण्डलमुदकगतं
12 चन्द्रमदर्शयत्। असावपि देवताप्रणामं परमशुचिर्भूत्वा करो-
मीति मत्वा द्विमनुष्यबाहुप्रमाणं करमम्भसि प्रक्षिप्तवान्। अथ
संक्षुभितोदकचलन्मण्डल इतश्चेतश्चक्रारूढ इव बभ्राम। तेन चन्द्र-
15 सहस्रमपश्यत्। अथाविग्नहृदयः प्रतिनिवृत्य विजयो ऽब्रवीत्।
कष्टं कष्टम्। द्विगुणतरमाकोपितस्त्वया चन्द्रमाः। इभः पृष्टवान्।
केन हेतुना। स आह। उदकस्पर्शनेनेति। सो ऽब्रवीत्। केनो-
18 पायेनाद्य प्रसाद्यते। विजय आह। अस्पृशता पानीयमिति। एव-
मुक्तः संलीनवालधिराकृष्य करं निकृष्टजानुरवनितलविन्यस्तशि-
राः प्रणम्य भगवन्तं चन्द्रमसं हस्ती शशमवोचत्। भद्र, शेषकालं
21 त्वया प्रत्याय्यः सर्वकार्येषु भगवान्। इत्युक्त्वानवलोकयन्नेवापुन-
रागमनाय यथागतं प्रायात्।

अतो ऽहं ब्रवीमि। व्यपदेशे ऽपि सिद्धिः स्यादिति। अपि च।
24 क्षुद्रो ऽयं दुरात्मा न शक्तः प्रजाः पालयितुम्।

क्षुद्रमर्थपति प्राप्य कदा विवदतो सुखम् ।
उभावपि क्षय यातौ यथा शशकपिञ्जलौ ॥ ५७ ॥
3 त आहु । कथ चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ४ ॥

अस्ति । अहं कस्मिंश्चिद्वृक्षे प्रतिवसामि । तत्रैवाधस्तात्कपिञ्जल
6 प्रतिवसति स्म । तत आवयो परस्परमेव सवासगुणादभेद्या प्रीति-
रुत्पन्ना । प्रतिदिवस च कृताहारविहारयो प्रथमप्रदोषकाले सु-
भाषितप्रश्नप्रतिप्रश्नै कालो ऽतिवर्तते । अथ कदाचिदालापवेला-
9 या कपिञ्जलो नायाति । यतो मम हृद्गतातीवाकुलता समुत्पन्ना ।
एव चाचिन्तयम् । किमसौ विनष्टो बद्धो वा । अथवान्यावास
एतस्य प्रीतिरुत्पन्ना । येन नायातीति । शून्ये च तस्मिंस्तदीया-
12 वासके दीर्घकर्णो नाम शश आगत । तेनास्यावासो ऽधिष्ठित ।
ततो ऽसौ कपिञ्जलो ऽर्धमासमात्रेणायात । शश दृष्ट्वाब्रवीत् ।
अपगम्यता मदीयनिकेतनादिति । स तमाह । मूर्ख । न ते वि-
15 दितम् । उपस्थानभोग्य आवासो भुक्तिश्च । कपिञ्जल आह । सन्त्यत्र
प्राश्निका । पृच्छामो देशभूपमिति । उक्त च धर्मशास्त्रे ।

वापीकूपतडाकाना गृहस्यावसथस्य च ।
18 सामन्तप्रत्यया सिद्धिरित्येव मनुरब्रवीत् ॥ ५८ ॥

तथा नामेति प्रतिपद्य प्रस्थितौ व्यवहारकरणाय । अहमपि
कौतुकात्तयोरेव पृष्ठतो ऽनुगत । पश्यामि किमत्र तथ्यमिति ।
21 नातिदूर गत्वा कपिञ्जल शशमाह । क आवयोर्व्यवहार द्रक्ष्यति ।
असावब्रवीत् । नन्वय नदीपुलिनगतस्तप सश्रित उदधिकर्णो

नाम सकलशास्त्रपारगश्चिरजीवी धर्मशास्त्रविन्मार्जार इति ।
अयमेवास्य सशयस्य छेत्ता । तच्च श्रुत्वा कपिञ्जलो ऽब्रवीत् ।
3 अलमनेन क्षुद्रेण । उक्तं च ।

न हि विश्वसनीय स्यात्तपस्विच्छद्मना स्थित ।
दृश्यन्ते बहवस्तीर्थे गलद्न्तास्तपस्विन ॥ ५९ ॥

6 तच्च श्रुत्वा सुखोपायप्रवृत्तिप्रसाधनच्छद्मरूप्युदधिकर्णो मार्जा-
रस्तद्विश्वासनार्थं सुतरामादित्याभिमुखो द्विपाद स्थित । ऊर्ध्व-
बाहुर्निमीलितैकनयनो जपन्नासीत् । जपतश्च तस्य विश्वस्तहृद-
9 यावुपश्लिष्टस्थाने व्यवहारश्रावणमकुरुताम् । तेन चाभिहितम् ।
वृद्धत्वाद्धतेन्द्रियत्वाच्च नातिस्पष्टतर शृणोम्यहम् । सन्निकृष्टौ
भूत्वोच्चै श्रावयतम् । सुष्ठुतर* चादृतौ भूत्वा धर्मशास्त्रसबन्ध-
12 मवोचत् ।

धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षित ।
तस्माद्धर्मो न हन्तव्य कदाचिदपि साधुभि ॥ ६० ॥
15 एक एव सुहृद्धर्मो निधने ऽप्यनुयाति य ।
शरीरेण सम नाश सर्वमन्यद्धि गच्छति ॥ ६१ ॥
अन्धे तमसि मज्जाम पशुभिर्ये यजामहे ।
18 अहिंसानामको धर्मो न भूतो न भविष्यति ॥ ६२ ॥
मातृवत्परदारांस्तु परद्रव्याणि लोष्टवत् ।
आत्मवत्सर्वभूतानि यः पश्यति स पश्यति ॥ ६३ ॥

21 तत्किं बहुना । तथा तौ छद्मना विश्वास नीतौ । येनाङ्कमु-
पगतौ हतौ चेति । यतो ऽसावन्तर्लीनमवहस्याब्रवीत् ।

यो हि प्राणपरिक्षीण सहायरहितस्तथा ।
24 स एव हि सुखोपाया वृत्तिमासादयेद्बुध ॥ ६४ ॥

अतो ऽहं ब्रवीमि । क्षुद्रमर्थपतिं प्राप्येति । तत्सर्वथा नाश्र-
यणीयगुणोपेतो ऽयम् । तत्किमनेनेति । तस्य तु तद्वचनमङ्गीकृत्य
3 साध्वनेनाभिहितमिति मत्वाब्रुवन् । पुनरेव समवायं कृत्वा मह-
द्राजकार्यं संप्रधारयिष्यामः । इत्युक्त्वा यथागतं सर्वपक्षिणो वि-
चेरुः । केवलस्त्ववशिष्टो भद्रपीठगतो ऽभिषेकाभिमुखो दिवान्धः ।
6 केन चेदमनर्थायाभिहितं मम । वायसेनेत्युपलब्धवार्त्त उलूको
वायसवचनेनादीपितमनास्तमाह । किं मयापकृतं भवतः । येना-
भिषेकव्याघातः कृत इति ।

9 संरोहतीषुणा विद्धं वनं परशुना हतम् ।
वाचा दुरुक्तं बीभत्सं न संरोहति वाक्कृतम् ॥ ६५ ॥

तत्किं बहुना । अद्यदिवसादारभ्यास्माकं भवता च वैरम् ।
12 इति चाभिधाय समुज्झिताभिषेको दिवान्धो यथागतं प्रायात् ।
असावपि वायसश्चिन्तयामास । किमिदमनर्थं सामान्ये ऽर्थे
कृतमिति ।

15 अदेशकालार्थमनायतिक्षमं
यदप्रियं लाघवकारि चात्मनः ।
विचिन्त्य बुद्ध्या मुहुरप्यवैम्यहं
18 न तद्वचो हालहलं हि तद्विषम् ॥ ६६ ॥
बलोपपन्नो ऽपि हि बुद्धिमान्नरः
परं नयेत्क स्वयमेव वैरिताम् ।
21 भिषङ्ममास्तीति विचिन्त्य भक्षयेद्-
अकारणं को हि विचक्षणो विषम् ॥ ६७ ॥

तदिदमापतितं ममाज्ञानादिति । यच्च हितैषिभिः सार्धम-
24 संप्रधार्यं क्रियते । तस्येदृश एव विपाको भवति । उक्तं च ।

सुहृद्भिराप्तैरसकृत्परीक्षित
स्वयं च भूयः परिचिन्तिताश्रयम् ।
3 करोति कार्यं खलु यः स बुद्धिमा-
न्स एव लक्ष्म्या यशसश्च भाजनम् ॥ ६८ ॥

इति । एवमुक्त्वा काको ऽपि प्रायात् ।

A 215 6 तद्देवम् । देव । वाक्कृतादस्माकमुलूकैः सह वैरमिति । मेघवर्ण आह । अवगत मयेदम् । तात । संप्रधार्यताम् । येनेह नागच्छन्ति । तावदुपायश्चिन्त्यताम् । असा वाह । स्वामिन् । संधिविग्रहासनयानसंश्रयद्वैधीभावाना षण्णां गुणानां संधिविग्र 9 हावादावाख्यातौ । अधुना त्वासनयानसंश्रयसमवायानामस्माकमभाव एव । यत्का रणम् । आसनं दुर्गविनाशाय । यानं दुर्गपरित्यागाय । कं बलवन्तं संश्रयाम । कस्य समवाय ।

A 216 12 तदेवं गते सामदानभेददण्डाना चतुर्णां नयानां नास्त्यवकाश । अस्ति पञ्च मो ऽप्यशास्त्रकर्तुर्नयश्छलो नाम । तमङ्गीकृत्य स्वयमेवाहं तद्विजयाय परिभवाय च प्रयतिष्ये । उक्तं च ।

15 बहवो ऽबलवन्तश्च कृतवैराश्च शत्रव ।
शक्ता वञ्चयितुं प्राज्ञं ब्राह्मणं छगलादिव ॥ ६९ ॥

A 217 सो ऽब्रवीत् । कथं चैतत् । चिरजीव्याह ।

18 ॥ कथा ५ ॥

अस्ति । कश्चिद्ब्राह्मण पशुबन्धननिमित्तं पशुमादाय स्ववेश्म-न्युच्चलित । अर्धपथे च धूर्तैर्दृष्ट्वाभिहितम् । भक्षयामो ऽद्यैनमज-
21 मिति । ततस्तस्यैवाग्रत कृतसंकल्पैर्मार्गाभिमुख्येनागच्छद्भिरेकद्वि-त्रिप्रविभागेन यातम् । यस्तु तेषामग्रग । तेन ब्राह्मणो ऽभिहित । अवश्यमसौ । साधो । श्वा सगुण । येन त्वया स्कन्धेनोह्यते ।
24 अथवा श्वापदव्यापादने कुशल इति । एवमुक्त्वापक्रान्त । ब्राह्म-णश्चिन्तयामास । किमनेन दुरात्मनाभिहितम् । कथमहं श्वानं

स्कन्धे करिष्यामि । यावदन्यौ द्वौ धूर्तौ सम्प्राप्तौ । ताभ्यामपि
ब्राह्मणो ऽभिहित । ब्रह्मन् ' किमिदमसदृश व्यवसितम् । यज्ञो-
3 पवीतमक्षमाला कमण्डलुस्त्रिपुण्ड्रक स्कन्धे च श्वा विधुरम् ।
अथवा शशमृगसूकरव्यापादने नूनमय कुशल इति । एवमुक्त्वा
तावतिक्रान्तौ । ब्राह्मणस्तु जिज्ञासया पशु भूमौ निक्षिप्य सुनि-
6 पुण कर्णशृङ्गवृषणपुच्छादीनवयवान्परामृश्याचिन्तयत् । मूर्खास्ते ।
कथमिम श्वानमिवावधारयन्ति । पुन स्कन्धेनादाय प्रायात् ।
अथान्यैस्त्रिभिरभिहितो ब्राह्मण । न त्वया स्प्रष्टव्या वयमिति ।
9 एकपार्श्वेन गम्यताम् । यत्कारणम् ' शुचिरसि लिङ्गमात्रेण ।
ब्राह्मण ' श्वसम्पर्कान्नून व्याधो भविष्यसि । इत्युक्त्वापक्रान्ता ।
अथासौ ब्राह्मणश्चिन्तयामास । किमिदमापतितम् । अथवा यतो
12 बहुत्वम् ' तत्प्रमाणम् । दृश्यन्ते च लोके विपरीतानि । कदाचि-
दय श्वरूपी राक्षस स्यात् । किम् । अस्य शक्य स्वरूप कर्तुमिति ।
एव सम्प्रधार्य भूमौ निक्षिप्यानवलोकयन्नेव प्रायात्प्रायश्चित्तभ-
15 यात् । तैरपि भक्षितो ऽसौ पशुरिति ।

अतो ऽहं ब्रवीमि । बहवो ऽबलवन्तश्चेति । तत् ' देव ' अस्ति किंचिद्वक्तव्यम् '
तच्चावधार्य यथोक्तमनुष्ठेयम् । सो ऽब्रवीत् । तात ' अथ किम् । चिरजीव्याह ।
18 देव ' मा विगतपक्षं कृत्वाहार्यैरसृग्भिरभ्युक्ष्यास्मान्न्यग्रोधपादपात्प्रक्षिप्यापयान कृत्वर्ष्य
मूकपर्वते सपरिवारस्तिष्ठ ' यावदह तान्सपत्नाञ्छास्त्रप्रणीतेन विधिना दक्षिणाशा
मुखान्कृत्वा कृतार्थं पुनस्त्वत्सकाशमागच्छामि । न च त्वया मदीयचिन्ता कार्या ।
21 तथा चानुष्ठिते ऽस्तं गते सवितर्यसावपमर्द स्वसैन्यपरिवारस्तमेव न्यग्रोधमव
रूढ ' न च तत्र कंचिदपि वायसं पश्यति । शिखरगतश्चाचिन्तयत् । क्व ते शत्रवो
गता इति । अथ चिरजीवी क्षितितलगत एव चिन्तयामास । यद्येते शत्रवो ऽनुप
24 लब्धवृत्तान्ता एवापयान्ति ' ततो मया किं कृत भवति । उक्तं च ।

अनारम्भस्तु कार्याणां प्रथमं बुद्धिलक्षणम् ।
आरब्धस्यान्तगमनं द्वितीयं बुद्धिलक्षणम् ॥ ७० ॥

o

A 220a तद्दूरमनारम्भ । न त्वारब्धविनाश । यतो ऽहमेषा स्वशब्दश्रावणादात्मान दश
यामीति । एवमनुचिन्त्य मन्दमन्द वाशितवान् । तत्सनिकृष्टस्था श्रुत्वोलूका वाय
3 सस्यायं शब्द इत्यवधार्य स्वामिने न्यवेदयन् । तच्च श्रुत्वा कौतुकपरो ऽपमर्दो ऽव
तीर्य व्यक्त साधयित्वा सचिवानब्रवीत् । पृच्छ्यताम् । कस्त्वमिति । पृष्टश्चासावक
थयत् । अहं चिरजीवीति । तच्छ्रुत्वापमर्द पर विस्मयमगमत् । आह च । अय
6 तस्य राज्ञो ऽभिमतो मुख्यो मन्त्रधर । किमय तैर्निरस्तो ऽभिशस्तश्च । स एव
पृष्टस्तमाह । स्वामिन् । श्रूयताम् । अस्ति । किंचित्समुत्सादन कृत्वा युष्मास्वपयातेषु
मेघवर्णो हतशेषान्सैनिकान्दृष्ट्वा पर विषादमगमत् । मन्त्रिभि सह सम्प्रधारितवान् ।
9 कि बहुना । त्वद्विनाशाय प्रारब्धमिति । ततो मयाभिहितम् । ते बलवन्त । वयं
हीना । तत्सर्वथा प्रणतिरेव तेभ्यो ऽस्माक शिवायेति । उक्त च ।

बलीयसा हीनबलो विरोध
12 न भूतिकामो मनसापि कुर्यात् ।
न वध्यते वेतसवृत्तिरर्थै-
रेकान्तनाशो ऽस्ति पतगवृत्ते ॥ ७१ ॥

15 अपि च ।

गुणवानेव नमते पुरुष कार्मुको यथा ।
निर्गुण स्तब्धतामेति पुरुष कार्मुको यथा ॥ ७२ ॥

A 220b 18 ततो ऽहं त्वत्पक्ष इति मत्वा निरपेक्षैरिमामवस्थां प्रापित ।

A 221 तच्च श्रुत्वापमर्द पितृपितामहैर्मन्त्रिभि सहावधारितवान् । रक्ताक्षक्रूराक्षदीप्ता-
क्षवक्रनासप्राकारकर्णै । अत्रादौ रक्ताक्ष पृष्टवान् । भद्र । किमेव गते न्याय्यमिति ।
21 सो ऽब्रवीत् । किमत्र चिन्त्यते । अविचार्य हन्तव्यो ऽयम् । यत्कारणम् ।

हीन शत्रुर्निहन्तव्यो यावन्न बलवान्भवेत् ।
संजातबलपौरुष्य पश्चाद्भवति दुर्जय ॥ ७३ ॥

A 222 24 अपि च । स्वयमुपगता श्रीस्त्यज्यमानाभिशपतीति लोकप्रवाद ।

कालो हि सकृदभ्येति यन्नरं कालकाङ्क्षिणम् ।
दुर्लभ स पुनस्तेन काल कर्म चिकीर्षता ॥ ७४ ॥

A 223 27 तदस्मिन्हते राज्यमकण्टकं भविष्यतीति । उक्तं च ।

अमित्रं न विमुञ्चेत ब्रुवाणं करुणान्यपि ।
दुःखं तत्र न कर्तव्यं हन्यात्पूर्वापकारिणम् ॥ ७५ ॥

A 224 30 ततो ऽनुक्रमेण क्रूराक्षमाह । भद्र । एवं गते ऽस्य किं कर्तव्यमिति । सो ऽब्र-
वीत् । देव । अवध्यो ऽयम् । यत्कारणम् ।

वदत्सु दीनं शरणागतेषु
कृतोपकारेषु भये सुखे च ।
3 घृणा हि येषा न कृणद्धि रौद्रता
शिलोच्चयास्ते प्रतिकूलराशय ॥ ७६ ॥
सर्वोत्पत्तिसमृद्धस्य नाश्वमेधस्य तत्फलम् ।
6 यत्फलं भय उत्पन्ने रक्षिते शरणागते ॥ ७७ ॥

A 225a तद्पि श्रुत्वा दीप्ताक्ष पृष्टवान् । भद्र । कथ मन्यसे । सो ऽब्रवीत् । देव । निश्चितमेव शरणागत शत्रुरवध्य इति ।

9 श्रूयते हि कपोतेन शत्रु शरणमागत ।
पूजितश्च यथान्याय स्वैश्च मांसैश्च तर्पित ॥ ७८ ॥

A 225b अपि च । अय तैर्विप्रकृत । देव । अस्माक पुष्टये तदवसादाय च भविष्यति ।
12 तदयमवध्य इति ।

A 226 तदवधार्यापमर्दो वक्रनास पृष्टवान् । अत्र भवान्कथ मन्यते । सो ऽब्रवीत् । देव । अवध्यो ऽयमिति । यत्कारणम् ।

15 शत्रवो ऽपि हितायैव विवदन्त परस्परम् ।
चौरेण जीवित दत्तं राक्षसेन तु गोयुगम् ॥ ७९ ॥

A 227 स आह । कथ चैतत् । असावकथयत् ।

18 ॥ कथा ६ ॥

अस्ति कस्यचिद्दरिद्रब्राह्मणस्य प्रतिग्रहलब्धमा बालभावाद्घृत-
तैललवणयवसयोग्याशनसवर्धित गोयुगलम् । तच्च दृष्ट्वा चौर क-
21 श्चिदेव समर्थितवान् । अद्यैव तद्धरिष्यामीति । प्रथमप्रदोषसमये
गन्तुमारब्ध । गच्छंश्च केनाप्यविज्ञातेन स्कन्धप्रदेशसंश्लिष्ट । अथ
तेन पृष्ट । को भवानिति । स च सत्यवचनमाह । नक्तचरो ऽह
24 ब्रह्मराक्षस । भवान्कथयतु । कस्त्वमिति । सो ऽब्रवीत् । अह
चौर । कस्यचिद्ब्राह्मणस्य गोयुगल हर्तुमिच्छामि । अथ विज्ञात-
प्रत्ययो ऽसावाह । अहमपि त ब्राह्मण ग्रहीतुमिच्छामि । ततस्तौ

द्वावपि गत्वैकान्ते ऽवस्थितौ फलमवेक्षमाणौ । प्रसुप्ते च ब्राह्मणे ब्रह्मराक्षसस्तद्ग्रहणाय सश्लिष्टश्चौरेणाभिहित । नैष न्याय । गोयुगे
3 मयापहृते पश्चाद्ग्रहीष्यसीति । सो ऽब्रवीत् । अयमप्यनय । कदाचिदय शब्देन प्रतिबुध्येत । ततो मे व्यर्थ स्यादागम इति । एव तयो परस्पर वैरमुत्पन्नम् । अहपूर्विकया च युगपत्प्रतिबोधित-
6 वन्तौ ब्राह्मणम् । चौरस्तावदवोचत् । ब्राह्मण । ब्रह्मराक्षसस्त्वा ग्रहीतुमिच्छति । ब्रह्मराक्षसो ऽप्याह । चौरस्ते गोयुगलमपहर्तुमिच्छति । ततस्तावुभावपि चौरराक्षसावपयाताविति ।

A 228 9 अतो ऽहं ब्रवीमि । शत्रवो ऽपि हितायैवेति । अन्यच्च ।

शिविनापि स्वमांसानि कपोतार्थे महात्मना ।
श्येनाय किल दत्तानि श्रूयते पुण्यकर्मणा ॥ ८० ॥

A 229 12 अपमर्द आह । कथं चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ७ ॥

अस्ति राजा शिविर्नाम सकलभूपालमौलिमालार्चितचरण
15 परमकारुणिक सकलार्थिजनसपादितमनोरथः । तस्यानन्यसदृशया दानशीलतया यशस्त्रिदिवमारुरोह । अथ कदाचिदाखण्डलश्चिन्तयामास । नास्ति दानशील शिविना तुल्य । तत्को
18 ऽस्याभिप्राय । कियद्वा सत्त्वमस्य । इति जिज्ञासार्थं धर्ममाहूय स्वय कपोतो ऽभवत् । धर्मश्च श्येन कपोतस्य पृष्ठतस्त्वरितगतिरभिभवितु प्रवृत्तः । अथ तस्य राज्ञ सुखासनस्थस्य प्रभातसमय
21 एवास्थानगतस्यासौ कपोत कम्पमानो भयतरलनेत्रतारक करुणरसितमाविष्कुर्वञ्छरणसमीपे सहसैव सनिपतित प्रोवाच भयगद्गदया गिरा । राजन् । शरणागतो ऽस्मि ते । परित्रायस्व मा श्येनात् ।

अथ श्येनो ऽपि राज्ञ पुरत पपात। सो ऽपि राजन् ' मुञ्च मुञ्च '
क्षुधातुरस्य मे भक्ष्य समर्पयस्वेति प्रोच्चैरुवाच। कपोत आह। देव '
3 शरणागतस्य मे परित्राणमर्हसि । स्वशरीराण्यपि शरणागतार्थे
त्यजन्तीति साधवो नित्यम् ' न शरणागतम् । श्येनो ऽब्रवीत् ।
राजन्। सकलमनोरथदाता किल श्रूयसे। अतो मे भक्ष्यमेन दातु-
6 मर्हसि। प्राणसंशयमापन्नो ऽस्मीति। असावपि राजा जातका-
रुण्य कथमेतदिति सम्भ्रान्तो दोलारूढ इव सान्त्वयञ्छ्येनमाह।
नैष सता पन्था ' शरणागतपरित्याग । तदहं मांसमन्यदेव ते
9 दापयामि ' यावत्तृप्तिमवाप्नोषीति। श्येन । न वय परहतपि-
शितभुज । स्वय जीवतो मांसान्युष्णरुधिरकललान्यास्वादयामहे।
किंतु यावन्मात्रमिद कपोतमांस तुलित भवति ' तावन्मे स्वमांस
12 प्रयच्छस्वेति । बाढम् ' दातास्मीति राज्ञि प्रतिपन्ने हाहाकार
समभूद्भूभुजाम्। देव ' मा साहस कार्षी ' एष श्येनरूपी राक्ष-
सस्त्वद्विनाशहेतुरागत इति। एवमार्तनादे वर्तमाने तुला कपोत
15 समारोपित । कक्षा तत्समा कृत्वा स्वमांसमङ्गावयवादुत्कृत्या-
रोपितम् ' न च कपोतसम भवत्येव । अवशेषावयवविलुप्तपि-
शित शिविर्यदा कपोतस्य न तुल्यता सजगाम ' तदा नम सर्व-
18 विदे धर्मायेति कृत्वा स्वयमेव तुलामधिरूढ । अथ दिवि देव-
दुन्दुभय प्रणेदु । अविरलकुसुमवृष्टिसार समीरण प्रववौ ।
साधु साध्विति दशस्वपि दिक्षु वाचो विचेरु । अत्रान्तरे धर्म-
21 पाकशासनौ प्रकटितरूपौ त राजानमाहतु । साधु ' महीनाथ।
शोभनस्ते ऽतिनिपुण प्राणिधर्मो विज्ञात । परमार्थतस्त्वमेव जि-
ज्ञासित । तदिद शरीर ते पुरातनमिवास्तु ' कोशमक्षय धर्मे च
24 सदा मतिर्भूतभूतये भवतु ' इत्युक्त्वान्तर्धानमागतौ ।

A 230 अतो ऽह ब्रवीमि । शिविनापि स्वमासानीति । तचाय शरणागतो न हन्तव्य ।

A 231 ततो ऽनन्तर प्राकारकर्ण पृष्ट । स एवमेव समर्थितवान् ।

A 232 3 अथान्तर्लीनमवहस्य रक्ताक्ष पुनरब्रवीत् । कष्टम् । विनाशितो ऽयं स्वामी युष्माभिरनयेन । उक्तं च ।

प्रत्यक्षे ऽपि कृते दोषे मूर्ख सान्त्वेन तुष्यति ।
6 रथकार स्वका भार्या सजारा शिरसावहत् ॥ ८१ ॥

A 233 ते प्राहु । कथ चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा ८ ॥

9 अस्ति कस्मिंश्चिदधिष्ठाने रथकार । तस्य भार्या व्युत्पन्नचारित्राजस्र मित्रस्वजनै प्रतिबोध्यते । न च तस्मात्परपुरुषसंसर्गान्निवर्तते । यतो ऽसौ जिज्ञासुस्तामाह । भद्रे । विप्रकृष्टे देशान्तरे
12 राजकीयो मण्डप कर्तव्य । तत्र मया श्वो गन्तव्यमिति । तया च तुष्टया यथाज्ञप्तमेव शम्बल कृतम् । तथा चानुष्ठिते गृहीतोपस्करपथ्योदन प्रहरशेषाया शर्वर्या तामाह । गतो ऽहम् । भद्रे ।
15 द्वार संवृणीष्वेति । तत्त्वा चाविज्ञात एव प्रतिनिवृत्य स्वशय्याधस्तादात्मद्वितीय सह शिष्येणावस्थित. । असावपि हृष्टहृदयाद्य मम निरङ्कुशो दयितजनसमागम इति दूतिकया विटमानाय्य
18 तत्रैव निर्विशङ्कपानभोजनाद्यनुष्ठितवती । कथमपि चाप्राप्तरतयैव पादौ चालयन्त्या जानुप्रदेशे रथकार स्पृष्ट । ततो ऽसावचिन्तयत् । असशय स एव रथकारो भविष्यति । तत्कथ करणी-
21 यमिति । अस्मिंश्चान्तरे सशपथ विटेनाभिहिता । कथय । मम वा भर्तुर्वा तव क प्रिय इति । यतस्तया प्रतिपत्तिकुशलयाभिहित । प्रष्टव्य पृच्छसि । स्त्रियो हि नामैता लघुधर्मिण्यो यत्किंचनप्रवृ-
24 त्ताश्च । किं बहुना । यद्यासां नासिका न स्यु । असशयममेध्य-

मपि भक्षयेयुरिति सक्षेप । यद्यहमीषन्मात्रमप्यकुशल भर्तु शृणु-
याम् । सद्य प्राणपरित्याग कुर्यामिति । अथ रथकारस्तया धर्षण्या
3 कृतकवचनव्यसितमना शिष्यमवोचत् । विजयता ममात्यन्तभक्ता
दयिता । सर्वजनसकाश समानयामि । इत्युक्त्वा स्कन्धेनादाय खट्वा-
सीना सजारा राजमार्गरथ्यान्तरेषु भ्रामयञ्जनहासमवाप्तवान् ।

A 234 6 अतो ऽहं ब्रवीमि । प्रत्यक्षे ऽपि कृते दोष इति । तत्सर्वथा विनष्टा स्म । साधु चेदमुच्यते ।

मन्त्रिरूपा हि रिपव संभाव्यास्ते विचक्षणै ।
9 ये हिते नयमुत्सृज्य विपरीतोपसेविन ॥ ८२ ॥
सन्तो ऽपि हि विनश्यन्ति देशकालनिराकृता ।
अप्राज्ञ मन्त्रिण प्राप्य तम सूर्योदये यथा ॥ ८३ ॥

A 235a 12 तदपि तस्य वचनमपाकृत्य चिरजीविनमुद्धृत्य स्वदुर्ग नेतुमारब्ध ।

A 235b अथ चिरजीव्याह । देव । कि मयैतदवस्थेनाकिंचित्करेण सगृहीतेन । कि ममै तदवस्थस्य जीवितेन । इच्छाम्यहं प्रदीप्तमग्निं प्रवेष्टुम् । तदर्हसि मामग्निदानेनोपकर्तु 15 मिति । रक्ताक्षेण तु तस्यान्तर्निहितभावसूचितमाकारं ज्ञात्वाभिहितम् । किमग्निसपा तमिच्छति भवान् । सो ऽब्रवीत् । अहं तावद्युष्मदर्थमिमामापद प्राप्त । तदिच्छामि तेषा वैरनिर्यातनार्थमुलूकयोनिमग्नौ कृतशरीरप्रभावादिति । रक्ताक्षो ऽब्रवीत् ।

18 अन्तर्भावनिगूढेय वाक्ते प्रकृतिपेशला ।
विकाराद्यनभिज्ञाय विषदिग्धेव वारुणी ॥ ८४ ॥

A 236 दुष्ट । अशक्या तवोलूकयोनिरसभाव्या च । यत्कारणम् ।

21 सूर्य भर्तारमिच्छन्ती पर्जन्य मारुत गिरिम् ।
स्वयोनिं मूषिका प्राप्ता योनिर्हि दुरतिक्रमा ॥ ८५ ॥

A 237 सो ऽब्रवीत् । कथ चैतत् । असावाह ।

24 ॥ कथा ९ ॥

अस्ति । कस्मिंश्चिद्देश ऋषिर्जाह्नव्या स्नात्वोपस्प्रष्टुमारब्ध । कर-
तले चास्य श्येनपरिभ्रष्टा मूषकशाविका पतिता । ता चासौ न्यग्रो-

धपादपमूले संस्थाप्य पुनः स्नात्वा गृहाभिमुखः प्रायात्। मूषिका च स्मृत्वाचिन्तयत्। नृशंसमेतन्मया कृतं मातृपितृपरिभ्रष्टा मूषिका
3 परित्यजतेति। एवमाकलय्य प्रतिनिवृत्य तां मूषिकां स्वतपोबलेन कन्यां कृत्वा गृहमानीयानपत्यायै भार्यायै प्रायच्छत्। आह च। भद्रे। प्रयत्नेनेयं संवर्ध्यतामिति।

6 अथ कालेन द्वादशवर्षे प्राप्ते विवाहकार्ये तस्या ऋषिश्चिन्तामापेदे। यतः।

पितुर्गृहे तु या कन्या रजः पश्यति चक्षुषा।
9 वृषली सा तु विज्ञेया न शूद्री वृषली स्मृता॥ ८६॥

अतो ऽहमेनां सदृशाय प्रयच्छामि। उक्तं च।

ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं कुलम्।
12 तयोः सख्यं विवाहश्च न तु पुष्टविपुष्टयोः॥ ८७॥

स एवं मत्वा भगवन्तं सहस्रकिरणमाहूयाभिहितवान्। विवाह्यतां मम दुहितेयमिति। असावपि लोकपालः सर्ववृत्तान्त-
15 प्रत्यक्षदर्शी तमाह। भगवन्। मत्तो मेघा बलवत्तराः। यत्कारणम्। अहमुदितो ऽपि तैरदृश्यः क्रिय इति। एवमेतदित्युक्त्वा मुनिर्मेघानाहूतवान्। गृह्यतां मे दुहितेति। ते ऽप्याहुः। अस्म-
18 त्तो ऽपि बलवान्वायुः। तेन वयमितश्चेतश्च दिग्भ्यो विक्षिप्यामहे। अथ तेन वायुराहूतः। गृह्यतां मद्दुहितेति। एवमुक्तो ऽसावब्रवीत्। भगवन्। मत्तो बलवत्तराः पर्वताः। यतो ऽहं तानङ्गुल-
21 मात्रमपि चालयितुमशक्तः। ततो ऽसावचलमाहूयाभिहितवान्। गृह्यतां मम कन्येति। स आह। नूनमचला वयम्। किंत्वजस्रं मूषकैर्गम्याः। तैरितश्चेतश्च शतच्छिद्राः क्रियामहे। एवमवधार्य
24 मुनिना मूषक आहूयोक्तः। गृह्यतां मम कन्येति। ततो ऽसावाह।

विधुरमिदम् । कथमियं विवरं प्रवेक्ष्यतीति । सत्यमेतदिति पर-
मर्षिणा स्वतपोबलेन पुनः पूर्वप्रकृतिमापादिता ।

3 अतो ऽहं ब्रवीमि । सूर्यं भर्तारमासाद्येति । इत्येवमवसिते च तस्मिन्वाक्ये तिर
स्कृत्य रक्ताक्षमुकृत्य चिरजीविनं स्वविनाशायात्मीयं दुर्गमनयत् । * * * * * * *
* * * * * * * * * * *

6 वध्यतामिति येनोक्तं स्वामिनो हितवादिना ।
स एवैको ऽत्र मन्त्रिभ्यो नीतिशास्त्रार्थतत्त्ववित् ॥ ८८ ॥

यद्यपि ते शृणुयु । तदाशा मे सफला न स्यादिति ।

9 प्राप्य च दुर्गद्वारमपमर्दस्तान्सचिवानब्रवीत् । यथेप्सिते स्थाने ऽवस्थाप्यतां चि
रजीवीति । चिरजीविनापि प्राप्तकालं सुखमपसरिष्यामीति दुर्गद्वारे ऽवस्थान
कल्पितम् । प्रतिदिनं च दिग्विजयमालेच्छया उलूका राजादेशात्सुप्रभूत मांस
12 मादाय चिरजीविने प्रायच्छन् ।

असावपि रक्ताक्षः स्वकुटुम्बमाहूयोक्तवान् । अचिरादस्माद्दायसादहं विनाश
पश्यामि । तन्न युक्तमेभिः सह मूढैरेकत्र वस्तुम् । यतः ।

15 हीयते हि मतिस्तावद्धीनैः सह समागमात् ।
समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ८९ ॥

यतो ऽन्यामद्रिगुहामाश्रित्य सुखं वत्स्यामः । इमां च गुहामासन्नविनाशोपसृष्टां
18 त्यजाम इति । एवमुक्त्वा रक्ताक्षः सपरिजनो ऽन्यत्र प्रायात् ।

ततो ऽसावपि चिरजीवी वायसो ऽल्पीयसा कालेन सजातबलपक्षो मयूर इव
गौराङ्गः संवृत्तः । एवं चाचिन्तयत् ।

21 दृष्टः सारो बलं चैषां दुर्गं चापि यथार्थतः ।
अहीनकालमधुना कर्तव्यः सञ्चयो द्विषाम् ॥ ९० ॥
सजातबलपौरुष्य उत्पातकुशलस्तथा ।
24 शक्तो ऽहं सर्वकार्येषु प्रहर्तुमपकारिणः ॥ ९१ ॥

एवमवधार्य तत्त्वयार्थं गुहायां कक्षं प्रक्षिप्य मेघवर्णान्तिकमगमत् । तं चायान्तं
दृष्ट्वा दर्शनोत्सुकाः सर्व एव वायसाः । तात । भ्रातः । मातुल । इत्येवमभिवदन्तः
27 सहर्षास्तदभिमुखाः प्रस्थिताः । चिरजीविना समागताः । तेन चाभिहिताः । नाय
मस्मात्याक्षेपस्य कालः । गृह्यतामेकैकं सुखसवाह्यं दारु । अहमप्यग्निं ग्रहीष्यामि ।
तथा चानुष्ठिते दृष्टमार्गरन्ध्रान्तरो ऽसौ चिरजीवी यत्नतवान् । तन्नवतामनाख्यातं
30 विदितमेव ।

A 245 दग्ध्वा च नागलोकान्ता गुहामवाप्तसकलमनोरथश्चिरजीवी पुनरन्य दुर्गसंस्कार कारयित्वा मङ्गलकल्याणाभ्युदयलक्षणेन घोषेण तस्मिन्नेव न्यग्रोधपादपे सर्वप्रकृति
3 समेत राजान मेघवर्णमास्थापितवान् ।

A 246 अथ निर्जितारिर्मेघवर्णश्चिरजीविनमाह । तात । कथ त्वया शत्रुमध्यगतेन कालो ऽतिवाहित ।

6 वरमग्नौ प्रदीप्ते तु प्रपात पुण्यकर्मणाम् ।
न चारिजनसंसर्गो मुहूर्तमपि सेवित ॥ ९२ ॥

A 247 सो ऽब्रवीत् । भद्र ।

9 उपनतभये यो यो मार्गो हितार्थकरो भवे
त्स स निपुणया बुद्ध्या धेयो महा कृपणो ऽपि वा ।
करिकरनिभौ ज्याघाताङ्कौ महास्त्रविशारदौ
1 वलयरणितौ स्त्रीवद्बाहू कृतौ न किरीटिना ॥ ९३ ॥
शक्तेनापि सदा जनेन विदुषा कालान्तरापेक्षिणा
वस्तव्य खलु वक्रवाक्यनिपुणे क्षुद्रे ऽपि पापे जने ।
1 दर्वीव्यग्रकरेण धूममलिनेनायासखिन्नेन कि
भीमेनातिबलेन मत्स्यभवने सूदा न संघट्टिता ॥ ९४ ॥
यद्वा तद्वा विषमपतित साधु वा गर्हितं वा
18 कालाकाङ्क्षी पिहितनयनो बुद्धिमान्कर्म कुर्यात् ।
कि गाण्डीवस्फुरदुरुगुणास्फालनव्यग्रपाणि
र्नासीत्लीलावलयितरणन्मेखल सव्यसाची ॥ ९५ ॥
1 सिद्धिं प्रार्थयता जनेन विदुषा तेजो निगृह्य स्वकं
सत्त्वोत्साहवतापि दैवविधिषु स्थैर्यं समीक्ष्य क्रमम् ।
देवेन्द्रद्रविणेश्वरान्तकसमैरप्यन्वितो भ्रातृभि
24 किं क्लिष्ट सुचिर त्रिदण्डमवहच्छ्रीमान्न धर्मात्मज ॥ ९६ ॥
रूपाभिजनसंपन्नौ माद्रीपुत्रौ गुणान्वितौ ।
गोवाजिस्वस्तिसंस्कारे विराटप्रेष्यतां गतौ ॥ ९७ ॥
27 रूपेणाप्रतिमेन यौवनगुणैर्वंशे शुभे जन्मना
युक्ता श्रीरिव या तथापि च वशं कालक्रमादागतम् ।
सैरन्ध्रीति सगर्वितं युवतिभि साक्षेपमाज्ञप्तया
30 द्रौपद्यापि न मत्स्यराजभवने घृष्टं चिरं चन्दनम् ॥ ९८ ॥

A 248 मेघवर्ण आह । असिधाराव्रतमिव । मन्ये । अप्रियेण सह संवास । सो ऽब्रवीत् । देव । एवमेतत् । तथापि ।

सहते सुहृदिव भूत्वा प्राज्ञ शक्तिच्चये निराकार ।
काल प्रतीक्षमाण प्रीतिप्रच्छादिताशक्ति ॥ ९९ ॥

A 249 3 तत्कि बहुना । न तादृङ्मया मूर्खसमागमो दृष्टपूर्वो वर्जयित्वैक रक्ताक्षम् । तेन तु मम यथावस्थितं हृद्गत ज्ञातम् । अन्ये ते पुनर्नाममात्रमन्त्रिण । कि तै । एतद्वैर्न विज्ञातम् ।

6 अरितो ऽभ्यागतो मित्र शत्रुसवाससतत्पर ।
सर्पसवासधर्मित्वान्नित्योद्वेगेन दूषित ॥ १०० ॥
प्लक्षन्यग्रोधबीजानां कपोतादिव शाल्मले ।
9 मूलोत्खातकरो दोष पश्चादपि भयकर ॥ १०१ ॥
आसने शयने याने पानभोजनवस्तुषु ।
दृष्ट्वान्तर प्रमत्तेषु प्रहरन्त्यरयो ऽरिषु ॥ १०२ ॥
12 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन त्रिवर्गनिलय बुध ।
आत्मानमादृतो रक्षेत्प्रमादाद्धि विनश्यति ॥ १०३ ॥

साधु चेदमुच्यते ।

15 सतापयन्ति कमपथ्यभुज न रोगा
दुर्मन्त्रिण कमुपयाति न नीतिदोष ।
क श्रीर्न दर्पयति कि न निहन्ति मृत्यु
18 क स्त्रीकृते न विषया परितापयन्ति ॥ १०४ ॥
स्तब्धस्य नश्यति यशो विषमस्य मित्र
नष्टक्रियस्य कुलमर्थपरस्य भृत्या ।
21 विद्याफल व्यसनिन कृपणस्य सौख्यं
राज्य प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥ १०५ ॥
मूढेषु शोकस्वपलेषु कोप
24 कान्तेषु कामो निपुणेषु विद्या ।
धर्मो दयावत्सु महत्सु धैर्य
शुष्केन्धने वह्निरुपैति वृद्धिम् ॥ १०६ ॥

A 250 27 तत् । राजन् । यत्त्वयोक्तम् । असिधाराव्रतमिवारिसपर्को ऽनुभूत इति । तत्स त्वम् । किंतु ।

स्कन्धेनापि वहेच्छत्रुं कालमासाद्य बुद्धिमान् ।
30 वहता कृष्णसर्पेण मण्डूका विनिपातिता ॥ १०७ ॥

A 251 सो ऽब्रवीत् । कथ चैतत् । चिरजीव्याह ।

॥ कथा १० ॥

अस्ति कश्चित्परिणतवया कृष्णसर्पो मन्दविषो नाम । स एव
3 समर्थितवान् । कथ नामानया वृत्त्या सुख वर्तेयमिति । अथ बहु-
मण्डूक ह्रदमुदवस्याधृतिपरीतमात्मान प्रदर्शितवान् । उदकान्तर्ग-
तेनैकेन मण्डूकेन पृष्ट । माम ' यथापूर्व कथ नानुष्ठान क्रियत
6 इति । अतो ऽसावाह । भद्र ' कुतो ऽमी मे मनोरथा । हन्त ।
अद्य प्रथमप्रदोष एवाहारार्थं मण्डूकनिभेन ब्राह्मणसूनोरङ्गुष्ठो
मया दष्ट । तत्समकालमसौ पञ्चत्वमागत । तत्पित्रा दु खार्तेनाह
9 शप्त ' उक्तश्च । दुरात्मन् ' यत्त्वया ममानपराधी सुतो भक्षित '
तेन दोषेण त्व मण्डूकाना वाहन भविष्यसीति । तदह युष्मान्प्र-
त्यागतो वाहनार्थम् । अथ ते हृष्टमनस सर्व एव मण्डूकराज्ञे
12 जालपादाय निवेदितवन्त । असावपि समन्त्रिपरिवारो ऽद्भुत-
मिव मन्यमान' ससम्भ्रममुत्तीर्य तत्पृष्ठमाश्रित । तदनुक्रमशो
यथास्थानभाज उपासिता । अन्ये चानाप्नुवन्तो ऽनुपद धावन्ति ।
15 मन्दविषो ऽप्यात्मपुष्ट्यर्थमनेकप्रकारान् गतिविशेषानदर्शयत् ।
अथ जालपादो लब्धस्पर्श एवाह ।

*न तथा करिणा यान रथेन तुरगेण वा ।
18 नरयानेन नावा वा यथा मन्दविषेण मे ॥ १०८ ॥

अथ मन्दविषमन्येद्युश्छद्मग्लान जालपादो ऽब्रवीत्[1] । भद्र '
किमद्य मन्दमन्दमुह्यते ' न यथा पुरेति । स आह । देव ' आहा-
21 रवैकल्याच्छक्तिर्मे न यथापूर्वं वोढुम् । अथासावब्रवीत् । भक्ष-
यात्र क्षुद्रानिति । स आह । ममापीयमाशा । कितु पादीयाज्ञया
कृतप्रसादो भक्षयिष्यामि । इति त्वदायत्तजीवितो ऽस्मि । तत-

स्तानसावनुज्ञातो ऽभक्षयत् । कतिपयैरहोभिर्बलवान्संवृत्त । सुप-
रितुष्टश्चान्तर्लीनमवहस्याब्रवीत् ।

3 मण्डूका विविधाहाराश्छलपूर्वोपसाधिता ।
कियन्त कालमक्षीणा भवेयु खादतो मम ॥ १०९ ॥

अथ जातशङ्को जालपाद किमनेनाभिहितमिति तमपृच्छत् ।
6 किं त्वयाभिहितम् । यतो ऽसावाकारप्रच्छादनायाह । न कि-
चिदिति । पुनश्च प्रतिबोध्यमानो ऽब्रवीत् । स्वामिन् । मयै-
तदुक्तम् ।

9 नाह बुद्धिपरिभ्रष्टो नाह मण्डूकवाहन ।
कालमेव प्रतीक्षामि घृतान्धो ब्राह्मणो यथा ॥ ११० ॥
वर वज्रविनिष्पिष्टो भवेच्छैलो ऽद्रिपो ऽपि वा ।
12 मा विप्रशापनिर्दग्ध जन्माभून्मे कदाचन ॥ १११ ॥

अथैव वर्तमाने जालपाद छतकवचनव्यसितमना नैवावबु-
ध्यते । तत्किं बहुना । भक्षितास्तेन मण्डूका । बीजावशिष्टा
15 प्रमुक्ता । ये ऽस्य वक्त्रे नानुविशन्ति ।

A 252 यतो ऽह ब्रवीमि । स्कन्धेनापि वहेच्छत्रुमिति । तत् । राजन् । यथा मन्द
विषेण मण्डूका निहता । तथा मयाप्यशेषा शत्रवो हता ।

18 वने प्रज्वालितो वह्निर्दहन्मूलानि रक्षति ।
समूलकाष कषति वार्यौघो मृदुशीतल ॥ ११२ ॥

A 253 मेघवर्ण आह । एवमेतत् । अपि च ।

21 महत्त्वमेतन्महता नयालकारधारिणाम् ।
न मुञ्चन्ति यदारब्ध कृच्छ्रे ऽपि व्यसनोदये ॥ ११३ ॥

A 254 तदेव भवता निःशेषा शत्रव कृता । सो ऽब्रवीत् । देव । एवमेतत् ।

24 ऋणशेषमग्निशेषं शत्रुशेष तथैव च ।
पुन पुन प्रवर्तेत तस्माच्छेष न कारयेत् ॥ ११४ ॥

A 255 मेघवर्ण आह । साधु । ते निश्चयो व्यवसायश्च । अपि च ।

यस्य नीतिप्रयाणेषु प्रयोगतिमिरा द्विष ।
स द्विषा पश्यतामेव षाड्गुण्य विनियच्छति ॥ ११५ ॥
3 एवमन्योन्यसंबन्धं षाड्गुण्यं यो ऽनुपश्यति ।
सो ऽबुद्धिनिगडैर्बद्धैरिष्टं क्रीडति पार्थिवै ॥ ११६ ॥

A 256 सो ऽब्रवीत् । देव । भाग्यसंपन्नस्त्वमसि । किमारब्धं युष्मदर्थे न सिध्यति । अपि च ।

6 शक्त युक्तेन संधत्ते युक्तमाशुपराक्रमै ।
तावुभौ वृद्धिसंपन्नौ क्रमव्ययसमन्वितौ ॥ ११७ ॥
जितात्मन सत्ववतो धीमतो व्यवसायिन ।
9 किं नामैवंविधस्यापि अयातव्यपदे स्थितम् ॥ ११८ ॥
संप्राप्ते व्यसने न सीदति मति सिद्धौ न संहृष्यते
प्राप्तौ संहरति क्षमा च कुरुते काले च विस्पन्दते ।
12 कौलीनानि च संवृणोत्यवहितश्छिद्रेषु जागर्ति य
स्तस्यैवचरितस्य वश्यमनसो हस्तस्थिता संपद ॥ ११९ ॥
क काल कानि मित्राणि को देश कौ व्ययागमौ ।
15 को वाहं का च मे शक्तिरिति चिन्त्य मुहुर्मुहु ॥ १२० ॥
को ऽहं कौ देशकालौ समविषमगुणा के नया के सहाया
का शक्ति को ऽभ्युपायो हितकरणविधौ का च मे दैवसंपत् ।
18 संपत्ते को ऽनुबन्ध प्रतिहतवचनस्योत्तरं किं नु मे स्या-
दित्येवं कार्यसिद्धाववहितमनसो नावहास्या भवन्ति ॥ १२१ ॥

A 257 तन्न केवलमेकान्तश शौर्यं परकृत्य साधयति । कथम् ।

21 शस्त्रैर्हता हि रिपवो न हता भवन्ति
प्रज्ञाहतास्तु पुरुषा सुहता भवन्ति ।
शस्त्रं निहन्ति पुरुषस्य शरीरमेकं
24 प्रज्ञा कुलं च विभवं च यशश्च हन्ति ॥ १२२ ॥

अपि च ।

एकं हन्यान्न वा हन्यादिषुर्मुक्तो धनुष्मता ।
27 प्राज्ञेन तु मति क्षिप्ता हन्याद्गर्भगतानपि ॥ १२३ ॥

A 258 तद्दैवपुरुषकारयो पादानामयत्नेन कार्यसिद्धय परिणमन्ति ।

प्रसरति मति कार्यारम्भे दृढीभवति स्मृति
30 स्वयमुपनमन्त्यर्था मन्त्रो न गच्छति विप्लवम् ।
फलति सफलस्तस्मिं चित्तं समुन्नतिमश्नुते
भवति च रति श्लाघ्ये कृत्ये नरस्य भविष्यत ॥ १२४ ॥

A 259 तत्त्यागबुद्धिशौर्यसपन्नस्य राज्यमिति । उक्त च ।

त्यागिनि शूरे विद्या विदुषि मतिमति च गुणो गुणीभवति ।
3 गुणवति धन धनाच्छ्री श्रीमत्याज्ञा ततो राज्यम् ॥ १२५ ॥

A 260 मेघवर्ण आह । तात । सद्य फलति नीतिशास्त्रम् । यत्त्वयानुकूल्येनानुप्रविश्योलूकराजो ऽपमर्द सपरिजनो नि शेष कृत । चिरञ्जीव्याह । देव ।

6 तीक्ष्णोपायप्राप्तिगम्यो ऽपि यो ऽर्थ
तस्याप्यादौ सश्रय सप्रयुक्त ।
उद्वीक्ष्याग्रे लक्ष्मभूतो वनाना
9 नानभ्यर्च्य च्छिद्यते पादपेन्द्र ॥ १२६ ॥

A 261 अथवा । स्वामिन् । कि तेनाभिहितेन । यदन्त क्रियाकालरहितम् । साध्वभिहितम् ।

अनिश्चितैरध्यवसायभीरुभि
12 र्यथेष्टसंलापरतिप्रयोजनै ।
फले विसवादमुपागता गिर
प्रयान्ति लोके परिहासवस्तुताम् ॥ १२७ ॥

A 262 15 न च लघुष्वपि कर्तव्येषु धीमद्भिरनादर कार्य । यत्कारणम् ।

शक्ष्यामि कर्तुमिदमल्पमयत्नसाध्य
मत्रादर क इति कृत्यमवेक्षमाणा ।
18 केचित्प्रमादतमसा परितापदु ख
मापत्सु सङ्गसुलभ पुरुषा प्रयान्ति ॥ १२८ ॥

A 263 तदद्य मम । विभो । निजितारेरद्यापूर्वनिद्रालाभो भविष्यति । कथम् ।

21 नि सर्पे हतसर्पे वा वस्तु हि भवने सुखम् ।
दृष्टनष्टभुजगे तु निद्रां न लभते नर ॥ १२९ ॥

तेन हि

24 विस्तीर्णव्यवसायसारमहता स्निग्धै प्रयुक्ताशिषां
कार्याणा नयसाहसोन्नतिमतामिच्छापदारोहिणाम् ।
मानोत्सेकपराक्रमव्यसनिन पारं न यावद्गता
27 सामर्षे हृदये ऽवकाशविषयास्तावत्कथ निर्वृता ॥ १३० ॥

A 264 तदवसितकार्यारम्भस्य हि मे विश्राम्यतीव मन । कथम् ।

विशति ज्वरमिव हृदय गात्र लघुतरमिवावसितसारम् ।
30 तीर्णार्णवस्य च मनो भवति रिपाववसितप्रतिज्ञस्य ॥ १३१ ॥

A 265 तदिदमधुना निहतकण्टकं राज्य प्रजारञ्जनरक्षासमर्थो भूत्वा पुत्रपौत्रानुक्रमेण चामरच्छत्रासनश्रीश्चिर भुङ्क्ष्व । अपि च ।

प्रजा न रञ्जयेद्यस्तु राजा रक्षादिभिर्गुणै ।
अजागलस्तनस्येव तस्य नाम निरर्थकम् ॥ १३२ ॥
3 गुणेषु रागो व्यसनेष्वनादरो
रति सुनीतेषु च यस्य भूपते ।
चिर स भुङ्क्ते चलचामरांशुका
6 सितातपत्राभरणा नृपश्रियम् ॥ १३३ ॥

A 266 न च त्वयावाप्तराज्यो ऽहमिति कृत्वा श्रीमदेनात्मा व्यसयितव्य । यत्कारणम् । चला हि राज्ञा विभूतय । कथम् । वंशारोहकमिव राज्यलक्ष्मीरारोप्य क्षणनि
9 पाता । पारतरसवत्प्रयत्नैरपि दुर्धार्या । स्वाराधिताप्यन्ते विप्रलम्भिनी । वानर पतिरिवानेकचित्तचपला । पद्मपत्रोदकराजिरिव दु संश्लेषणीया । पवनगतिरिव चटुला । अनार्यसगतिरिवास्थिरा । आशीविषजातिरिव दुरुपकार्या । सध्याभ्ररेखेव
12 मुहूर्तरागा । जलबुद्बुदपङ्क्तिरिव स्वभावभङ्गुरा । शरीरप्रकृतिरिव क्रियमाणकृतघ्ना । स्वप्नलब्धद्रविणराशिरिव दृष्टनष्टा । किं बहुना ।

छलितानेकपुरुषा बहुच्छायविकारिणी ।
15 श्री पिशाचीव सा रक्ष्या गुणमन्त्रेण नित्यश ॥ १३४ ॥
यदैव राज्ये क्रियते ऽभिलाष
स्तदैव देया व्यसनेषु बुद्धि ।
18 घटा हि राज्ञामभिषेककाले
सहाम्भसैवापदमुद्गिरन्ति ॥ १३५ ॥

A 267 न सो ऽस्ति । यो न गम्यो ह्यापदाम् ।
21 रामप्रव्रजनं बलेर्नियमन पाण्डो सुताना वन
वृष्णीना निधन नलस्य नृपते राज्यात्परिभ्रंशनम् ।
सौदास तदवस्थमर्जुनवध संचिन्त्य लङ्केश्वर
24 सर्व कालवशादुपैति पुरुष क क परित्रायते ॥ १३६ ॥

तथा च ।

क्व च दशरथ स्वर्गे युद्धा सुरेन्द्रसुहृद्गत
27 क्व च जलनिधेर्वेलां बद्धा नृप सगरो गत ।
क्व च करतलाज्जातो वैन्य क्व सूर्यतनुर्मनु
र्ननु भगवता कालेनैते प्रबोध्य निमीलिता ॥ १३७ ॥
30 नृपति सचिवा प्रमदा पुराणशोभ्यानि काननवनानि ।
स च ते च ताश्च तानि च कृतान्तदंष्ट्राविनष्टानि ॥ १३८ ॥

अपि च ।

दु सरच्च प्रार्थित सर्वभूतै
श्चिच यन्त्नं दक्षगाम्भीर्यवाहि ।
3 वह्निसर्प लोमहर्षावनद्ध
मृत्योर्द्वार वज्रदंष्ट्रेव राज्यम् ॥ १३९ ॥

A 268 तेन ह्यवाप्य भोगान्ससुहृद सुखानि सेवध्वम् । उपभोगसारा विभूतय । अनु
6 पभोगनिष्फला लक्ष्मीरन्यप्रकारा दरिद्रता । तन्नरेन्द्रता नामैय नयानयाभ्यामल
क्रियते । कथम् ।

श्रुतेन बुद्धिर्व्यसनेन मूर्खता
9 मदेन नाग सलिलेन निम्नगा ।
निशा शशाङ्केन धृति समाधिना
नयेन चालङ्क्रियते नरेन्द्रता ॥ १४० ॥

A 269 12 स च नयो नाम सकलराज्यार्थमन्त्रधारिणा वृद्धानामविकल्पवचनकारित्वम् ।
तद्भवताम्मच्छरीराभावे ऽपि राज्ययौवनमदमत्तेन भूत्वा न वृद्धवचनमवमन्तव्यम् ।
अपि च ।

15 वृद्धवाक्य हि कर्तव्य नरेन्द्रेणार्थसिद्धये ।
हसयूथ वने बद्ध वृद्धवाक्याद्विमोचितम् ॥ १४१ ॥

A 270 मेघवर्ण आह । कथमेतत् । सो ऽब्रवीत् ।

18 ॥ कथा ११ ॥

अस्ति कस्मिंश्चिन्महावने सकलतरुप्रवाधिपतिरुत्तुङ्गशिखरो
निरन्तरदलसरुद्धदिवसकरकरनिवहो महाञ्छल्मलिवृक्ष । तस्मि-
21 न्दुरारोहतया निर्भीरनेकहसकुलपरिवृत क्षीरोदो नाम हसराज
प्रतिवसति स्म । कदाचिच्छाकुनिकस्तद्वनमटमानो ऽस्तशिखरगते
भगवति सवितरि तस्य शल्मलेरध पर्यटनखिन्नो निषसाद । अत्रा-
24 न्तरे हसराज सकलहसकुलकोलाहलेनाशामुख मुखरयञ्छिखरि-
णमालीन । अतस्त दृष्ट्वा शाकुनिक क्रूरकर्माचिन्तयत् । अहो ।
विधातुरचिन्त्य प्रभाव । न मया सकलवनराजिमण्डलभ्रमणखि-
27 न्नेनापीद श्रोत्रमनोह्लादि हसकुलमयत्नेनैवासादितम् । अन्यच्च ।

तुङ्गत्वाय वनस्पतिरवलोकयितुमपि न शक्यते । किं पुनरारोढुम् ।
तत्कथमत्र मया जालवितानं कर्तव्यम् । अथास्त्युपायः । अस्य
3 तरोरधस्तादतिमुक्तकान्रोपयिष्यामि । येन तदारूढवलयनिकरः
सुखारोहो भविष्यति । इति चिन्तयतस्तस्य नक्षत्रचक्रशोभिता ययौ
क्षणदा । अथासावपि हंसराजो हंसपरिवृतः क्षपां क्षपयित्वा
6 यथेष्टां दिशमाहारार्थमुपगतः । ते शाकुनिकोप्ताश्चातिमुक्तकाः
क्रमेण संवर्धितुमारब्धाः । ततो दृष्ट्वा वृद्धहंसोऽमृतप्रभो नाम
तान्हंसानाहूय जराजर्जरितस्वर इदमाह । भोः । किं न पश्यथ ।
9 अयं महाननर्थः । केनाप्यपुण्यभाजा विनाशमस्माकं चिकीर्षता-
तिमुक्तका रोपिताः । यावदेते ऽल्पाङ्कुराः । तावच्चञ्च्वाघातैः शीघ्र-
मुन्मूल्यन्ताम् । अन्यथा दुश्छेद्ये ऽस्मिन्वनस्पतावारूढो व्यक्तमस्मान्न
12 चिरादेव नाशयिष्यतीति । उक्तं च ।

नोपेक्षितव्यो विद्वद्भिरनर्थो ऽल्पो ऽप्यवज्ञया ।
वह्निरल्पो ऽपि संवृद्धः कुरुते भस्मसाद्वनम् ॥ १४२ ॥

15 ततस्तस्यैव वदतस्ते यौवनमदान्धाः किमयं वृद्धः प्रलपतीत्यु-
क्त्वावधीरितवन्तः । कालेन चाल्पीयसा वल्लीवल्लितशाखानिवहः
स शाखी संवृत्तः । स च हंससमूहो यथाभिमतं दिग्भ्यः प्रत्यह-
18 माहारकृत्यं कृत्वा निशामतिवाहयति स्म । एकदा त्वसौ शाकु-
निकस्तस्मिंस्तरुशिखरे जालं वितत्य गृहं जगाम । बद्धं च रात्रौ
हंसयूथमुत्पतितुमक्षमं सहसैवोत्कूजितम् । ततो विपरिवर्तमान-
21 पक्षावलीवलितशिरोधरमतीव कोलाहलमकरोत् । तदवसाने
चामृतप्रभो वृद्धहंसः परिशुष्ककण्ठो दीनस्वनः पुनरपि तान-
ब्रवीत् । मूर्खाः । कथमस्मदीयवचनमवधीरयद्भिरवाप्तं फलम-
24 धुना । किमत्र करिष्यथ । इत्युक्त्वा तूष्णीं बभूव । अथ ते सर्व एव

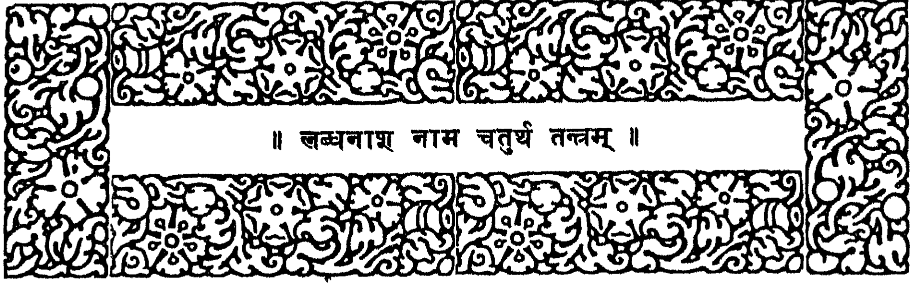
तच्चरणन्यस्तमस्तका प्रणम्योचु । बाढम् । न कृतमस्माभिरासन्न-
विनाशमोहितै । तदधुना भवानेवात्र न परायण केवलमिति ।
3 सो ऽब्रवीत् । सर्व एव भवन्तो गतासव इवाध शिरस प्रलम्ब-
माना परिवर्तिताक्षितारकास्तिष्ठन्तु । यावदसाववलोक्य पाप-
कर्मा स्वय मृता इति तरोरधस्तादेकैकमशेषत क्षिपति । क्षिति-
6 पतितैश्च मदीयसज्ञा श्रुत्वा युगपद्युष्माभिरन्तरिक्षमुत्पतितव्यम् ।
एवमनुष्ठिते यद्वृत्तम् । तदनाख्यातमेव भवद्भिरवधारितम् ।

A 271 अतो ऽह ब्रवीमि । वृद्धवाक्य हि कतव्यमिति । अपि च ।

9 मुद विषाद शरद हिमागम
क्षमो विवस्वान्समय कृतघ्नता ।
प्रियोपपत्ति शुचमापद भय
12 श्रियं समृद्धामपि हन्ति दुर्नय ॥ १४३ ॥

इति ॥

॥ इति संधिविग्रहं नाम काकोलूकीयं तृतीय तन्त्रं समाप्तम् ॥

॥ लब्धनाशं नाम चतुर्थं तन्त्रम् ॥

A 272 अत परमिदमारभ्यते लब्धनाश नाम चतुर्थ तन्त्रम् । यस्यायमाद्य श्लोक ।

प्राप्तमर्थं तु यो मोहात्सान्त्वत परिमुञ्चति ।
3 स तथा वञ्च्यते मूढो जलज कपिना यथा ॥ १ ॥

A 273 अस्ति । कस्मिंश्चित्समुद्रतीरे वलीवदनको नाम वानरराज प्रतिवसति स्म । वृद्धत्वादसामर्थ्येन चान्येन नवयौवनसपन्नेन कपिनातीवेर्ष्यानलप्रताप्यमानहृदयेना
6 मर्षित्वाद्बद्धवैरेण तस्मात्स्वयूथान्निरस्त कालं यापयति स्म ।

A 274 कस्मिंश्चित्तीरे मधुगर्भो नामोदुम्बर । तेनाहारेण प्राणयात्रा करोति । अथ कदाचित्तस्य भक्षयत करादुदुम्बरफल पतितम् । तेन चाम्भसि पतता मनोहर
9 कलरव उत्पन्न । त श्रुत्वा वानर पुन पुनरन्यान्युदुम्बराणि प्रक्षिपति स्म ।

A 275 अथ तस्याधस्तात्क्रशको नाम शिशुमारस्तानि प्रकामतो लब्ध्वा भक्षयति स्म । उत्पन्नप्रीतिसौहार्दस्य वलीवदनस्तेन सह स्वयूथाक्रमणमपि विस्मृतवान् । शिशुमारो
12 ऽप्यतीव स्नेहाक्षिप्तहृदय स्वगृहगमनकालक्षेपमकरोत् ।

A 276 अथ तस्य जाया सखीमध्यगता तद्विरहात्परितप्तहृदया । क्वासौ मम दयित । किं वहि करोत्यतिप्रसक्त्या । सुप्रभूतश्चाद्य काल । त्रिवर्गं परिहार्यात्मानं नाव
15 धारयति । अथ तस्या सख्येकाब्रवीत् । कुतस्ते गृहं धनं वा तेन भर्त्रा । यस्य त्वं चरितानि न जानासि । स तु मया प्रत्यक्षमेव दृष्ट कयापि वानर्या सह समु द्रतीरैकदेशे परमप्रीतिपुरःसर रहसि रममाण । तदेवं ज्ञात्वा यत्ते करणीयम् ।
18 तदहीनकालं क्रियतामिति ।

A 77 तच्च श्रुत्वा शिशुमारभार्या परं मनस्तापमाप । सर्वव्यापारांश्च गृहगतानुत्सृज्य मलिनवसना तैलाभ्यक्तशरीरा शयनतलगताधृतिपरीतगात्री सखीपरिवृतावस्थिता ।

A 278 21 शिशुमारो ऽपि वलीवदनप्रीत्यातिक्रान्तवेलो गृहमागतो ऽपश्यज्जायां तदव स्थाम् । अब्रवीच्चाविग्नहृदय । किमस्या अस्वास्थ्यकारणम् । इति परिजनमपृच्छत् ।

मूकतया न काचिदपि सखी कथयति स्म । सादरमेव मुहुर्मुहुरपृच्छत् । अथ तत्रैका द्वितीयमिव हृदय शिशुमारभार्याया । सा परमावेग सूचयन्त्यब्रवीत् ।
3 आर्य । अशक्यो ऽय व्याधिरस्या । विनष्टा नामेयमिति मन्तव्यम् । नास्या प्रत्यापत्तिरस्ति । एतच्छ्रुत्वा शिशुमार पर विषादमगमत् । प्रियकलत्रतया चाब्रवीत् । यदि मज्जीवितेनापि कुशलमस्या । तदिमे प्राणा उपयुज्यन्तामेतदर्थमिति । सा
6 ब्रवीत् । भद्र । अस्त्युपाय एक एवास्या व्याधे । यदि वानरहृदयोपपत्तिरस्ति । ततो ऽस्या जीवितम् । अन्यथातिक्रान्ता नामेयमिति । एतत्स्त्रीरहस्यमिति ।

A 279 ततो ऽसावचिन्तयत् । कथ वानरहृदयस्य लाभो ऽन्यत्र वलीवदनकात् । तद
9 प्यतिगर्हित धर्मविरुद्ध च । अथवा ।

कि कलत्र प्रधानं स्यादुत मित्र गुणाधिकम् ।
कलत्रमित्रयोर्नून कलत्रमतिरिच्यते ॥ २ ॥

12 कथम् ।

तस्मात्त्रिवर्गो ऽविकलस्ततो मित्र ततो यश ।
सर्वलोकान्वित चैव कस्तन्न बहु मन्यते ॥ ३ ॥

A 280 1 यत एवमवस्थिते ऽवश्यमेवेदमित सभावयामि । कस्मात् ।

एक सखा प्रियो भूय उपकारी गुणान्वित ।
हन्तव्य स्त्रीनिमित्तेन कष्टमापतित मम ॥ ४ ॥

A 281 18 बहुधैव विचिन्त्य गमनव्याहतमना वलीवदनक मन्द मन्दमुपश्लिष्ट । तेन चाभिहित । भद्र । किमद्य व्याक्षेपकारण भवत । सो ऽब्रवीत् । वयस्य । दु खमिदमुच्यते । न शक्नोमि भवतो ऽतिप्रसङ्ग कर्तुम् । यत्कारणम् । एतावतापि काले
21 नैकान्तोपकारिणो भवतो न मया किचिदपि प्रत्युपकर्तु शकितम् । अपि च ।

प्रयोजनवती प्रीति लोक समनुवर्तते ।
त्वं तु वानरशार्दूल निष्प्रयोजनमत्सर ॥ ५ ॥

A 282 24 अथवा युक्तमेवेद भवत ।

उपकर्तुमनुपकर्तु प्रियाणि कर्तु कृतान्यनुस्मर्तुम् ।
विनिपतिताश्चोद्धर्तु कुलान्वितानामुचितमेतत् ॥ ६ ॥

A 283 27 सो ऽब्रवीत् । नन्वयमेवासमो विकार । यत्स्वदेशबन्धुपरित्यागे ऽपि कृते संपन्नप्रीतियोगाद्भवन्तमाश्रित्यानुद्विग्न सुखं यापयामीति । साध्विदमुच्यते ।

शोकारातिभयत्राण प्रीतिविस्रम्भभाजनम् ।
30 केन रत्नमिद सृष्ट मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ ७ ॥

A 284 यच्च भवताभिहितम् । गृहगमनदारदर्शनैकपात्राभिसंबन्धी मया भवान्न कृत ।
तत्किमनेन । सामान्यजनस्यायं सबन्ध । अपि च ।

3 खले नटानामिव दारदर्शन
गवामिवापार्थकमेव भोजनम् ।
सन्त प्रकृत्यैव हि येन संगम
6 कुर्वन्त्ययत्नादपि तस्य यद्धितम् ॥ ८ ॥

A 28 सो ऽब्रवीत् ।

किमत्र चित्र यदि सज्जनो जन
9 करोति विद्वज्जनसाधुपूजनम् ।
करोति यन्नीचकुलोद्भवो जन
स्तदद्भुत शैत्यमिवार्कमण्डले ॥ ९ ॥

12 तथापि ।

मित्र वा बन्धु वा नाति प्रणयपीडित कुर्यात् ।
स्व वत्समति पिबन्त विषाणकोट्याक्षिपति धेनु ॥ १० ॥

A 286 15 तत् । भद्र । ममापि भवते किंचित्प्रत्युपकरणमस्ति । यो ऽयमन्तर्द्वीपक समु
द्रमध्ये । अत्र मयाभिनवयौवनसंपन्ना रूपवत्यस्तिस्रो वानर्यो दृष्टपूर्वा प्रतिवसन्ति
स्म । अमृतास्वादतुल्या कल्पवृक्षसदृशास्तरव । तत्राहं त्वां पृष्ठमारोप्य प्रापयामीति ।
18 एवमुक्तो ऽसावगमत्परं परितोषम् । आह च । साधु । भद्र । प्रियं ममेदम् । क्षिप्र
मां तत्र प्रापयेति । अथासौ शिशुमारस्तं विनाशधर्माणं विश्वासोपगतं वानरं पृष्ठे
गृहीत्वा नयंस्तं चिन्तयामास । कष्टम् ।

21 स्त्रीकार्यमिदमत्यर्थं गरीय सारमेव च ।
तदर्थं दारुणं कर्म निन्दामि च करोमि च ॥ ११ ॥

A 287 अथ मार्गे शिशुमारो वलीवदनकमाह । * * * * * * * * * * * * * * *
24 *

A 288 * * * दिति । तच्छ्रुत्वा वलीवदनक स्वात्मानं गतासुमिव मन्यमान परं वि
षादमगमत् । आह च । भद्र । शोभनं त्वया कृतम् । किंत्वादावेव नाख्यातम् ।
27 अन्यथाहं तद्धृदयं गृहीत्वैवागतो ऽभविष्यम् । साधु चेदमुच्यते ।

आदावुत्सृज्य कार्याणि पश्चाच्च प्रार्थयन्ति ये ।
ते लोके हास्यतां यान्ति पलाण्डुहरणादिव ॥ १२ ॥

A 289 30 शिशुमार आह । कथमेतत् । सो ऽब्रवीत् ।

॥ कथा १ ॥

अस्ति कस्मिश्चिन्नगरे पलाण्डुचौरो गृहीत । स च सयम्य राज-
3 कुल नीत । उक्तश्च धर्माधिकारकै । भद्र । रूपकशत दण्ड प्रयच्छ ।
कशाप्रहारशत वा सहस्व । पलाण्डुशत वा भक्षयस्वेति । अन्यथा
नास्ति ते मोक्ष इति । अथ मूढमतिरसौ व्यजिज्ञपत् । पलाण्डु
6 भक्षयामि । इत्युक्त्वा यावत्सप्ताष्टौ पलाण्डुस्तम्बकानि भक्षयति ।
तावत्कटुकत्वात्स्रवन्नेत्रनासापुट प्रकटितफेनपूरितवदन प्रोवाच ।
नास्मि भक्षयितु समर्थ । न च रूपकशत दातुम् । यत कशा-
9 ताडनमेव सोढु वरयामि । अथ कशाप्रहारा कतिचिदस्मै याव-
द्दीयन्ते । तावदुच्चै प्रोवाच । नाहमेतानपि सोढु शक्तो रूपकशत
ददामि सोदयम् । तस्मा परित्रायध्वमिति । एव गतो जनहास्य-
12 ताम् । स्वशरीरकदर्थना चाप्तवान् ।

A 290 अतो ऽहं ब्रवीमि । आदावुत्सृज्य कार्याणीति । तदहमहृदय कि तत्र गत्वा
करिष्यामीति । तथा च कृतार्थस्य शोभनं लज्जायासकाशगमनम् । उक्त च ।

15 धर्ममथ च कामं च चितयं यो ऽभिवाञ्छति ।
सो ऽरिक्तपाणि पश्येत ब्राह्मण नृपति स्त्रियम् ॥ १३ ॥

A 291 तत् । सखे । हस्तगतेन हृदयेन लज्जायामुख पश्यामि । असावाह । क्व तद्धृद
18 यम् । वानरो ऽब्रवीत् । तस्मिन्नेवोदुम्बरे । शिशुमारो ऽचिन्तयत् । व्यर्थ को ऽय
मारम्भ । मित्रवधादपि तदवस्थानमेव व्याधिकारणम् । आह च । भद्र । गच्छाव
शीघ्र हृदयार्थम् । सो ऽब्रवीत् । वयस्य । एतदथ यदि कारण भवत । तच्छीघ्र
21 प्रापयेति ।

A 292 सो ऽब्रवीत् । नूनम् । इति प्रतिनिवृत्य तस्मिन्नुदुम्बरे बहुमनोरथो वानर
उत्प्लुत्य शाखामधिरूढो ऽचिन्तयत् । हन्त । लब्धा प्राणा । शिशुमारस्त्वधस्ताद-
24 ब्रवीत् । भद्र । तद्धृदयं गृहीत्वा गच्छाव । स विहस्याब्रवीत् । मूर्ख । किं शरी
राद्बहिर्हृदय तिष्ठति ।

शाठ्यादिच्छसि मा हन्तु प्रतिशाठ्य कृत मया ।
माया तु भवत कृत्वा मृत्योरात्मा विमोचित ॥ १४ ॥

A 293 3 शिशुमारो ऽब्रवीत् । भद्र ' हृदय यदि नास्ति ' तथाप्यागच्छ । अहमन्येनौषधक्रमेण तस्या व्याधिप्रतीकार करिष्ये । वानरो ऽब्रवीत् । दुष्ट ' नाहं गर्दभ ।

आगतस्य गतस्यैव गत्वा च पुनरागत ।
6 अकर्णहृदयो मूर्खस्तत्रैव निधन गत ॥ १५ ॥

A 294 सो ऽब्रवीत् । कथमेतत् । वानर आह ।

॥ कथा २ ॥

9 अस्ति ' कस्मिंश्चिद्वनोद्देशे सिह प्रतिवसति स्म । तस्यैको गोमायुरनुचर । कदाचिदसाध्यया रुजा सिहो ऽभिभूतो ऽकिंचित्कर सवृत्त क्षुत्क्षामकण्ठेन गोमायुनाभिहित । कथमस्माक प्राणया-
12 त्रेति । सो ऽब्रवीत् । भद्र ' अय व्याधि' केवल गर्दभकर्णहृदयेन भेषजेन निवर्तते ' अन्यथा न । सो ऽब्रवीत् । भद्र ' आनयामि गर्दभमिति । एवमुक्त्वा रजकगर्दभसमीप गत्वाह । भद्र ' किमसि
15 कृश । सो ऽब्रवीत् । वयस्य । महता वस्त्रभारेण । प्रतिदिन न चाहारमस्माद्दुरात्मनो लभे ऽहमिति । सो ऽब्रवीत् । किमनया यातनया । अह भवन्त तत्र नयामि ' यत्र भवान्स्वर्गगतमिवात्मान
18 मन्यते । सो ऽब्रवीत् । कथय ' कथम् । ×स आह । अस्या वनराज्यामभिनवयौवनसपन्नाश्चतस्रो रूपवत्यो रासभ्यो ऽदृष्टपूर्वा अपि मन्ये ऽनेनैव निर्वेदेनापक्रान्ता । तासामहं भवन्त मध्ये
21 प्रापयामीति । तच्च श्रुत्वा तथा नामेति प्रतिपन्नः ' उपनीतश्च सिहान्तिक मूर्ख । क्रमप्राप्त च रासभमासाद्यातिहर्षमुपरिभागेनातिक्रान्त सिहो गर्दभेन ।

वज्राघातमिव मन्यमान किमिति तस्मात्कथचिदपेतो ऽतीव-
त्रस्तहृदय प्रतिनिवृत्त्यानवलोकयन्गर्दभानामेव सकाश गत ।
3 अथ गोमायुना सिहो ऽभिहित । कि त्वमेव लोक प्रक्राम-
यसि ' सिहो ऽहमनन्यसत्त्वतुल्य ' को ममाधृष्य इति । यस्ताव-
द्गर्दभमुपनीत हन्तुमसमर्थ ' स त्व कथ सपत्नाञ्जेष्यसि । स आह ।
6 असशयमेतद्देव । पुनस्तावदानीयताम् । अधुना त हनिष्यामीति ।
स आह । सज्जो भवास्मिन् ' मया दृष्टापदानो ऽपि प्रज्ञासा-
मर्थ्यादानीतो यथा न पुनस्तथैव विक्रमिष्यति । इति विहस्य
9 प्रायात् ।

तत्सकाश गत्वाब्रवीत् । कि भवान्प्रतिनिवृत्त इति । स आह ।
महाननर्थो मे समुत्पन्न आसीत् । न जाने ' गिरिशिखराकार कि-
12 मपि सत्त्व ममोपरि निपतितम् ' यथायु शेषतयाहमपेतस्तस्मात् ।
स आह । न ते विदितम् ।

प्रायेण तु नृणा लोके त्रिवर्गमभिवाञ्छताम् ।
15 असन्तो ऽपि हि वै विघ्ना उत्पद्यन्ते स्वभावत ॥ १६ ॥

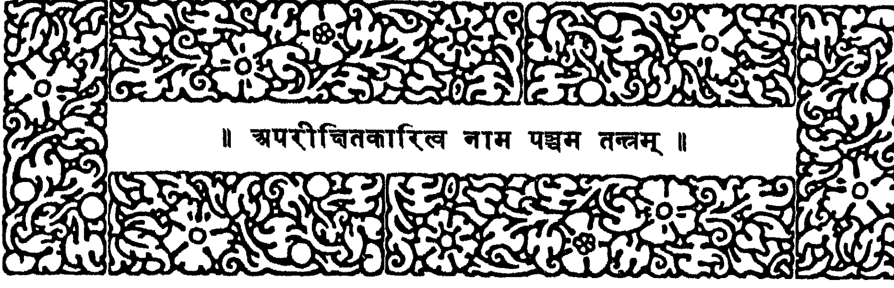
गर्दभ आह । मयापि श्रुतम् । अपूर्वमेवेदम् * * * * * * * * *
* * * * * अग्रतस्तव गच्छामीति बलात्कारेण नीतो हतश्च । सिह
18 आह । भद्र ' अयमौषधोपयोग । देवार्चनादि कृत्वोपयुज्यते ।
तत सिद्धि करोति । यतस्त्वमेन निभृतो भूत्वाभिरक्ष ' यावदह
* * * * पर्याप्ति कृत्वागच्छामीति । गते च तस्मिन्गोमायुश्चिन्त-
21 यामास । कथ सिहस्य मम चैकान्तित्वम् । एतदस्माक तु न युज्यते '
नित्यमेते मित्रभूता' । तेन हि कुतो रासभ लप्स्ये । अविघ्नमस्त्वौ-
षधोपयोगस्येति प्रणम्य लोकपालानुपयोजितवान्कर्णौ हृदय च ।
24 भक्षयित्वा सुपरिमृष्टवक्त्रचरणो ऽवस्थित । आगतश्च सिह प्रद-

च्चिया कुर्वन्न दृष्टवान्कर्णौ हृदय च । आह च । किमिद वृत्तम् । कथय । क्व तौ कर्णौ सहृदयौ । असावाह । कुतो ऽस्य कर्णौ हृदय
3 वा । यो ऽय मूर्ख आगतश्च गतश्चेति ।

A 295 अतो ऽह ब्रवीमि । नाह गर्दभ । न चाह त्वया पुन प्रक्रामयितुं शक्य । गच्छ ।

क्षतकवचनै* कार्यारम्भैस्त्वयाप्यनुवर्तित
6 निभृतनिभृतै प्रज्ञादोषैर्मयाप्युपलक्षितम् ।
अतिशयगुण त्वत्पाण्डित्य मयाप्यनुवर्तित
क्षतकवचनै कालो नीत समेन सम गतम् ॥ १७ ॥

9 ॥ इति तन्त्राख्यायिके लब्धनाश नाम चतुर्थ तन्त्रम् ॥

अत परमपरीक्षितकारित्व नाम पञ्चमं तन्त्रम् । यस्यायमाद्य श्लोक ।

> यो ऽर्थतत्त्वमविज्ञाय वश क्रोधस्य गच्छति ।
> 3 सो ऽचिराद्भ्रश्यते मित्राद्ब्राह्मणो नकुलादिव ॥ १ ॥

एवमनुश्रूयते ।

अस्ति । गौडदेशे शुभगोत्रो देवशर्मा नाम ब्राह्मण प्रतिवसति स्म । तस्य च 6 भार्या यज्ञदत्ता नाम । सा कदाचिद्गर्भिणी सवृत्ता । ता च दृष्ट्वा देवशर्मा पर परितोषमुपागत । एव चाचिन्तयत् । महन्मे कल्याणमुपस्थितमपत्यलाभाय । ब्राह्मणी चाब्रवीत् । कृतार्थासि । दारक जनयिष्यसि । तस्याह बहुमनोरथो जातकर्मना 9 मकरणादिसंस्कारान्करिष्ये । स च मे गोत्रधरो भविष्यतीति । एव ब्राह्मण्यभिहिता ब्रवीत् । को जानाति । दारको भविष्यति न वेति । उक्त च ।

> अनागतवती चिन्ता यो नर कर्तुमिच्छति ।
> 12 स भूमौ पाण्डुर शेते सोमशर्मपिता यथा ॥ २ ॥

सो ऽब्रवीत् । कथं चैतत् । साह ।

॥ कथा १ ॥

15 अस्ति । कश्चिद्ब्राह्मणसूनुर्विद्याप्रसङ्गेन काल नयति स्म । तस्य कस्मिंश्चिद्वणिग्गृहे नैत्यक वर्तते । स च यदा तत्र न भुङ्क्ते । तदा सक्तुसेतिका लभते । ता चावास नीत्वा घटे प्रक्षिप्य स्थापयति । 18 एव च तस्य बहुना कालेन स घट सक्तुभि सपूर्ण ।

कदाचित्तस्य घटस्य नागदन्तके स्थापितस्याधस्तात्खट्वायनगतो ऽसौ ब्राह्मणो दिवासुप्तप्रतिबुद्धः । एवं च चिन्तयामास । महार्घं
3 धान्यं वर्तते । किमुत कृतान्नं सक्तवः । तन्मे विंशतिमात्रकाणां रूपकाणां सक्तवः सन्ति । तांश्चाहं विक्रीय छागलिका विंशति-मात्रा उपावर्तयिष्यामि । षण्मासाश्च प्रसविष्यन्ते । पश्चाद्दानन्त-
6 राच्च चतुःशतसंख्या बह्व्या भविष्यन्ति । लोके च श्रूयते । चत-स्तृभिरजाभिरेका धेनुस्तरुणी जीववत्सा च बहुक्षीरा लभ्यते । सो ऽहं ताभिरजाभिरेव गवां शतं परिवर्तयिष्यामि । सर्वं च गोश-
9 तात्संभवतीति तदुत्पन्नदान्तैः सर्वबीजवापनं करिष्यामि । ततः सर्वधान्यस्य महान्निचयो भविष्यति । शोभनं च वेश्म प्राकारा-भ्यन्तर्हितं करिष्यामि । दासीदासबहुलां च मम महतीं संपदं
12 दृष्ट्वावश्यं कश्चिद्ब्राह्मणः सुरूपां कन्यां दास्यति । तस्यां च दीर्घा-युषमरोगं वंशधरं दारकं जनयिष्यामि । तस्य चाहं यथाविधि जातकर्मादि कृत्वा सोमशर्मेति नाम करिष्यामि । वल्गति च
15 दारके ब्राह्मणी कर्मासक्ता गवामभ्यागमनकाले । प्रमादाद्दारकं नाभिरक्षयिष्यसीति तामहं ब्राह्मणीं पुत्रस्नेहाभिभूतहृदयो लगु-डेन ताडयि*ष्यामि । ततस्तेनासावेवमभ्याहतो घटः । येन तस्यै-
18 वोपरि शतकपालो व्याविद्धसक्तुर्निपतितः । अथासौ ब्राह्मणः स्वप्नरूपमिव तदन्यदचिन्तयत् । किमिदमिति परं वैलक्ष्यं जन-हासं चोपगतः ।

A 306 21 अतो ऽहं ब्रवीमि । अनागतवतीं चिन्तां न कार्या । दृष्टे कार्ये क्रिया वर्तते । न भित्तिं विना चित्रकर्मेति ।

A 307 संपूर्णे च प्रसवकाले प्रसूता ब्राह्मणी दारकम् । जातं दशदिवसोत्थाने च कृत-
24 कर्माणं दारकं परिरक्षार्थं पितरि विन्यस्य ब्राह्मण्यशुचिवस्त्रशोधनायात्मनः शौच-निमित्तं च संनिकृष्टां सरितमवतीर्णा । ब्राह्मणो ऽपि दारिद्र्यदोषादसहायतया

चात्मनैव धृतस्स बालमभिरक्षितवान् । अथ राजकुलात्पर्वके प्रवचनकराद्दाननिमित्त
राजमहिष्या दास्यनुप्रेषिता । शब्दमाने ऽसौ ब्राह्मण आह्ययाचिन्तयत् । कमवस्था
3 पयामि दारकरक्षणार्थमिति । एवमवस्थिते यस्तस्याग्निहोत्रशरणे गृहे पुत्रनिर्विशेषो
नकुलो धान्यकणादिभि संवर्धित । तमेवावस्थाप्य गतो ऽसौ ब्राह्मण । नकुलो ऽप्य
चिरादपश्यन्महाभोगिन क्षितिविवरान्निर्गतं बालकस्याभ्याशमायान्तम् । त च दृष्ट्वा
6 क्रोधसरक्तनयनो ऽतीवस्फुरद्वदनदशनचरण सहसोत्पत्य तस्योपरि सनिपतित ।
खण्डशस्च त कृत्वासृग्दिग्धवक्त्रचरण एवायान्त ब्राह्मण दृष्ट्वा सुपरितुष्टमनास्तन्निवेद
नाय बहिर्निश्चक्राम । अथासावपरीक्षितकारी ब्राह्मणस्त नकुल रुधिररञ्जितमुख
9 दृष्ट्वाचिन्तयत् । कथ भक्षितो बभ्रुणा मम पुत्रक । इति यष्टिकया त जघान ।
हत्वा त सत्वर गृहमनुप्रविष्ट । अथापश्यद्व्यङ्ग तथैव पुत्रक सुप्तम् । तदासावात्मान
भूमौ प्रक्षिप्य । हा हतो ऽस्मि मन्दबुद्धि । किमिदमकृत्यं मया कृतमिति शरीर
12 मताडयत् । आगता च ब्राह्मणी । तयोक्तम् । किमिदम् । ब्राह्मण । कथ चेति ।
यतो ऽसौ यथावृत्तमाख्यातवान् । आह च ।

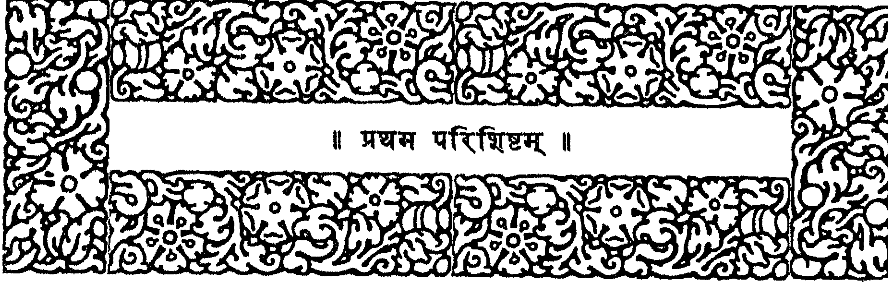
कुदृष्टं कुमतिज्ञातं कुश्रुत कुपरीक्षितम् ।
15 पुरुषेण न कर्तव्यं नापितेन यथा कृतम् ॥ ३ ॥

साब्रवीत् । कथ चैतत् । स आह ।

॥ कथा २ ॥

18 अस्ति । कस्मिंश्चिन्नगरे भूतपूर्वो वणिक्पुत्र उत्सन्नधनवशविभवो दारिद्र्याभिभूत शीर्णगृहदेशे वृद्धधात्रीसमेतो बालभावादारभ्य तया वृद्धधात्र्या सवर्धित । प्रथमप्रदोष एव स उष्ण दीर्घ
21 च नि श्वस्याचिन्तयत् । कष्टम् । इद दारिद्र्य कियत्कालावधि स्यात् । इति ध्यात्वा सुप्तो निद्रामुपाययौ स स्वप्न च दृष्टवान् । आगत्य भिक्षुत्रयेण प्रबोध्य समभिहितो यथा । भद्र । प्रभातसमये वय-
24 मनेनैव रूपेणागमिष्याम. । यत्कारणम् । तव पूर्वपुरुषैरवस्थापितास्त्रयो निधय । त्वदभ्याहताश्च दीनारा भविष्याम । न च त्वयात्र करुणा कर्तव्येति । एव त स्वप्नमनुचिन्तयन्नेव प्रभातसमये

प्रतिबुद्धो धात्रीमभिहितवान् । अद्य । अम्ब । त्वया नित्य प्रय-
तया भवितव्यम् । गोमयसमार्जनादि परिकर्म वेश्मनि कार्यम् ।
3 यथासभव ब्राह्मणत्रयस्य भोजन दातव्यम् । अहमपि नापितमा-
नयामीति । तथा चानुष्ठिते श्मश्रुनखलुञ्चनार्थ नापित आगत ।
कृताचारे श्मश्रुकर्मणि स्वप्नदृष्टा उपायाता । अथ वणिक्पुत्रस्ता-
6 न्क्रमणकान्दृष्ट्वा यथादिष्टमनुष्ठितवान् । धनराशयश्च ते सपन्ना ।
प्रवेश्यमाने च तस्मिन्धनौघे सार्थवाहपुत्रेण दीनारशतत्रयमात्र
परितोषणाय रहस्यसरक्षणाय च दिवाकीर्तये दत्तम् । स तु मूर्ख
9 एव चिन्तयामास । कुतो ऽस्याभ्यवहरणम् । कस्य वा । कुतो भि-
क्षार्थिन श्रमणका गृह * * * * * * * * * * * * *

I

α 103, 24 (*P* III v)

तथा च ।

परद्रोहेण भोगाशा विनाशायैव केवलम् ।
तूलिकाविषयोगेन कुट्टनी प्रलयं गता ॥ ५४ ॥

इत्याकर्ण्य तत्सहचरा अन्ये वायसा ऊचुः । कथं चैतत् । काको ऽब्रवीत् ।

अस्ति कस्मिंश्चिद्देशे मोहनी नाम कुट्टनी प्रतिवसति स्म । सा कुमार्येव सती तरुणैः सह धनलोभात्सुरतसमर्दपीडां नागणयत् । क्रमेण च प्राप्तयौवना कृत्रिमाभिः प्रणयकथाभिर्विलासकौशलैश्च कामिनां द्रविणमपाहरत् । कालेनास्या यौवनोत्कर्षो गलितः न तु धनतर्षः । क्रमेण च ता वृद्धा मधुमासमात्रलाभार्थमेवार्पितशरीरा नाभजल्लोकं । शोकस्तु नात्यजत् । अथ व्यपेतधनार्जनाशा लोभग्रहगृहीता निजां दुहितरं बालामेव बालैः सहारमयत् । अथ तद्दुहितुः कुचतटी वृद्धिमगमत् कुट्टन्या भूयो धनार्जनाशा च । तद्दुहितुः कटी कुट्टन्याश्च भोगैरुदरं पृथुतामगात् । अथ कालेन को ऽपि युवा तस्यास्तद्दुहितू रात्रिभोगाय प्राविशत् ।

तेनातीवहृतहृदया परिहृतान्यकामिजनभोगधनाशा प्रत्युत मातु
पूर्वार्जितधनमक्षपयत् । कश्चित्काल मधुपानगलितचेतना सा नि-
3 जधनव्यय नाचेतयत् । अथ मोहन्या ज्ञातस्वधनव्ययवृत्तान्तया
दु खवशात्तत्क्षणादेव जीवित यन्न त्यक्तम् । तत्र निजशेषधनक्ष-
पणभयमेव हेतु । अथ सचिन्ता ता दोहनी स्वदुहितरमुपदेष्टु-
6 मवदत् । पुत्रि । किमेतत् । यदेकमेवालिङ्ग्य यौवन विफलीक-
रोषि । वेश्यानामनेकै सह रमणक्रीडोचिता ।

निर्यात्येको विशत्यन्य परो द्वारि प्रतीक्षते ॥ ५५ ॥

9 इति । अनेन यावद्यौवनम् । तावद्दिनानुदिन धनार्जन क्रियते ।
त्वा त्वद्येकासक्तामन्या अनेकपुरुषसङ्ग्राहकृता रहस्युपहसन्ति ।
ता खलु कामिभिर्यथेष्टवितरणेन सुरततर्पणेन च वर्तमानभवि-
12 ष्यतो कालयो सफलता कुर्वन्तितराम् । वेश्याना धनार्जनमेव हि
पुरुषार्थ । यत ।

मद्यादिव महासौख्य सुखादिव मनोभव ।
15 अशनादिन्द्रियाणीव सर्वमर्थात्प्रवर्तते ॥ ५६ ॥
अर्थेभ्यो हि प्रवृद्धेभ्य सभृतेभ्यो यतस्तत ।
क्रिया सर्वा प्रवर्तन्ते केसरेभ्यो यथा मधु ॥ ५७ ॥

18 अत । पुत्रि । व्यसनान्निवर्तस्वतराम् । कि च । यस्य धनदर्प
सपत्नस्पर्धा विटमेल पितृलालित्य त्यागित्व भोगित्व रागित्व च
दृश्यते । तमेव भज । अमु निर्धन परित्यजेति । एव मात्रा कृतो-
21 पदेशापि सा दोहनी यदा त नात्यजत् । तदा तमेव हन्तुमुपा-
यास्तन्माता कुट्टन्यचिन्तयत् । अनया मुग्धया रहितो ऽय क्षणमपि
मया न लभ्यते । एषा च रागमोहिता नैव तस्यापायार्थमुपाय-
24 मङ्गीकरोति । कदाचिद्रहस्योद्घाटनमेषा मुग्धा करोत्येव । ततो

राजदण्डेन न भवामि । न चाहमेकाकिनी वृद्धा चोपभुक्तभोग-
मेदुरमेन प्रत्यक्ष हन्तु समर्था । मन्त्रभेदभयाच्चात्र कर्मणि मम
3 सहायग्रहणमनुपपन्नम् । न चैतस्य धूर्तस्य विषप्रयोग सपद्यते ।
सपन्ने वा सति महाननर्थ । यतो मद्दुहिता दोहन्येतेन विना
न किमपि भुङ्क्ते । न चाय ता विना । तस्मादेतयो सुखस्वापो
6 यदा भवति । तदैवैनमधोद्वारविषप्रयोगेण हन्तुमवसर इति नि-
श्चयमकार्षीत् । अथ कस्मिंश्चिद्विशेषदिने स्वधनेनानीतमधुमासा-
दिना तयोस्तर्पणमकरोत् । ततो हि हर्षेण तर्पणोत्कर्षेण विश्वा-
9 सप्रकर्षेण च सुखसुप्तयो सतोरेकहस्तगृहीतखण्डक्षीरपात्रा । द्वि-
तीयहस्तगूढगृहीतविषचूर्णपूर्णनाडीका शङ्कमाना कम्पमाना च
शनै पर्यङ्कनिकटमगमत् । ततो नीचै पादतल उपविश्य शनैर्नि-
12 वारितप्रावरणे नितम्बद्वारे विषपूर्णा वशनाडी न्यवेशयत् । तत
कुट्टन्यामाध्मानार्थमास्य प्रसारयन्त्यामेव तस्य कामिनो ऽधोवात
सवेग निरगमत् । तेनाधोवातवेगेन कण्ठनाडीपथनिमग्नविषा
15 सद्य एव जीवितमजहदिति ।

अतो ऽह ब्रवीमि । परद्रोहेण भोगाशेति । तस्मात् । &c 104, 1

II

β after 107, 10 (β III vi)

सुष्ठु चेदमभिहितम् ।

या ममोद्विजते नित्य सा मामद्यावगूहते ।
3 प्रियकारिन्भद्र त्वं यन्ममास्ति हरस्व तत् ॥ ८२ ॥

चौरेणाप्युक्तो ऽयम् ।

हर्तव्य ते न पश्यामि द्रव्य चेत्ते भविष्यति ।
6 पुनरप्यागमिष्यामि यदीयं त्वा न गूहते ॥ ८३ ॥

A 225ba तच्चौरस्यापि परवित्तापहर्तुरपकारिण श्रेयश्चिन्त्यते । कि पुन शरणागतस्याभ्यु-
पेतस्येति । अपि च । अय तैर्विप्रकृतो ऽस्माकम् । देव । पुष्टये । तदवसादाय
9 भविष्यति भद्रत्वापकर्षणाय चेति । एवमवध्यो ऽयमिति ।

A 225bb अपमर्दस्तु पृष्टवान् । किमिदमवगूहनं नावगूहनमिति । कश्चायं चौरव्यतिकर ।
इति कथ्यताम् । सो ऽब्रवीत् ।

12 अस्ति । कश्चित्सार्थवाहो ऽतीताशीतिवर्षो ऽर्थप्राधान्यात्तरु-
णा भार्यामवाप्तवान् । सा तु नवयौवनसपन्ना वृद्धसयोगाच्चाले-
ख्यगतेव निष्प्रयोजन यौवन मन्यमाना तत्समेतापि प्रतिनक्त
15 शयनतलगता विपरिवर्तमानाङ्गयष्टि पर दु खमनुभवति । अथ
कदाचित्परवित्तापहारी चौर प्रविष्ट । त च दृष्ट्वा भयाद्विपरि-

वृत्य भर्तारं पीडितमङ्गैः परिष्वक्तवती । तथा च वर्तमाने प्रीतिप्रहर्षप्रस्पन्दितरोमाञ्चितशरीरः किमिदमत्यद्भुतमसभाव्य च
3 मया प्राप्तमिति मत्वा समन्तादवलोकयश्चौरमपश्यत् । अब्रवीच्च । भद्र । या ममोद्विजते नित्यमिति । चौरो ऽपि तमाह । हर्तव्यं ते न पश्यामीति ।

6 तदप्यवधार्यापमर्दो वक्रनास पृष्टवान् । &c 107, 13

III

β 113, 17 (β III xi)

इमां च गुहामासन्नविनाशोपसृष्टामनागता त्यजता श्रेय । उक्तं च ।

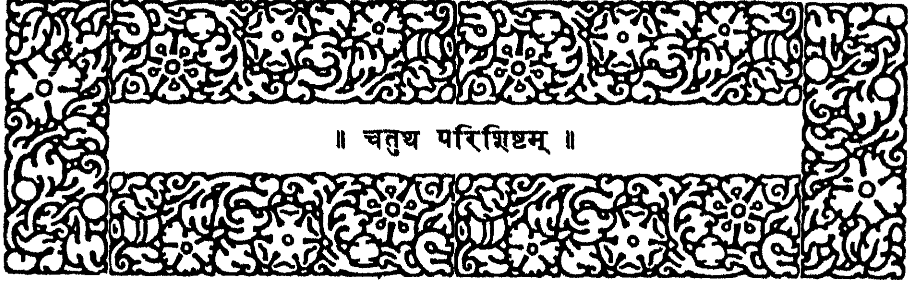
अनागत य कुरुते स शोचते
3 स शोचते यो न करोत्यनागतम् ।
जरा ममागाद्वसत सदा बिले
बिलस्य वाङ्गिव श्रुता मया क्वचित् ॥ ९७ ॥

6 ते प्राहु । कथ चैतत् । सो ऽब्रवीत् ।

अथ कस्मिंश्चिद्बिले लोपाक प्रतिवसति स्म । स च यदा
तदरण्य विहृत्य प्रतिनिवर्तते । तदा तस्मिन्बिलद्वारे स्थित्वा
9 बिला३ बिला३ । इति व्याहरति स्म । स एवमुक्त्वा प्रविश्य
यथासुखमास्ते । गच्छति काले कदाचिदसावरण्यमाहारार्थी वि-
निर्गत । तस्मिंश्च बिलद्वारे चित्रको नाम गोमायुरकस्मादेव
12 क्षुत्क्षामकण्ठो भक्ष्यमन्विष्यमाण प्रत्यायात । तस्मिन्प्रदेशे लो-
पाकपदानि दृष्ट्वाचिन्तयत् । व्यक्तमत्र मे व्यवहारेण भवितव्यम् ।
इत्यवधार्य प्रविवेश । यथासावपि यथेप्सितमाहारविहार कृत्वा

स्वमावासमुपस्थितो ऽब्रवीत् । बिला३ बिला३ ' इति । अथ
च्चित्रक श्रुत्वा किमेतदित्यचिन्तयत् । अथवा नूनमय प्रतिवचन
8 श्रुत्वा प्रविशतीति प्रत्याह्वतवान् । अथ लोपाको ऽत्यद्भुतमश्रुत-
पूर्व तच्छ्रुत्वा प्राद्रवत् ।

अतो ऽहं ब्रवीमि । अनागतं य कुरुत इति । एवमुक्त्वा &c 113, 18

IV

β after 130, 8 (with β IV iii)

[A 296] साधु चेदमुच्यते ।

यान्येव बुद्धिस्खलितानि नूनं
3 तान्येव बुद्धे प्रतिबोधितानि ।
मनस्विना तत्त्वविदां मनांसि
भिषग्वराणीव चिकित्सयन्ति ॥ १८ ॥
6 फलान्यमृतकल्पानि परे शंसन्ति यानि मे ।
न तानि मम रोचन्ते रोचते मे ह्युदुम्बर ॥ १९ ॥

[A 297] शिशुमारो ऽब्रवीत् । कथ भवान्सत्यप्रतिज्ञा कृत्वायास्यामीति तथा प्रतिनिवृत्त ।

9 अश्वमेधसहस्र च सत्य च तुलया धृतम् ।
अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ २० ॥

[A 298] वानर आह । मूर्ख । त्वया सत्यवचनं मत्वा नाहं वञ्चयितुं शक्य । उक्तं च ।

12 स्वार्थमुत्सृज्य यो मोहात्सत्यं ब्रूयान्न कालवित् ।
स कूपवाहवत्तिष्ठेद्युधिष्ठिर इवापर ॥ २१ ॥

[A 299] कथमेतदिति पृष्ट स आह ।

15 कस्मिंश्चिदधिष्ठाने ऽरघट्टवाह पुरुष । स कदाचित्प्रमत्तः कूपे पतित । पतमानश्च महता घटकर्परेण मुखे ऽभिहत । तत स रुधिरपरिप्लुताङ्गगात्र, समुद्धृत । कृतव्रणचिकित्सश्च जातनिर्वेदो
18 ऽचिन्तयत् । कष्टम् । नाहमधुना पुनरीदृशी वृत्तिमभिलषामि ।

तत कस्यापि राज्ञ सेवा कर्तुमारब्ध । स चापि युवा दर्शनीय
शूरो मुखप्रहारालङ्कृत इति प्रधान ज्ञात्वा कटकादिपरिधानभो-
3 जनादिभिरसकृत्पूजित । कदाचित्तस्य राज्ञ शत्रुणा सह युद्ध-
काल उपस्थित । तत्र सर्वराजपुरुषास्तेन राज्ञा हिरण्यवस्त्रयाना-
लकारभोगै समानयता कथंचिदसौ कथाप्रस्तावे समभिहित ।
6 केनायम् । भद्र । तव प्रहार कृत इति । सो ऽब्रवीत् । देव ।
कर्परेणेति । राज्ञाभिहित । व्यक्तमेतत् । कर्परादृते कुतो ऽन्यथा
प्रहारस्येदृशी स्याच्छायेति पूर्वमेव मया ज्ञातम् । तथापि कत-
9 रस्मिन्सग्रामे भूप्रदेशे वा वृत्तमेतत् । स च मूर्ख सत्यवादित्वा-
दुक्तवान् । देव । नाय साग्रामिक । कूपे पतितस्य घटकर्परेणेति ।
यत प्रतीहारेणार्धचन्द्रगृहीतगलो निष्कासितो राजभवनात् ।
12 उक्तश्च । गच्छ भो युधिष्ठिर सत्यसंधेति ।

0] अतो ऽह ब्रवीमि । स्वार्थमुत्सृज्य यो मोहादिति । शिशुमार आह । कथं
भवान्सुचरितप्रस्तावे ऽप्येव मूढ । वानरो ऽब्रवीत् ।

15 न कश्चिन्नाम नयते पुमानन्यत्र भाग्यवान् ।
एषा सप्रतिपत्तिस्तु बुद्धिमद्भिर्विधीयते ॥ २२ ॥

1] अथ शिशुमारो वलीवदनक प्रज्ञाकौशलविनिश्चितमना एवमाह ।

18 मौर्ख्य प्रख्यापयन्ति स्व पर प्राज्ञ वदन्ति तु ।
धीरा स्वेषु तु कार्येषु भवन्त्यस्खलितोद्यता ॥ २३ ॥

अपि च ।

21 नयप्रच्छादितेच्छाना प्रज्ञया मित्रवादिनाम् ।
विदुषामपि निष्पेषा कार्यसिद्धिप्रकाशका ॥ २४ ॥

2] इत्युक्त्वा निहतश स्वमालयमगात् ।

24 ॥ इति तन्त्राख्यायिकाया लब्धनाश नाम चतुर्थ तन्त्रम् ॥